

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΗΡΥΞ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΟΡΓΑΝΟΝ ΙΕΡΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΘΥΑΤΕΙΡΩΝ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ

Ετος 'Ιδρυσεως 1964 Τρίτη Περίοδος 'Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2000 Αριθμός Τεύχους 136-137

RECEIVED

MAY 02 2000

P.A.O.I. LIBRARY

‘Η Ζωοδόχος Πηγή

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΗΡΥΞ

Έτος Ιδρύσεως 1964

Τρίτη Περιόδος

Αριθμός Τεύχους 136 - 137

Ιανουάριος - Φεβρουάριος 2000

Έτησία Συνδρομή £10

Διευθύνεται από Συντακτική Έπιτροπή

5 CRAVEN HILL, LONDON W2 3EN

TEL: 0171-723 4787

FAX: 0171-224 9301

ORTHODOX HERALD

OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARCHDIOCESE
OF THYATEIRA AND GREAT BRITAIN

5 CRAVEN HILL, LONDON W2 3EN

TEL: 0171-723 4787

FAX: 0171-224 9301

First Published 1964

Third Period

January - February 2000

No.: 136-137

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- 3 Έγκυκλιος Σεβ. Αρχιεπισκόπου Θυατείρων και Μ. Βρετανίας κ. Γρηγορίου για τήν Ψευδορθόδοξη Έκκλησία Βρετανίας.
- 4 - 15 "Οι Τρεῖς Ιεράρχες καὶ τά Ἑλληνικά Γράμματα": Χαιρετισμοί καὶ Ὁριλίες, Πατριαρχικού μήνυμα, ἐγκύκλιος τοῦ Σεβ. Αρχιεπισκόπου κ. Γρηγορίου, προσφοράς τοῦ Σεβ. Αρχιεπισκόπου κ. Γρηγορίου, τοῦ Ἐπιτετραμένου τῆς Ἑλλάδος κ. Κων/νου Μπίτσου καὶ τοῦ "Υπατου" Αρμοστῆ τῆς Κύπρου κ. Μιχάλη Ἀτταλίδη, χαιρετισμός τοῦ Προέδρου τῆς Παγκόσμιας Ὀμοσπονδίας Ἀποδήμων Κυπρίων κ. Χάρη Σοφοκλείδη, εὐχαριστίες τοῦ Προέδρου τῶν Ἑλληνορθοδόξων Κοινοτήτων Μ. Βρετανίας κ. Διαμαντή Πατέρα, τά κείμενα τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Καθηγ. Μηνᾶ Ἀλεξιάδη, τοῦ Συντονιστοῦ Ἐκπαίδευσης στήν Ἑλλ. Πρεσεβεία κ. Γιώργου Ρεπούση καὶ τοῦ Προϊσταμένου τῆς Κυπρ. Ἐκπαιδευτικῆς Ἀποστολῆς Ἀγγλίας κ. Πολύθιου Πολυθίου. Σάββα Καραγιάννη: "Ορθόδοξη Κοινότητα Ἀγ. Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου Kingston".
- 16 Χάρη Μεττῆ, "Ο Καθεδρικός Ναός τῆς Ἀγ. Σοφίας Λονδίνου" (8' μέρος).
- 17 - 23 "The Three Hierarchs and the Greek Letters": Patriarchal Message and an Introduction by His Eminence Archbishop Gregorios to the Lecture given by Prof. Anthony Bryer
- 24 - 25 Address of His Eminence Archbishop Gregorios to the Greek Orthodox Community in Dublin.
- 26 - 27 "Is there a Room for Faith in the New Millennium? An Orthodox Perspective", by His Eminence Archbishop Gregorios.
- 28 - 29 Deacon Meliton Oakes, "Ecclesiastical News, Chronicle and Book Review".
- 30 - 32 Χρονικό Σεβ. Αρχιεπισκόπου Θυατείρων και Μ. Βρετανίας κ. Γρηγορίου ("Ελληνιστί και Αγγλιστί".

Στό ξεκίνημα τῆς νέας χιλιετίας καὶ μᾶς καινούργιας ἐποχῆς, στήν ὅποια τόσα προβλήματα ἔχουν συσσωρευθεῖ ἀλλά καὶ τόσες ἐλπίδες ἔχουν ἐπενδυθεῖ, ἡ ἀνά τὸν κόσμον Ὁρθοδόξια δηλώνει δύναμικά παρούσα. Οἱ προκαθήμενοι τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἀπῆραν ἀπό τά Τεροούλουμα μήνυμα εἰρήνης καὶ ἀγάπης "πρός πάντας τοὺς ἀνά τὴν οἰκουμένην ἀδελφούς" καὶ ἔτειναν "χείραν φιλανθρώπου συμπαθείας καὶ ἀφογῆς" πρός τοὺς ἀπανταχοῦ διωκομένους, ἀπορρίπτοντας "πᾶσαν τάσιν ἐθνικισμοῦ καὶ ἐθνοφυλετισμοῦ". Τήν ἵδια συγράψασκαν κριτική στούς ισχυρούς τῆς τῆς γῆς, "οἱ ὅποιοι πολλάκις θυσιάζουν τὸν Σταυρό τοῦ Κυρίου ὡς ἀναξίαν λόγου πούστητα προκειμένου νά πετύχουν τούς οκοπούς των."

ΠΑΡΑΚΑΛΕΙΣΘΕ Ν' ΑΝΑΝΕΩΣΕΤΕ ΤΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΣΑΣ
ΣΤΟΝ ΟΡΘΟΔΟΞΟ ΚΗΡΥΞΑ

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ/ENCYCLICAL LETTER

Σεβασμ. Ἀρχιεπισκόπου Θυατείρων καὶ Μ. Βρετανίας κ. Γρηγορίου

Ἄγαπητοί μας Ἀδελφοί καὶ Συνεργάτες ἐν
Κυρίῳ,

Μοῦ ἔχουν ἐπισύρει τὴν προσοχή στὶς ἐνέργειες
κάποιας δργάνωσης πού αὐτοαποκαλεῖται “Ἡ
Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία εἰς Βρετανίαν”. Απευθύνω
λούπον τὴν παρούσα γιά νά σᾶς ἐνημερώσω σχετικά
ὅστε νά ἔχετε υπ’ ὅψη σας τά ἀκόλουθα, σέ
περίπτωση πού σᾶς ἐρωτήσουν γύρω ἀπό τὴν
δργάνωση αὐτή, η γιά τὴ θέση πού μπορεῖ νά
κατέχει στήν οἰκογένεια τῶν κανονικῶν
Ὀρθόδοξων Ἐκκλησιῶν παγκοσμίως.

1. Ο Stephen (Richard Arnold) Robson (33 Brownlow Street, York, YO31 8LW), πού μέχρι τὸ 1991 διετέλεσε
“Αναγνώστης στήν Ἀγγλικανική Ἐκκλησία, ἐχειροτονήθη
ιερέας εἰς τὴν ἀποκαλούμενην
“Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῶν Βρετανικῶν Νήσων”
τὴν 3η Ιουλίου 1993. Μέ τὴν ἀποδοχήν τῆς
δργάνωσης ἔκεινης (πού ἔκτοτε είναι γνωστή ως
“Ἡ Βρετανίας Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία”) ἀπό τὸ
Κοπτικό Ὀρθόδοξο Πατριαρχεῖο Ἀλεξανδρείας,
ἔτυχε τοῦ χρισμάτος καὶ ὑπηρέτησε ως κανονικός
ιερέας τῆς Ἀνατολικῆς (Ἀντι-Χαλκηδονίου)
Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας. Τὴν 26ην Νοεμβρίου 1996
ἀπεχώρησε ἀπό τὸ Κοπτικό Πατριαρχεῖο καὶ ἔτοι
ἀφόρισε τὸν ἔστοι του ἀφοῦ ἐνόθηκε μέ μη
κανονικόν ἐπίσκοπο πού διαιμένει στὴν Γαλλία.

2. Τὴν 8ην Αὔγουστου 1999, ὁ ἐν λόγῳ Stephen Robson ἔτυχε Ἐπισκοπικῆς, δῆθεν, χειροτονίας στὴν
Βρετανία (Γαλλία), καὶ τώρα ὑπηρετεῖ ως “Ἐπαρχος
Βρετανίας” τῆς “Κελτικῆς Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας”
πού είναι ἐπίσης γνωστή ως “Ἡ Ὀρθόδοξος
Ἐκκλησία εἰς Βρετανίαν” (πού τὴν 31ην Αὔγουστου
1997 καταχώριθκε στὸ μητρό ϕιλανθρωπικῶν
δργάνωσεων ἀπό τὴν ἀρμοδίαν ἐπιτροπή). Μέχρι
σήμερα δ Stephen Robson ἔχει τελέσει ἀριθμόν
ἀφόρισης τὸν ἔστοι του ἀφοῦ ἐνόθηκε μέ μη
κανονικόν ἐπίσκοπο πού διαιμένει στὴν Γαλλία.

3. Μέ τὸν Stephen Robson σχετίζονται καὶ ἄλλοι
ιερεῖς πού ἔχουν ἐπίσης ἀποχώρησει ἀπό τὴν
“Βρετανικήν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν”, ἥτοι οἱ: John
Ross, ἀπό Fetterangus; Σκωτίας, Raphael (David John
Evan) Norman, ἀπό Bournemouth; καὶ John Ives, ἀπό
Glastonbury.

4. Μέ τὴν ἀποχώρησή τους ἀπό τὸ Κοπτικόν
Ὀρθόδοξο Πατριαρχεῖο, δ Stephen Robson καὶ οἱ
ἄλλοι προαναφερθέντες “κληρικοί” ἀφόρισαν τοὺς
ἔαυτούς τους καὶ δέν είναι πλέον μέλη τῆς
οἰκογενείας τῶν Ἀνατολικῶν (Ἀντι-Χαλκηδονίων)
Ὀρθόδοξων Ἐκκλησίας.

5. Ο ἐπίσκοπος βαθμός πού διεκδικεῖ δ Stephen
Robson δέν ἀναγνωρίζεται οὔτε ἀπό τὰς Ἀνατολικάς
Ὀρθόδοξους Ἐκκλησίας οὔτε ἀπό τὰς Ἀνατολικάς
(Ἀντι-Χαλκηδονίους) Ὀρθόδοξους Ἐκκλησίας.

6. Οὔτε “Ἡ Κελτική Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία” οὔτε
η “Ἐπαρχία Βρετανίας” ἀυτῆς ἀναγνωρίζονται ἀπό
τὰς κανονικάς Ἀνατολικάς Ὀρθόδοξους ἥ
Ἀνατολικάς (Ἀντι-Χαλκηδονίους) Ὀρθόδοξους
Ἐκκλησίας.

7. Ο σφετερισμός τοῦ τίτλου “Ἡ Ὀρθόδοξος
Ἐκκλησία εἰς Βρετανίαν” είναι σοβαρά
παραπλανητικός καὶ προσθλητικός γιά τὰς
κανονικάς Ἀνατολικάς Ὀρθόδοξους καὶ
Ἀνατολικάς (Ἀντι-Χαλκηδονίους) Ὀρθόδοξους
Ἐκκλησίας, πού είναι ἐγκατεστημένες τώρα ἀπό
μακροῦ στὴ Βρετανία, καὶ καθιστᾶ ἀναγκαῖα τὴν
παρούσα προειδοποίηση στούς “Ὀρθόδοξους
κληρικούς καὶ λοιπούς πιστούς, δύος καὶ στοὺς
φίλους τῆς Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας.

8. Ἐν δψει τῶν ἀντώρεων, ἐντέλλομαι δύος οἱ
κληρικοί τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Ἀρχιεπισκοπῆς
ἀρνοῦνται συμμετοχή σέ ἐνέργειες, στὶς ὅποιες δ
Stephen Robson, ἥ οἱ “κληρικοί” του, είναι ἐπισήμως
προσκεκλημένοι. Οἱ υπεύθυνοι γιά τὴν δργάνωση
ἀστικῶν ἥ θρησκευτικῶν ἐκδηλώσεων, στὶς ὅποιες
μέλη τοῦ κλήρου μας είναι ἐπισήμως
προσκεκλημένοι, πρέπει ἐπομένως νά είναι ἐνήμεροι
τῆς παρούσας ἐντολῆς, δύος καὶ δύον χρειάζεται.

Σᾶς παρακαλῶ νά λάβετε σοβαρά ὑπόψη τὴν
παρούσαν ἐντολή καὶ νά τὴν ἐφαρμόσετε
ἀπαρεγκλίτως δύος δεῖ διατελῶ δέ μετά πολλῆς ἐν
Κυρίῳ ἀγάπης καὶ εὐχῶν.

9 Φεβρουαρίου 2000.

Dear Brethren and Fellow-workers in the Vineyard of
the Lord,

The activities of a body calling itself “The Orthodox
Church in Britain” have been brought to my notice and I
should like you to have the following in mind should you be
asked about it or its position within the worldwide family of
canonical Orthodox Churches.

1. Stephen (Richard Arnold) Robson of 33 Brownlow
Street, York, YO31 8LW, until 1991 a lay reader in the
Church of England, was ordained a priest in the “Orthodox
Church of the British Isles” on 3rd July 1993. Upon that
body (since then known as the “British Orthodox Church”)
being received into union with the Coptic Orthodox
Patriarchate of Alexandria in June 1994, he was admitted
by chrismation and served as a canonical Oriental
Orthodox priest. On 26th November 1996, he seceded from
the Coptic Patriarchate, and excommunicated himself by
uniting with an uncanonical bishop, domiciled in France.

2. On 8th August 1999, Stephen Robson underwent a
ceremony of purported episcopal consecration in Brittany.
He now serves as “British Eparch” of the “Celtic Orthodox
Church”, also known as “The Orthodox Church in Britain”
(which had been registered with the Charity Commission
on 31 August 1997). Since then, he has performed a
number of episcopal functions, including ordinations.

3. Associated with Stephen Robson are other priests who
have seceded from the “British Orthodox Church”: namely,
John Ross, of Fetterangus in Scotland; Raphael (David
John Evan) Norman, of Bournemouth; and John Ives, of
Glastonbury.

4. In seceding from the Coptic Orthodox Patriarchate,
Stephen Robson and the aforementioned clergy associated
with him, excommunicated themselves and are no longer
members of the family of Oriental Orthodox Churches.

5. The episcopal orders claimed by Stephen Robson are
not recognised by any of the canonical Eastern Orthodox
or Oriental Orthodox Churches.

6. Neither the “Celtic Orthodox Church” nor its “British
Eparchy” is recognised by any canonical Eastern Orthodox
or Oriental Orthodox Church.

7. The assumption of the title “The Orthodox Church in
Britain” is seriously misleading and offensive to those
canonical Eastern Orthodox and Oriental Orthodox
Churches long established in the British Isles and
necessitates this warning to the Orthodox clergy and
Faithful as well as to friends of the Orthodox Church.

8. In view of the above, the clergy of this Archdiocese are
directed to decline invitations to participate in any
activities to which Stephen Robson or any of his clergy
have been officially invited. Those responsible for
arranging civil or religious ceremonies to which members
of our clergy are themselves officially invited should
therefore be made aware of this directive as and where
necessary.

Asking you to carefully and steadfastly observe this
directive, I remain, with best wishes and love in Christ

9th February 2000

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Μέ κάθε λαμπρότητα κι ἐπιτυχία γιορτάστηκαν, τό Σάββατο, 29 Ιανουαρίου 2000, τα Ἑλληνικά Γράμματα καὶ οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες στὸν Καθεδρικό Ναό τῆς Ἀγίας Σοφίας Λονδίνου. Ὡς γνωστόν, τούς πολυήμερους αὐτούς ἐορτασμούς, οἱ δοποὶ ξεφέτος διήρκεσαν ἀπό τὴν Κυριακή 23 Φεβρουαρίου, μέχρι καὶ τὴν Παρασκευή, 4 Φεβρουαρίου 2000, ὀργανώνται κάθε χρόνο ἡ Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή Θυατείρων καὶ Μεγάλης Βρετανίας, μὲ διμίλιες καὶ ἄλλες παρεμφερεῖς ἐκδηλώσεις, τόσο στὸ Λονδίνο ὃσο καὶ στὴν ἐπαρχία. Τῆς διμίλιας αὐτῆς προηγήθηκε Μέγας Ἀρχιερατικός Ἐσπερινός προεξάρχοντος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Γρηγορίου.

Κύριος διμίλητης στὶς ἐφετινές ἐκδηλώσεις καὶ μάλιστα στὴν πανγυρική συγκέντρωση τοῦ Σαββάτου, ἦταν ὁ Ἑγκριτος καὶ πολυγραφότας Καθηγητής τῆς Λαογραφίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν Μηνᾶς Ἀλεξιάδης, ὁ δοποὶ ἀνεφέρθη, σέ μια πραγματικά ἐμπεριστατωμένη μελέτη του, ὑπὸ τὸν τίτλο "Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες καὶ ἡ Ἑλληνική Λαογραφία", στὸ πλουσιώτατο λαογραφικό ὑλικό πού βρίσκεται διάσπαρτο στὰ συγγράμματα τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν.

Συγκεκριμένα ὁ Καθηγητής Ἀλεξιάδης, ἀφοῦ ἔκαμε μά σύντομη ἐπισκόπηση τῆς ζωῆς καὶ τῆς πολυσχιδοῦς δραστηριότητας τῶν Πατέρων ἐκείνων τῆς Ἐκκλησίας, πού δικαιολογημένα θεωροῦνται "Ἄγιοι καὶ Οίκουμενικοί Διδάσκαλοι, τοῦ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἐξήγησε δέ ἐπιτροχάδην τὸ περιεχόμενο τῆς ἐπιστήμης τῆς Λαογραφίας, στὶς συνέχειαι ἀναφέρθηκε διεξοδικά στὸ λαογραφικό θησαυρὸ πού βρίσκεται, δῶς εἰπαμε, στὸ ὄγκωδες καὶ πολυτιμότατο συγγραφικό τους ἔργο. Ἡθεὶ καὶ ἔθιμα, δημόδω ἀσμάτα, προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες, πληροφορίες γιά ἐπαγγέλματα, γιά τροφές, γιά εἰδη σπιτιῶν, βαπτιστικά δύνοματα, παροιμίες καὶ αἰνίγματα, μέ λίγα λόγια, σέ δῶ τὸ φάσμα πού ἐξετάζεται ἀπό τὴν Λαογραφία. Ἀξίδει δέ ὁ Καθηγητής Ἀλεξιάδης τὰ θερμά συγχαρητήρια δῶν γιατί, ἀκριβῶς ἐπειδή εἶναι ὁ Ἰδος μά ἐξέχουσα προσωπικότητα στὸν Πανεπιστημιακό κόσμο τῆς ἐπιστήμης τῆς Λαογραφίας, ἀλλά καὶ ἔνας γλαφυρότατος διμίλητης, κατόρθωσε νά κρατήσει σέ πραγματική ἐγρήγορση καὶ ἀκράτητο ἐνδιαφέρον τὸ ἀκροατήριο του καὶ μάλιστα μέ τὰ πολύ δισχήματα μικρόφωνα πού δυστυχῶς χρησιμοποιοῦνται στὸν Ναό τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Σημειωτέον ἐδῶ ὅτι, μετά τὴν ἀνάγνωση ἀπό τὸν Ἐπίσκοπο Κυανέων Χρυσόστομο τοῦ καθιερωμένου Πατριαρχικοῦ Μηνύματος, σύντομες ἀλλά περιεκτικές προσφωνήσεις ἐγένοντο, πρίν ἀπό τὴν ἐπίσημην Ὀμιλία τοῦ Καθηγητῆ Ἀλεξιάδη ἀπό τὸν Ἐπιτετραμένο τῆς Ἑλλάδος στὸ Λονδίνο Κωνοταντίνο Μπίτσιο, ἀπό τὸν Πρόεδρο τῆς Ἑλληνικῆς Κυπριακῆς Ἀδελφότητος καὶ τῆς Παγκόσμιας Ὀμοσπονδίας Κυπρίων Ἀποδήμων Χάρη Σοφοκλείδη, ἀπό τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Γρηγόριο, ὁ δοποὶ καὶ εἰσήγαγε τὸν διμίλητη, ἐνῶ ὁ Πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου Ἑλληνορθοδόξων Κοινοτήτων Μεγάλης Βρετανίας Διαμαντῆς Π. Πατέρας ἐκλεισε τὴν ὅλη ἐκδήλωση μέ εύχαριστιες πρός τὸν Καθηγητή Μηνᾶ Ἀλεξιάδη γιά τὴν ἐξαίρετη καὶ ἐπιστημονικότατη, δῶς τὴν χαρακτήριση, διμίλια του. Στὴ συνέχεια τὸ Ἀδελφάτο τῆς Ἀγίας Σοφίας δεξιάθηκε δῶους τούς παρευρισκομένους στὴν Κρύπτη τοῦ Ναοῦ.

Ἐξ ἄλλου τὴ Δευτέρα βράδυ, 31 Ιανουαρίου 2000, τὰ Ἑλληνικά Γράμματα καὶ οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες γιορτάστηκαν ἐπίσης μὲ πολὺ μεγάλη ἐπιτυχία στὸ Ἑλληνικό Κέντρο Λονδίνου. Ὁ Ομιλητής, στὰ Ἀγγλικά τὴ φορά αὐτή, ἦταν ὁ διάσημος Ὁμότιμος Βυζαντινολόγος Καθηγητής στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Μπέρμιγχαρ "Αντονού Μπράιερ, ὁ δοποὶ εἶχε σάν θέμα του: "The Three Hierarchs: A Byzantine vision of wisdom".

Τὴν Τρίτη, 1 Φεβρουαρίου 2000, ὁ Καθηγητής Ἀλεξιάδης μετέβη στὸ Μπέρμιγχαρ συνοδευόμενος ἀπό τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Γρηγόριο, γιά νά μιλήσει στὴν ἑκεὶ Ἑλληνική Κυπριακή Εστία πάνω σέ θέμα πού ἐπίσης σχετίζεται μὲ τὸ ἔργο τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ τὴν Ἑλληνική Λαογραφία, ἐνῶ τὴν Πέμπτη, 3 Φεβρουαρίου, μίλησε τὸ μέν πρώτη στοὺς χώρους τῆς Κοινότητας Ἀγίου Παντελεήμονος Hartow, τὸ δέ βράδυ στὶν Κοινότητα Ἀγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης στὸ Croydon. Ἐξ ἄλλου τὴν Παρασκευή βράδυ, 4 Φεβρουαρίου, ὅποτε καὶ ὀλοκληρώθηκαν οἱ δεκαήμερες ἐορταστικές ἐκδηλώσεις, ὁ Καθηγητής Ἀλεξιάδης μίλησε ἐνώπιον πυκνοῦ ἀκροατήριου στὴν Κοινότητα Ἀγίου Δημητρίου στὸ Edmonton, μέ θέμα: "Τά ἡδη καὶ ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων στὶν περίοδο τοῦ Δωδεκαόρτου τῶν Χριστουγέννων".

Ἡ δὴ ἐκδηλωση ἀρχίσε μέ τὸν Ἀρχιερατικό Ἐσπερινο προεξάρχοντος τὸν Σεβασμιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου κ. Γρηγορίου, συγχροοστατούμενου ἀπό τὸν Θεοφιλέστατο Ἐπίσκοπο Τροπαίου κ. Ἀθανάσιο καὶ ἀρκετούς κληρικούς τοῦ μείζονος Λονδίνου.

Ο κ. Ἀλεξιάδης ἀναφέρθηκε στὸ στόλισμα τοῦ χριστουγεννιάτικου δένδρου, τῶν Καλάντων, τῆς Βασιλόπιτας κ.ά. Ἀκολουθησε συζήτηση μέ τὸ ἀκροατήριο καὶ ἐν συνεχείᾳ ὁ Ἱερατικῶς Προϊστάμενος τῆς Κοινότητος, Πρωτοπρ. Κων/νος Ἡλίουπολος, συνεχάρη καὶ εύχαριστης τὸσ τὸν Σεβασμιωτάτου γιά τὴν πραγματοποιηθεῖσα ἐκδήλωση, δῶς καὶ τὸν ἐλλογιμώτα, καθηγητὴ Μηνᾶ Ἀλεξιάδη γιά τὴν ἐμπεριστατωμένη διάλεξη.

Τέλος, ἀκολούθησε ἐπίσημο δεῖπνο στὶν αἴθουσα ἐκδηλώσεων τῆς Κοινότητας, ὅπου καὶ ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἑκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου, Ἑγκριτος δικηγόρος κ. Κύπρος Νίκολας, εύχαριστης τοὺς συνδαιτημόνες γιά τὴν παρουσία τους καὶ ιδιαιτέρως τὸν καθηγητὴ κ. Ἀλεξιάδη, στὸν δοποὶ παρέδωσε ἀναμνηστικό δώρο.

Στὴν ἐκδήλωση παρέστησαν ὁ Σύμβουλος Ἐκπαίδευσης τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας κ. Γεώργιος Ρεπούτης, ὁ Προϊστάμενος-Ἐπιθεωρητής Ἐκπαίδευσης τῆς Κυπριακῆς Ἐκπαίδευτικῆς Ἀποστολῆς κ. Πολυθίος Πολυθίου, Πρόεδροι Ἑλληνορθοδόξων Κοινοτήτων, Βοηθητικῶν Ἀδελφοτήτων, Ἑλληνικῶν Ἐφορειῶν καὶ Σχολείων καὶ πλῆθος ὁμογενῶν τῆς εύρυτερης περιοχῆς μείζονος Λονδίνου.

Τὰ κείμενα πού ἀκολουθοῦν παρέχουν μά δῶ τὸ δυνατό πιστή εικόνα καὶ τῶν προσπαθειῶν πού καταβάλλει ὁ Ἀρχιεπισκοπή Θυατείρων καὶ Μ. Βρετανίας στὴν προβολή τοῦ κοσμοϊστορικοῦ Μηνύματος πού θγαίνει ἀπό τὶς ἐορταστικές αὐτές ἐκδηλώσεις, ἀλλά ἐπίσης καὶ τοῦ εἰλικρινοῦς ἐνδιαφέροντος πού ἐπιδεικνύει ὁ Ἀπόδημος Ἐλληνισμός τῆς Βρετανίας γύρω ἀπό τὸ μεγάλο αὐτό κεφάλαιο τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ἔτερωτε τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Θυατείρων καὶ τὸν Μεγάλην Βρεταννίας, ὑπέρτιμε καὶ ἔξαρχον Δυτικῆς Εὐρώπης, ἐν τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητέ ἀδελφέ καὶ συλλειτουργέ τῆς ἡμῶν Μετριόποτος κύριος Γρηγόριος, χάρις εἰη τῇ ὑμετέρᾳ Ἱερότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ.

Παρακολουθοῦντες μετά πατρικοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ ἀγάπης τήν ζωὴν καὶ τὰς δραστηριότητας τῆς ἀνά τὸν κόσμον φιλοχρίστου Ὁμογενείας, μετά πολλῆς τῆς χαρᾶς ἐλάθομεν καὶ ἀνέγγωμεν τὸ ἀπό τῆς ἑταῖρος μηνὸς γράμμα τῆς ὑμετέρας ἀγαπητῆς Ἱερότητος, διά τοῦ ὁποίου ὑποβάλλετε περὶ τῶν διοργανουμένων ὑφ' ὑμῶν ἐκδηλώσεων καὶ ὀμιλιῶν ἐπὶ τῇ ἐσορτῇ τῶν τριῶν μεγίστων φωστήρων τῆς τριστάλιου Θεότητος, τῶν Μεγάλων τούτεστιν Ἱεραρχῶν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ χρυσορήμονος, οἱ ὁποῖοι, κατά τὸ σχετικόν τροπάριον, "τὴν κτίσιν πᾶσαν θεογνωσίας νάμασι" κατήρθευσαν καὶ τὴν οἰκουμένην δι' ἀκτίνων θείων δογμάτων ἐπύρσευσαν.

Εἶναι πράγματι μελίρρυτοι ποταμοὶ σοφίας καὶ πρέπει τά ύψηλά καὶ βαθέα κείμενα αὐτῶν νά γίνουν κτῆμα ὅλων τῶν εὐσεβῶν ὄρθιοδόξων καὶ μή χριστιανῶν, ιδίᾳ δέ τῶν ἐν τῇ διασπορᾷ ἐν μέσῳ ἐτεροδόξων ἀδελφῶν διαβιούντων ὄρθιοδόξων χριστιανῶν, διότι ἡ σοφία, ἡ ἀρχαιότης καὶ ἡ γενική παραδοχή αὐτῶν συμβάλλει τόσον εἰς τὴν πνευματικήν καλλιέργειαν τῶν ὄμοδόξων ὅσον καὶ εἰς τὴν αἰσθησιν τῆς κοινῆς ἀφετηρίας πάντων καὶ τὴν πρός τὰς πηγάς προσέγγισιν τῶν ἐτεροδόξων, δι' ἡς ἐλπίζεται ὅτι θά ἐπέλθῃ ἡ περὶ τὴν πίστιν ἐνότης ὅλων.

Οθεν, συγχαίροντες ἐπὶ τῇ συντετονισμένη καὶ εὐρείᾳ προσπαθείᾳ τῆς προθολῆς τοῦ λόγου καὶ τοῦ ὑποδείγματος ζωῆς τῶν Ἀγίων τούτων Τριῶν Ἱεραρχῶν πρός τε καὶ κυρίως τήν Ὁμογένειαν καὶ πρός τούς ἐν τῇ καθ' ὑμᾶς θεοσώστῳ ἐπαρχίᾳ ἀγαπητούς ἐτεροδοξοῦντας ἀδελφούς ἡμῶν, ἐπιδαγγιλεύομεν τῷ φιλοχρίστῳ πληρώματι τῆς καθ' ὑμᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς ὀλόθυμον τήν πατρικήν καὶ Πατριαρχικήν ἡμῶν εὐλογίαν καὶ εὐχήν, δεόμενοι τοῦ Κυρίου ὅπως, ταῖς πρεσβείαις τῶν φωστήρων τῆς οἰκουμένης Τριῶν Μεγίστων Ἱεραρχῶν, καταπέμπῃ ὑμῖν τὸ Ἀγιον Αὔτοῦ Πνεῦμα, ἵνα κατευθύνῃ ὑμᾶς καὶ τούς συμπολίτας ὑμῶν εἰς τὴν ὀδόν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀφετῆς, δι' ὃν ἐπιτυγχάνεται καὶ ἡ περαιτέρω καθ' ὅλα πρόοδος, τήν ὁποίαν καὶ εἰς πάντας εὐχόμεθα.

Ἡ δέ χάρις καὶ τὸ πλούσιον ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἴησαν μετά πάντων ὑμῶν.

21η Ιανουαρίου 2000

Ο Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ ἀδελφός
Βαρθολομαῖος

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΑΡΧΕΣ
ΚΑΙ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ
ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Πάντα ἡμῖν δεύτερα ἔστω τῆς προνοίας τῶν νέων"
Ιωάννης Χρυσόστομος (Ε.Π. 62, 151)

Ἀγαπητοί,

Οἱ ἐπετειακοὶ ἑορτασμοὶ, πού κατ' ἔτος πραγματοποιεῖ ἡ καθ' ὑμᾶς Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή, ἀποσκοποῦν πάντοτε στήν ὅσο τὸ δυνατό εὐρύτερον καὶ βαθύτερη ἀξιολόγηση τῶν ἑορταζομένων ἡ τιμωμένων γεγονότων καὶ τῶν πρωταγωνιστῶν τους. Καὶ τοῦτο γιατί, ἀπό τὰ πραραδείγματα, τὰ διδάγματα καὶ γενικά τὴν ὅλην βιωτήν τοῦ παρελθόντος, ἀναμένουμε τὸ δικό μας φωτισμό, τὴ δική μας ἐνημέρωση καὶ κυρίως, τὴν προβολήν προτύπων καὶ ἀρχῶν, ἰδεῶν καὶ ἀρετῶν πού μέ τὴν προσωπική μας ἐπικοινωνία μ' αὐτά θ' ἀποδειχθοῦμε ἀν δχι ἀνώτεροι, τουλάχιστον ἵσοι μέ τίς μεγάλες ἐκεῖνες προσωπικότητες πού κατόρθωσαν νά διανοίξουν τίς λεωφόρους γιά τὴν πορεία τοῦ σύγχρονον ἀνθρώπου.

Τὸ δέ σημαντικότατο καὶ ἵσως ἀνεπανάληπτο παράδειγμα τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ Οἰκουμενικῶν Διδασκάλων, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου - τῶν θεοπνεύστων καὶ μεγαλορημόνων αὐτῶν Πατέρων τῆς Ἑκκλησίας μας - φωτίζει, καθοδηγεῖ, φρονηταίζει καὶ ἐμπνέει τίς γενεές - γενεῶν Διδασκάλων, Οσίων καὶ Ἀγίων, ἀλλά καὶ τὸν ἀπλό καὶ Θεοσεβῆ λαό τοῦ Κυρίου. Κατ' ἐξοχὴν ὅμως τὸ ἔργο τους ἐπικεντρώνεται στή δημιουργία τοῦ ὥραίου καὶ γνήσιου - ἡθικά καὶ πνευματικά - κόσμου τῶν Νέων, γιά τούς ὁποίους οἱ πάνοσοφοι ἐκεῖνοι παιδαγωγοί ἐτρεφαν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον καὶ ἀφιέρωσαν τό μεγίστο μέρος τῆς βαθυστόχαστης δραστηριότητάς των. "Πάντα ἡμῖν δεύτερα ἔστω τῆς προνοίας τῶν νέων", είχε διακηρύξει ὁ Ἱερός Χρυσόστομος καὶ ἡ ρήση του αὐτή, μέ ὅλη τὴν καταπληκτική, ἀλλά πολλές φορές ἐκτυφλωτική καὶ παραπλανητική, πρόσδο τῆς σύγχρονής μας παιδαγωγικῆς, ἀποτελεῖ ἀκατάλυτο καὶ ἀδιάφθορο ἀδάμαντα, γύρω ἀπό τὸν ὅποιο ἡ ἀνθρωπότητα δοφείλει νά τεχνουργήσει τὴν ἐκπαιδευτική καὶ κοινωνική της πολιτική.

Ἐπιλέξαμε, λοιπόν, τὴ ρήση αὐτή τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου σάν θέμα τῆς ἐφετινῆς μας Ἑγκυκλίου, γιατί πιστεύουμε ἀκράδαντα πώς δχι μόνο ἡ Ὁμογένεια πού ζεῖ καὶ προοδεύει στό "Ηνωμένον Βασίλειο, ἀλλά καὶ τὸ Γένος στήν ὀλότητά του, ἔχουμε ἵερο καθῆκον νά προστατεύσουμε, νά ποδηγετήσουμε τό ἀνεκτίμητης ὀλίγας δυναμικό πού διαθέτει ἡ Νεολαία μας. Ἡ εἰσοδός μας στήν τρίτη χιλιετία ἀπό τῆς Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δέν γίνεται, δυστυχῶς, ὑπό ἀρίστους οἰλονούς. Τὰ προβλήματα πού ἀντιμετωπίζει ὁ σύγχρονος ἀνθρωπός, ὁ Χριστιανός μας καὶ εἰδικότερα ὁ Ἑλληνός μας, σήμερα πληθαίνουν ἐπικίνδυνα. 'Ο ἀδηφάγος εὐδαιμονισμός, ὁ παράλογος ἀποπροσανατολισμός ἀπό τὰ ιερά καὶ τὰ δσια τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Γένους, ἡ ἀναξιοκρατία, ἡ οἰκονομική καὶ πολιτική ἐκμεταλλευση τῶν ἀδυνάτων ἀπό τούς ισχυρούς τῆς γῆς, ἡ ἀλόγιστη βία, τὰ ναρκωτικά, ὁ χωραδελφισμός - δλα, δηλαδή, τὰ προσωπεία τοῦ κακοῦ δαιμόνα - ἀπειλοῦν τὴν αὐτοκαταστροφή κυρίως τῶν πιό εὐάλωτων στοιχείων τῆς Κοινωνίας μας. Μιᾶς κοινωνίας που παραπαίει καὶ κλυδωνίζεται ἀκριβῶς ἐπειδή ἀρνεῖται ἐθελοτυφλικά νά στηριχθεῖ πάνω στούς ἀδιάσειστους

·Αγαπητοί μας,

·Αξιωθήκαμε καί φέτος νά συγκεντρωθοῦμε σέ τούτο τόν ιστορικό Καθεδρικό Ναό γιά νά τιμήσουμε τά Έλληνικά καί Χριστιανικά Γράμματα καί νά μνημονεύσουμε τούς προστάτες τής Χριστιανικῆς καί Έλληνικῆς Παιδείας. Μετάξυ αυτών οι Τρεῖς Ιεράρχες διαδραμάτισαν σπουδαιότατον ρόλο καί ή ενεργετική προσφορά τους στό κεφάλαιο τής Παιδείας καί Πίστεως έπεκτείνεται μέχρι τών ήμερών μας.

·Απόψε έχουμε τή χαρά νά έχουμε σάν όμιλητή τόν Έλλογιμο Καθηγητή τής Λαογραφίας τού Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν κ. Μηνᾶ 'Αλεξιάδη, ο δόποιος θά μας διμίλησε μέθεμα: Οι Τρεῖς Ιεράρχες καί ή 'Ελληνική Λαογραφία.

·Ο Καθηγητής κ. Μηνᾶς 'Αλεξιάδης κατάγεται από τή νήσο Κάρπαθο, ἔνα ἀπό τά 12νησα τού Αιγαίου. Είναι παντρεμένος μέ τήν φιλόλογο-έκπαιδευτικό Εύδοξια, μέ τήν διπλήν τρεῖς γιούς, τόν 'Αλέξανδρο, τόν Γιώργο καί τόν Παναγιώτη. Εσπούδασε φιλολογία στό Πανεπιστήμιο 'Ιωαννίνων καί στή συνέχεια έκανε σπουδές στήν 'Αγγλία στά γνωστά Κολλέγια King's College καί London School of Economics. Είναι δέ πολυγραφότατος καί έχει συγγράψει καί ἐκδόσει πολλά βιβλία καί μελέτες γιά τήν έπιστήμη τής Έλληνικής Λαογραφίας, τήν δοπία μετά πολλής σοφαράτητος καί ένθουσιασμού διακονεῖ γιά πολλά χρόνια ἀπό τόν καιρό πού ήταν φοιτητής, ύστερα σάν Καθηγητής Μέσης 'Εκπαίδευσης στή Γενέτειρά του καί στή συνέχεια σάν Βοηθός (1977) 'Υφηγητής, Καθηγητής τού Πανεπιστημίου 'Ιωαννίνων καί Καθηγητής τού 'Εθνικού καί Καποδιστριακού Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν.

·Έχει τιμηθεῖ μέ πολλές διακρίσεις καί ἀσχολεῖται συνεχῶς γιά τήν προαγωγή τής Έπιστήμης του, ιδιαίτερα σέ διαίτηση στήν Καρπάθο τού Πατρίδα Κάρπαθο καί γενικότερα τά Δωδεκάνησα. Είναι μέλος πολλών λαογραφικών καί φιλολογικών Συλλόγων καί 'Οργανισμών τής Έλλάδος. Είναι προσκολλημένος στήν παραδόσεις τού τόπου του καί ιδιαίτερα τής κωμοπόλεως Μενετῶν Καρπάθου, ἀπό τήν δοπία κατάγεται. Δημοσίευσε πολλές λαογραφικές μελέτες σέ περιοδικά καί έφημερίδες καί έγκυκλοπαδίεις καί ἐλασθε μέρος σέ διάφορα λαογραφικά καί πολιτιστικά συνέδρια. Είναι δέ νεώτατος καί έχει μεγάλη ἀγάπη πρός τό άντικείμενό του, γιατού καί είμαστε βέθαιοι διακονεῖς τής Λαογραφίας, ή δοπία είναι ἀμεσα συνδεδεμένη μέ τόν άνθρωπο, τόν πολιτισμό, τή θρησκεία, τήν άνθρωπην ζωή καί γενικότερα διακράζει τόν άνθρωπο στήν καθημερινή του ζωή.

·Κύριε Καθηγητά, σάς καλωσορίζουμε καί σᾶς εύχαριστοῦμε γιατί δεχτήκατε τήν πρόσκλησή μας νά ἔλθετε στό Λονδίνο γιά νά συμμετάσχετε μέ τίς διμίλες σας στούς πανηγυρικούς έορτασμούς τών Έλληνικῶν καί Χριστιανικῶν Γραμμάτων πού κάθε χρόνο ή 'Ομογένεια, μέ ἐπικεφαλῆς τήν 'Εκκλησία μας, διοργανώνει προκειμένου νά ένισχυσει τήν Παιδεία καί τόν Πολιτισμό μας.

καί δικαιωμένους ἀπό τό χρόνο πόλους τής 'Ορθοδοξίας καί τοῦ Χριστιανισμοῦ γενικώτερα καί τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος μέ τό ὅποιο ήσαν διαποτισμένοι οι Πατέρες τής 'Εκκλησίας μας.

Καί τά πιό εύάλωτα στοιχεία τής Έλληνικῆς, ἀλλά καί τής παγκόσμιας κοινωνίας, δέν είναι ἀλλοι ἀπό τούς Νέους, πρός τούς δόποιους προβάλλονται πρότυπα καί είδωλα ἔωλα καί θησηγενῆ, τά ὅποια ὅμως ἐγκυρωνούν τήν καταστροφή, τόν ἔξευτελισμό καί τήν ἡθική καί πνευματική αύτοχειρία, τήν ἀποχαύνωση καί τόν τελικό δλεθρό.

Καλοῦμε, συνεπῶς, δόλους σας σέ μια ἐκστρατεία, σέ μια ιερή σταυροφορία νά προλάβουμε τό κακό. Νά προστατεύσουμε τούς Νέους, Νά τούς μορφώσουμε. Νά τούς καθοδηγήσουμε. Καί θά τό πετύχουμε αύτό δταν τούς φέρουμε κοντά στίς ἀθάνατες ρίζες τής Χριστιανικῆς Πίστεως, τής 'Ορθοδοξίας καί τοῦ Έλληνισμοῦ. Κοντά στίς ἀκένωτες πηγές τής διαχρονικῆς καί ιερῆς μας παράδοσης. "Οταν θάλουμε μπρός στά μάτια τής ψυχῆς καί τοῦ νοῦ τους τά διδάγματα τῶν Τριῶν μεγίστων Διδασκάλων καί Πατέρων τής 'Εκκλησίας καί τοῦ Γένους, οι δόποιοι είχαν χρησιμοποιήσει σάν πηγές, ἀπό τίς δόποιες ἀντλησαν τήν σοφία καί τήν πολιτεία τους, τό Ιερό Εὐαγγέλιο καί τά μεγαλόπνια ἔργα τής Έλληνικῆς 'Αρχαιότητος. "Ας θυμηθοῦμε τόν Μέγα Βασίλειο, ο δόποιος στή μικρή σέ δύκο ἀλλά παμμέγιστη σέ περιεχόμενο ἐπιστολιμαία πραγματεία του τήν πώς ἀν ἐξ 'Ελληνικῶν ὀφελοῦντο λόγων" διείδε μέ τή μοναδική του διορατικότητα τή στενότατη καί ἀδιάκοπη σχέση Χριστιανισμοῦ καί 'Ελληνικῆς σκέψης καί διανόσης κι ἔθεσε ἐτοι τίς βάσεις γιά τή σφυρηλάτηση τοῦ ιδεώδους τύπου τοῦ πολιτισμένου ἀνθρώπου - τόν Έλληνοχριστιανισμό, δόποιος καί ἀποτελεῖ τό ἀδιάσειστο βάθρο καί τήν ἀδιάβορη ἔκφραση τής 'Ορθοδοξίας μας.

"Πάντα ἡμῖν δεύτερα ἔστω τής προνοίας τῶν νέων". "Ολα, δηλαδή, ἀποτελοῦν δευτερεύοντα πράγματα μπροστά στή φροντίδα μας γιά τούς νέους. Γι' αύτό νά ἔνιοχύνετε καί νά στηρίζετε τό Έλληνικό καί Κατηχητικό Σχολεῖο. Νά στέλλετε τά παιδιά σας στά Σχολεία μας αύτά. Νά τά ἔνθαρρυνετε νά μαθάνουν τή Γλώσσα καί τόν Πολιτισμό μας. Νά τά κρατήτε ἀρρηκτά δεμένα μέ τήν Έλληνική Χριστιανική 'Ορθόδοξη οικογένεια. Νά τά ἐκκλησιάζετε τακτικά καί ἀπό μικρᾶς ἡλικίας ὥστε νά θεωροῦν τόν Έρθροδόξο Ναό μας σάν δεύτερό τους σπίτι. Καί νά τά ἀπομακρύνετε ἀπό τόν ισχυρότατο κατανοισμό τῶν ἀνεξέλεγκτων καί ἀπαράδεκτων μηνυμάτων πού δέχονται καθημερινά ἀπό τά Μέσα Μαζικῆς 'Ενημέρωσης καί τήν Κοινωνία πού τά περιβάλλει ἀσφυκτικά, ἀφαιμακτικά, καί θανατηφόρα. Νά τά διδάξετε τίς ἀπλές καί γνήσιες ἀρετές τής ταπεινοφροσύνης, τής ἀγιότητας τής ζωῆς, τοῦ σεθασμοῦ τῶν ἀξιῶν. Νά τούς ἐμπνεύσετε τήν πίστη, τήν προσευχή, τήν νηστεία, τήν ἐγκράτεια καί τήν ἀξιοπρέπεια, τήν αὐτοθυσία καί τό φόρο τοῦ Θεού, ἀρετές πού διδάσκει τό Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ, τίς κήρυξαν οι Πατέρες καί τίς ἐβίωσαν στή ζωή τους οι 'Άγιοι τοῦ Θεοῦ ἀνθρώποι.

Αύτό πρέπει νά είναι τό μεγάλο μήνυμα ἀπό τούς ἔορτασμούς πού δόργανώνονται κατ' ἔτος γιά νά τιμηθοῦν οι Τρεῖς Ιεράρχες καί τά Έλληνικά καί Χριστιανικά Γράμματα. Καί οι ἔορτασμοί αύτοί θά βρούν πραγματικά τό στόχο τους ὅταν δοί μας κατανοήσουμε καί ἐφαρμόσουμε στό ἀκέραιο τήν πιό πάνω ρήση τοῦ Ιεροῦ Χρυσοστόμου: "Πάντα ἡμῖν δεύτερα ἔστω τής προνοίας τῶν Νέων".

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Τοῦ Υπατοῦ Ἀρρωστῆ τῆς Κύπρου κ. Μιχάλη Ἀπαλίθη

Σεβασμιώτατε,

Ἐξοχώτατε Κύριε Πρέσβυτος,

Κύριε Καθηγητά, Κυρίες καὶ Κύριοι,

Αἰσθάνομαι ἴδιαίτερη χαρά πού, σάν ἐκπρόσωπος τῆς Ἑλλάδας, μοῦ δίνεται σήμερα ἡ εὐκαιρία ν' ἀπευθύνω θερμό χαιρετισμό στήν πανηγυρική αὐτή ἐκδήλωση τιμῆς πρός τούς Τρεῖς Μεγίστους Φωστήρες καὶ τά Ἑλληνικά Γράμματα. Μιά ἐκδήλωση πού ἔχει γίνει πάθ θεορός στήν παροικία μας, χάρη στίς δημιουργικές πρωτοβουλίες τοῦ Ἀρχιεπισκόπου.

Εἶναι, νομίζω, σημαντικό νά θυμόμαστε πώς, ἀν καὶ ἡ γιορτή αὐτή ἔχει τίς ρίζες της στόν θυζαντινό ἐνδέκατο αἰώνα, ὅταν ἐπί τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Πρώτου τοῦ Κομνηνοῦ ἀποφασίστηκε νά ἐορτάζεται ἡ μνήμη καὶ τῶν Τριῶν μαζί, ἡταν ἡ Ἑλληνική Πολιτεία, ἡ ὁποία τό 1842, στά πρῶτα κιόλας θίματα τοῦ ἐλεύθερου κράτους, θέσπισε τήν ἐορτή τῶν Τριῶν Ιεραρχῶν στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, ὥπερ καὶ στήν Ἑκκλησία, σάν ἡμέρα τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων.

Ἡ ἀπόφαση αὐτή δέν ἦταν, θέβατα, τυχαία. Οι Τρεῖς Ιεράρχες, μέσα ἀπό τή ζωή καὶ τό ἔργο τους, μέσα ἀπό τίς γραπτές παρακαταθῆκες πού ἄφησαν στίς ἐπόμενες γενιές, ἀποτελοῦν τή χρυσή γέφυρα πού συνδέει τόν Ἀρχαῖο Ἑλληνικό κόσμο μέ τό Χριστιανισμό καὶ, ἴδιαίτερα, μέ τήν Ὀρθοδοξία. Τό φιλοσοφικό τους ἔργο ἥρθε σάν φυσική ἐξέλιξη τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς σοφίας, ἐνώ ἡ ἴδιαίτερη ἀγάπη καὶ φροντίδα τους γιά τούς νέους είχε στόχο νά καταδείξει πώς Παιδεία είναι ἡ ἐπιθολή τοῦ πνεύματος πάνω στήν ὑλή, τοῦ λόγου πάνω στό ἄλογο, ὅτι είναι, τέλος, ἡ ἐλεύθερία τοῦ πνεύματος καὶ ὁ δρόμος πρός τήν πολιτική ἐλεύθερία.

Μέ ἐφαλτήριο τό τεράστιο πνευματικό ἔργο τῶν Τριῶν Φωστήρων, δὲ Ἑλληνισμός ἀποδεικνύει ὅτι δέν ᔁρεῖ μόνο νά δεῖξει ἀρχαίους ναούς καὶ ἐρείπια, σύμβολα ἐνός κόδρου ἀπό τόν ὅποιο μᾶς χωρίζουν - χρονικά - χιλιετίες. "Οτι δέν είναι μιά ρομαντική ἀνάμνηση παροχημένων ἐποχῶν, ἀλλά ὅτι τό κληροδότημα τῶν ἀρχαίων προγόνων αὐξήθηκε καὶ πλούτηνε μέ τήν σκέψη τῶν σοφῶν τῆς Χριστιανούντης καὶ Πατέρων τῆς Ἑκκλησίας μας. "Οταν οἱ νεαροί Γρηγόριος καὶ Βασίλειος οπούδαζαν στήν Ἀθήνα τοῦ τρίτου μετά Χριστόν αἰώνα σίγουρα θά είχαν ἐμπνευστεῖ στήν ἀγῶνα τόν καλό καὶ ἀπό τά λόγια τοῦ Σοφοκλῆ, δὲ ὅποιος, ὀκτώ αἰώνες πρίν, ἐλεγε μέ τό στόμα τῆς Ἀντιγόνης "πώς δέν ὑπάρχει τίποτε τό ποι ἐπονείδιστο ἀπό τό νά ἐπικαλεῖται κανείς ἀρετές καὶ ἐπιτεύγματα πού δέν είναι δικά του ἀλλά τῶν προγόνων του". Ἔτοι, προχώρησαν καὶ ἔχτισαν τά δικά τους ἐπιτεύγματα πού παραμένουν ἀναλλείωτα στό πέρασμα τῶν αἰώνων.

Ἡ φωνή τους, μέσα κι' ἀπό γιορτές σάν τή σημερινή, φτάνει ώς τίς μέρες μας καθαρή καὶ μᾶς καλεῖ νά ἀκολουθήσουμε κι' ἐμεῖς τό παράδειγμά τους, νά χτίσουμε νέες γέφυρες, νά προσφέρουμε θάσεις στίς ἐπερχόμενες γενιές. "Ἄς τήν ἀκούσουμε μέ προσοχή.

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Τοῦ Υπατοῦ Ἀρρωστῆ τῆς Κύπρου κ. Μιχάλη Ἀπαλίθη

Σεβασμιώτατε, Κυρίες καὶ Κύριοι,

὾πως κάθε χρόνο, ἡ ἐκκλησία μας γιορτάζει αὔριο τήν μνήμη τῶν Τριῶν Μεγάλων Ιεραρχῶν της. Τιμᾶ τήν μνήμη καὶ γιορτάζει τή συμβολή τῶν μεγάλων αὐτῶν μορφῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ στή θεμελίωση καὶ προθολή τῆς πίστης μας, τῶν ἀξιῶν καὶ τῶν ἀρχῶν της, ἀλλά ταυτόχρονα ἐκτιμᾶ καὶ τό ἔργο τους γιά τή θεμελίωση τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Χριστιανικῶν Γραμμάτων, τῆς Παιδείας καὶ τῶν Τεχνῶν γενικότερα. Δέν είναι καθόλου τυχαίο πού οι Τρεῖς Ιεράρχες χαρακτηρίστηκαν ἀπό τούς προγενέστερούς μας ως "οι Τρεῖς Μέγιστοι φωστήρες τῆς τριστίλιου θεότητας". Τό ἔργο τους λαμπρύνει δικό μόνο τήν Ἑκκλησία ἀλλά καὶ τό ἔθνος.

Ἡ γιορτή τῶν Τριῶν Ιεραρχῶν είναι γιορτή τῆς Ἑκκλησίας μας, ἀλλά καὶ τῶν ἀπανταχοῦ Ἑλλήνων γιατί ώς θεμελιώτες τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὀρθοδόξου πολιτισμοῦ ὑπῆρξαν σύμβολα πού ἔμπνευσαν καὶ καθοδήγησαν τούς "Ἑλληνες διά μέσου τῶν αἰώνων.

Ἡ Ιερά Ἀρχιεπισκοπή Θυατείρων καὶ Μεγάλης Βρετανίας ὅρθα ἀποδίδει ποικιλότροπα τήν πρέπουσα σημασία σ' αὐτή τήν ἐτήσια θρησκευτική γιορτή, καὶ μέ αὐτή τήν εὐκαιρία θά ἥθελα νά συγχαρῷ θερμά τόν Σεβασμιότατό Ἀρχιεπίσκοπο Γρηγόριο καὶ τό "Αγίο Ιεραπετοῦ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, ὥπως καὶ δύος τούς συνεργάτες τους, πού γιά χρόνια τώρα διοργανώνουν αὐτές τίς δεκαήμερες ἐκδηλώσεις πάνω σέ πανθρετανική θάση, γιά νά δώσουν τήν εὐκαιρία σ' δύος μας νά γιορτάσουμε τή μνήμη τῶν Μεγάλων καὶ 'Αγίων προσωπικοτήτων τῶν Τριῶν Ιεραρχῶν τῆς Ἑκκλησίας μας, καὶ νά θυμηθοῦμε ὅτι είναι σ' αὐτούς, κυρίως, πού ὅφειλουμε τή θέσπιση καὶ μεταλλαγμένηση τῶν ιδεώδων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὀρθοδόξου Πολιτισμοῦ μέσω τῶν προηγούμενων γενεῶν σέ μᾶς, τούς σημερινούς Ἑλληνες, ὥπου κι' ἀν σημερικάστε. Οι ἐκδηλώσεις αὐτές ἔχουν ὑψηστη σημασία γιά τήν διμογένεια μας ἐδῶ στή Βρετανία, ὥπως καὶ οἱ ἀντίστοιχές τους γιά τούς ἀπανταχοῦ Ἑλληνες τής διασπορᾶς, γιατί συμβάλλουν στήν καλλιέργεια καὶ διατήρηση τῆς ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς μας ταυτότητας, καὶ καθορίζουν κατά ἔνα οὐσιώδη τρόπο τήγανόσταση μας, ἐφόσον ἀνήκουμε στή φυλή τῶν Ἑλλήνων, ὥπου καὶ ἀν σημεριαθρούμενος στόν κόσμο.

Πρόθεσή μου σ' αὐτό τόν σύντομο χαρετισμό δέν είναι νά ἀσχοληθῶ μέ τή σημασία τῆς συμβολῆς τῶν Τριῶν Ιεραρχῶν στά Ἑλληνικά Γράμματα, γιατί αὐτό είναι ἀκριβῶς τό θέμα μέ τό ὅποιο θά ἀσχοληθεῖ σέ ἔκταση ὁ κύριος ὀμιλητής μας ἀπόψε, δὲ Καθηγητής κ. Μηνᾶς Ἀλεξιάδης.

Θά ἥθελα δώμα συνοπτικά νά ἀναφέρω τοῦτο: δτι οἱ ἀλήθειες πού οι Τρεῖς Ιεράρχες ἐκθέτουν στά συγγράμματά τους είναι πάντοτε ἐπίκαιρες καὶ θά πρέπει πάντα νά μᾶς καθοδηγοῦν. Οι ἀπόψεις τους ἔχουν διαχρονικότητα καὶ οἰκουμενικότητα. "Αν θά ἀντλοῦσα ἔνα μήνυμα ἀπό αὐτά τά συγγράμματα θά ἥταν τό δτι οι Τρεῖς Ιεράρχες μέ τά διδάγματά τους μᾶς υποδεικνύουν τό μεγάλο μας χρέος πρός τήν Παιδεία.

Ο Ἑλληνισμός ἥταν πάντοτε συναρτημένος μέ τήν Παιδεία του. "Η Παιδεία ἀποτελοῦσε πάντοτε γιά τούς Ἑλληνες ἔνα σημαντικό μέσο θωράκισης ἐναντίον παντοειδῶν κινδύνων καὶ ἐπιθυμιῶν, ἀλλά καὶ τήν καλλιέργεια ἐγγύηση γιά τό μέλλον. "Η ἀποστολή λοιπόν τῆς Παιδείας, ἴδιαίτερα γιά μᾶς τούς "Ἑλληνες τῆς Κύπρου, πού διερχόμαστε

δύσκολες μέρες ένεκα της συνεχιζόμενης Τουρκικής κατοχής μέρους της πατρίδας μας, είναι έπειγουσα και κρίσιμη. Είναι γιαυτό, σήμερα πού γιορτάζουμε τήν 'Ημέρα τῶν Γραμμάτων καὶ τῆς μνήμης τῶν Τριῶν Ιεραρχῶν, στρέφουμε τίς σκέψεις μας καὶ πρός τὸν Ἑλληνισμὸν τῆς Κύπρου καὶ στούς ἀγῶνες τους γιά διατήρηση, συντήρηση καὶ ὑπεράσπιση τῆς ἑθνικῆς του ταυτότητας, καὶ τῆς ιστορικῆς του συνέχειας. Ἀποτίουμε λοιπόν φόρο τιμῆς πρός τούς Τρεῖς Ιεράρχες τῆς Ἑκκλησίας μας ἀλλά καὶ πρός ὅλους τούς ἐπιφανεῖς καὶ ἀφανεῖς σκαπανεῖς τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων πού βρίσκονται ἔκτος τοῦ μητροπολιτικοῦ χώρου καὶ πού κράτησαν ἀσθεστή τῇ δάδα τῶν ἰδανικῶν τῆς φυλῆς καὶ μετέφεραν σέ γενεές γενεῶν τὰ φῶτα τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας. Ἀνάμεσα σ' αὐτούς είναι καὶ οἱ Ἑλληνες τῆς Κύπρου πού γιά αἰώνες κράτησαν τήν δάδα γιά τὴν πίστη καὶ τὴν πατρίδα ἀναμένη καὶ ως ἀποτέλεσμα δίδουμε σήμερα μέ πίστη τὸν ἀγῶνα γιά τὴν συνέχεια τοῦ πολιτισμοῦ μας, παρὰ τίς τόσες ἀντίσεος συνθῆκες πού παρουσιάστηκαν στήν πορεία μας.

Φόρο τιμῆς θὰ πρέπει ἐπίσης νά ἀποτίουμε σήμερα καὶ πρός ὅλους ἐκείνους τούς ἀφανεῖς ὑπηρέτες τοῦ ἀπόδημου Ἑλληνισμοῦ, μεταξύ τῶν δοπίοντων βρίσκεται καὶ τὸ μεγάλο κομμάτι τοῦ ἀπόδημου Ἑλληνισμοῦ στήν Βρετανία, πού μέ τὸ δικό τους τρόπο μόχθησαν γιά τὴν πρόσδο τῶν δμογενῶν τοῦ ἑξατερικοῦ καὶ κατ' ἐπέκταση γιά τὴν προκοπή τοῦ ἔθνους. Ἀν δέν ἔθεταν ἐκεῖνοι πρῶτοι τά θεμέλια, είναι πιθανό ὅτι ἐκδηλώσεις ὥπως καὶ ἡ ἀποψινή δέν θά ἤταν ἐφικτές.

Ἄς τούς τιμήσουμε λοιπόν ὅλους μέ τὴν εὐκαρία τῆς γιορτῆς τῶν Τριῶν Ιεραρχῶν καὶ μέ τὴν ἀφορμή πού μᾶς προσφέρει ἡ ὁραία ἀποψινή ἐκδήλωση.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Τοῦ Προέδρου τῆς Παγκόμβιας Ὀργανωδίας 'Ἀποδήμων Κυπρίων
κ. Χάρη Σφρακλείδη

Γιορτάζουμε καὶ τιμοῦμε, ως χριστιανοί καὶ ως Ἑλληνες, μέ δέος καὶ εὐλάβεια τούς τρεῖς μεγάλους διδασκάλους τῆς χριστιανούσυνης, τούς θεμελιώτες τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Ἐνωσαν μέ ἐπιτυχία τὸ ἀρχαίο ἑλληνικό πνεῦμα μέ τὸ ἀνέσπερο φῶς τῆς Βηθλεέμ. Πέτυχαν, μέ τὴ σοφία τους, τὴν ἀρμονική σύζευξη τοῦ Χριστιανισμοῦ μέ τὸν Ἑλληνισμό, καὶ τῆς χριστιανικῆς παιδείας μέ τὴν ἑλληνική φιλοσοφία πού ἀποτέλεσε τὴ βάση τῆς ἀγωγῆς στό Βυζάντιο.

Ὑπῆρξαν καὶ οἱ τρεῖς τους ἄριστοι ποιμένες, σοφοί παιδαγωγοί τῆς νεολαίας, μεγάλοι συγγραφεῖς, διδάσκαλοι καὶ καθοδηγητές τῆς οἰκουμένης, ζηλωτές τοῦ ὁραίου, τοῦ δικαίου, λάτρεις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, μεταλαμπαδεύτες τῆς ἑλληνικῆς σοφίας στό Βυζάντιο, καὶ ἔθεσαν τά ἑλληνικά γράμματα στήν ὑπηρεσία τῆς Θρησκείας τοῦ Θεανθρώπου.

Οἱ πνευματικοί τους θησαυροί παραμένουν αἰώνιοι. Δίκαια ἀνακηρύχθηκαν προστάτες τῆς Παιδείας καὶ τῶν Γραμμάτων, γιατί ἐξῆλθαν νικητές στήν πάλη κατά τοῦ βαρβαρισμοῦ καὶ τῆς πλάνης, γιατί καθοδηγησαν καὶ κατεύθυναν τά βήματα ἐκατομμυρίων ἀνθρώπων στὸ δρόμο τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἀρετῆς, γιατί ἐναρμόνισαν τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικό στοχασμό μέ τὴ χριστιανική κοσμοθεωρία.

Στή δική μας ἐποχή, τό νέο αἰῶνα, τή νέα χιλιετία, οἱ δυνάμεις τοῦ κακοῦ συνεχίζουν νά γίνονται ὅπλα θανάτου καὶ καταστροφῆς τῆς ἀνθρωπότητας. Είναι καιρός οἱ δοκιμές καὶ οἱ πλάνες τοῦ λεγόμενου πολιτισμοῦ μας νά σταματήσουν. Σήμερα, δο ποτέ ἄλλοτε, ἔχουμε ἀνάγκη περισσότερο πνευματικούς ἐργάτες καὶ φωτισμένους ὁδηγούς γιά νά μᾶς βοηθήσουν νά δεπεράσουμε καὶ νά ἀποφύγουμε τίς θύελλες τῶν ἀντιθέσεων, τῶν πολέμων καὶ τῶν καταστροφῶν πού πλήττουν τήν ἀνθρωπότητα.

Μέ τήν ἀναζήτηση τῆς καταξίωσης τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ τῆς εἰρήνης, μέ κοινωνικά, οἰκονομικά καὶ πολιτιστικά κριτήρια ἐπιβάλλεται νά ἐμπεδώσουμε τήν ἀγάπη ἀπό τὸν ἀνθρωπο πρός τὸν ἀνθρωπο, νά ἀντλούμε τίς αἰώνιες ἀξίες τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δημοκρατίας, ὅπως τίς μετουσίωσαν καὶ μᾶς τίς κληροδότησαν οἱ Τρεῖς Ιεράρχες.

Εὔχαριστοῦμε θερμά τό Σεβασμιώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Γρηγόριο καὶ τό Ἀδελφάτο τῆς Ἀγίας Σοφίας, πού μᾶς φιλοξενοῦν καὶ φέτος, εὐχαριστοῦμε ἐπίσης, ἐκ μέρους τῆς Ἑθνικῆς Κυπριακῆς Ομοσπονδίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κυπριακῆς Ἀδελφότητας, τόν διακεκριμένο καθηγητὴ Μηνᾶ Ἀλεξιάδη γιά τήν προθυμία μέ τήν οποία ἀνταποκρίθηκε στήν πρόσκληση τοῦ Σεβασμιώτατου καὶ τῆς Ομογένειας νά μᾶς βοηθήσει πνευματικά καὶ νά μᾶς στηρίξει ψυχικά.

Προσευχόμαστε στόν Ἀγιο Θεό νά εὐλογεῖ πάντοτε τό ἔργο σας, Σεβασμιώτατε, καὶ νά ἔχει ὑπό τή σκέπη του τόν Ἀπόδημο Ἑλληνισμό, τήν Κύπρο μας καὶ ὀλόκληρο τό ἔθνος μας.

Εὔχαριστῶ.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ἀπό τὸν Πρόεδρο τῶν Ἑλληνοφθερόδων Κανονιτῶν τῆς Μ. Βρετανίας
κ. Διαραντή Π. Πατέρα

Ἐλλογιμώτατε Κύριε Καθηγητά,

Είναι δύσκολο νά βρεθοῦν ἄξια εὐχαριστήρια καὶ νά σᾶς συγχαροῦμε γιά τήν ύψιστης στάθμης πανηγυρική ὁμιλία σας.

Ἀντελήφθημε τά εὐστοχα μηνύματά σας καὶ μᾶς ἀνασύρατε ἀπό τήν τύρβην τῆς βιοτικῆς καθημερινότητος, μέ τά σημαντικά σας νοήματα.

Ἐξ ὀνόματος τῶν διακεκριμένων, ἐκλεκτῶν καὶ κορυφαίων προσώπων, κάτω ἀπό τούς ιερούς καὶ ιστορικούς τούτους θόλους, καθώς καὶ ὀλόκληρης τῆς Ομογένειας ἐδῶ, σᾶς διαθεβαῖ ὅτι θά ἐνθυμούμεθα τούς γλαφυρούς λόγους σας, μέ θερμές εὐχαριστίες καὶ μέ πολλή χαρά.

Χάρις εἰς τόν Σεβασμιώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Γρηγόριον, πού διετήρησεν ἐπιτυχῶς τήν μακράν παράδοσην, νά ἀκοῦμε τούς Δασκάλους τῆς ἐποχῆς μας, πού μᾶς μιλοῦν κάθε χρόνο γιά τούς δασκάλους τῆς Οἰκουμένης, ἔχουμε τό τιμητικό προνόμιο νά ἀκούσουμε ἔσος ἐφέτος, κύριε καθηγητά.

Ἐχετε τά εὐγνώμονα αἰσθήματά σας καὶ τήν προσδοκία νά σᾶς ἀκούσουμε κι' ἄλλοι πολλοί ὅμογενεῖς μας ἀκόμη ἐδῶ.

Ἄξιζει ν' ἀκούσουμε ὅλοι τόν Ἑλληνα Πανεπιστημιακό Δάσκαλο, πού γεννήθηκε τή χρονιά, κατά τήν ὥποιαν ἔγιναν τά Δωδεκάνησα πάλι 'Ἐλληνικά. Ο Θεός μαζί σας.

Τό κείμενο πού άκολουθει άποτελεῖ μικρό άποσπασμα της Πανηγυρικής Όμιλίας τοῦ Καθηγητῆ Μηνᾶ Άλεξιάδη, τήν όποια έξεφώνησε στόν Καθεδρικό Ναό της Αγίας Σοφίας Λονδίνου τό έποερας τοῦ Σαββάτου, 29 Ιανουαρίου 2000, στά πλαίσια τῶν δεκαήμερων ἑορτασμῶν πού ὅργανώνει κατ' ἔτος ἡ Ιερά Αρχιεπισκοπή Θυατείρων καί Μ. Βρετανίας γιά νά τιμήσει τούς Τρεῖς Ιεράρχες καί τά Ελληνικά Γράμματα.

Οι Τρεῖς Οἰκουμενικοί Διδάσκαλοι, "μελίρυτοι ποταμοί τῆς σοφίας", ύπηρξαν καί πολυγράφοταί συγγραφεῖς. Ο Μέγας Βασίλειος ἄφησε πλήθος συγγραμμάτων, τά όποια διαιροῦνται σέ δογματικά, πρακτικά, ὄμιλίες καί λόγους, ἐπιστολές. Ο Γρηγόριος ὁ Θεολόγος μᾶς παρέδωσε πλήθος, ἐπίσης, συγγραφῶν, πού κατατάσσονται σέ λόγους, ἐπιστολές καί ποιήματα. Τό ίδιο καί ὁ Ιωάννης ὁ Χρυσόστομος, συνέγραψε πολυάριθμα ἔργα, τά όποια είναι πραγματείες, ὄμιλίες καί λόγοι, ἐπιστολές.

Τό συγγραφικό ἔργο τῶν Τριῶν Ιεραρχῶν ἔχει κεφαλαιώδη σημασία γιά τήν Ορθόδοξη Θεολογία, τήν Εκκλησιαστική Γραμματολογία καί Υμνογραφία, τήν Κλασική Φιλολογία, τήν Ιστορία, τήν Γλωσσολογία, τήν Φιλοσοφία, τήν Παιδαγωγική, τήν Φιλοσοφική Ανθρωπολογία καί ἀσφαλῶς τήν Λαογραφία. Γι' αὐτό ἔχει γραφεῖ μεγάλος ἀριθμός συγγραμμάτων καί μελετῶν, πού ἀναδεικνύουν τό μέγεθος τῆς συμβολῆς τους στίς ἐποιήμες αὐτές. Εκφωνήθηκαν, ἐπίσης, ἀμέτρητοι λόγοι σέ Εκκλησιαστικά Ιδρύματα, Σχολεῖα καί Πανεπιστήμια, πού ύπογράμμισαν πτυχές τοῦ ἔργου τους.

Από τήν πλευρά τῆς ἡ ἐποιήμη τῆς Λαογραφίας ἔχει νά δώσει τή δική τῆς διάσταση στό συγγραφικό ἔργο τῶν Τριῶν Ιεραρχῶν. Πρίν, όμως, περάσω στό κύριο μέρος τῆς ὄμιλίας μου, σᾶς παρακαλῶ νά μοῦ ἐπιτραπεῖ νά δώσω ἔνα σύντομο διάγραμμα θεματολογίας τῆς Ελληνικῆς Λαογραφίας, πράγμα πού θά μᾶς βοηθήσει καλύτερα νά ἐντάξουμε τό λαογραφικό στοιχεῖο τῶν ἔργων στό ιστορικό τους πλαίσιο.

Αντικείμενο τῆς Λαογραφίας είναι οι λαϊκές πολιτισμικές ἐκδηλώσεις ἡ ὁ λεγόμενος παραδοσιακός λαϊκός πολιτισμός ιστορικῶν λαῶν. Σέ μια ἀδρομερή διαίρεση πού θά περιελάμβανε δύο μεγάλες (καί καθιερώμενες στήν Ελληνική Λαογραφία) κατηγορίες θεμάτων (σ' αὐτές μποροῦν ώτούσο νά γίνουν καί ἐπιμέρους ύποδιαιρέσεις) θά λέγαμε, ὅτι συγκαταλέγονται, καταρχάς, τά Μνημεῖα τοῦ Λόγου ἡ Φιλολογική Λαογραφία γενικά (δημοτικά τραγούδια, παροιμίες, παραδόσεις, ξόρκια ἡ ἐπωδές, εὐχές καί κατάρες, αἰνίγματα, μύθοι, παραμύθια, εύτραπελες διηγήσεις, λαϊκό θέατρο, λαϊκές αὐτοβιογραφίες, λαϊκά βιθλία, παραλογοτεχνία, ὄρκοι, χαιρετισμοί, ὑπρεστικά σχήματα καί πολλά ἄλλα) τάν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν, ἄλλα καί κοινωνικῶν τάξεων, πού ζοῦν στίς ἀστικές περιοχές. Ακολουθοῦν οι Παραδοσιακές Πράξεις καί Ενέργειες τοῦ Λαοῦ ἡ Εθνική Λαογραφία γενικά (έθιμα τοῦ κύκλου τῆς ζωῆς, οἰκισμοί, κατοικία καί ἀρχιτεκτονική, βοηθητικοὶ χώροι, ἐπιπλα καί σκεύη, ἐνδυμασία, κοσμήματα, τροφές καί ποτά, κοινωνική ὅργανωση, ἐθνικό δίκαιο καί διοίκηση τῆς κοινότητας, λατρεία, φιλοσοφικές ἀναζητήσεις καί δοξασίες, προλήψεις καί δεισιδαιμονίες, θεραπευτική, μαντική, ἀστρολογία, μαγεία, θεραπευτική λαϊκή τέχνη, λαϊκοί βίοι, ἐπαγγέλματα κ.λπ.).

Αλλά ἡ πορεία τῆς Λαογραφίας είναι ἐξελικτική,

ἔτοις ὥστε νά περιλαμβάνει, πρός διερεύνηση, καί νεωτερικά ἡ σύγχρονα φαινόμενα λαϊκοῦ (ύπο εὐρεῖαν ἔννοια) πολιτισμοῦ (στρατιωτική θητεία, πολιτική, τύπος, τουρισμός, ὁ κόσμος τοῦ αὐτοκινήτου, ἀθλητισμός, ἀστικοί δρόμοι, ἀστικές ουνοικίες πληθυσμῶν μέ ἀγροτική προέλευση, πολιτιστικοί σύλλογοι, νέες μορφές ψυχαγωγίας, διασκέδασης καί ἐκτόνωσης, λαϊκή ἀγορά καί πλατεία, πολυκατοικία, μετακινήσεις πληθυσμῶν, διαφήμιση, περιθωριακές μόραδες, ὄψεις τῆς ζωῆς τῶν πόλεων κ.λ.π.).

Τό λαογραφικό ἐνδιαφέρον γιά τή μελέτη τοῦ ἔργου τῶν Τριῶν Ιεραρχῶν είχε ὡς δηδολωθεῖ ἀπό τά χρόνια τοῦ θεμελιωτῆ τῆς λαογραφικῆς ἐποιήματς στήν Ελλάδα Νικολάου Πολίτη (1859-1921). Κι αὐτό γιατί οι Εκκλησιαστικοί Πατέρες, προκειμένου νά καταπολεμήσουν παλαιές δοξασίες, ἐνέργειες, προλήψεις καί ἔθιμα τοῦ λαοῦ που πόρχονταν σέ ἀντίθεση μέ τή διδάσκαλη τῆς Ορθόδοξης Θεολογίας, τά ἀνέφεραν στούς Λόγους τους καί ἔτοι γίνιαν σημαντικές λαογραφικές πηγές γιά τήν ἐποχή τους.

Πρώτος, λοιπόν, ὁ Νικόλαος Πολίτης ἐπιχείρησε πιά (σύντομη) σταχυολόγηση λαογραφικοῦ ύλικοῦ στούς Α' καί Β' Κατηχητικούς Λόγους τοῦ Ιωάννη τοῦ Χρυσοστόμου, τήν όποια ἐδημοσίευσε κατόπιν, ἀπό τά Κατάλοιπά του, στή "Λαογραφία", ὁ μαθητής του καί μετέπειτα καθηγητής τῆς Λαογραφίας στό Πανεπιστήμιο Θεοσαλονίκης Στίλπων Κυριακίδης (1887-1964). Ο ίδιος ο Κυριακίδης, ἀλλώστε, ἐπανήλθε ἀργότερα στό θέμα μέ σύντομη (ἐπίσης) μελέτη του γιά τόν Χρυσόστομο.

Λίγα χρόνια μετά, στά 1940, ὁ Δημήτριος Λουκάτος ἐδημοσίευσε συστηματική (καί πολυσέλιδη) μελέτη, μέ θέμα τίς λαογραφικές εἰδήσεις γιά τά ἔθιμα τῆς τελευτῆς, ὡπός αναφέρονται στό ἔργο τοῦ Χρυσοστόμου. Ο ίδιος ἐρευνητής, ὡς καθηγητής Λαογραφίας πλέον τῆς νεοσύστατης (τότε) Φιλοσοφικής Σχολῆς Ιωαννίνων, ἐκφώνησε, στίς 30 Ιανουαρίου 1965, πανηγυρική ὄμιλία, δίνοντας μιά συνοπτική εἰκόνα τῆς λαϊκῆς ζωῆς στά χρόνια τῶν Τριῶν Ιεραρχῶν.

Τό 1982 ὁ ιστορικός τῆς γλώσσας καί λαογράφος Δημήτριος Κρεκούκιας ἐδημοσίευσε σύντομη ἐργασία γιά τά λαογραφικά στήν "Εξαήμερο" τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καί πρόσφατα ὁ συνάδελφος Εὐάγγελος Αύδίκος ἐσχολίασε λαογραφικά τόν Λόγο τοῦ Μ. Βασιλείου "Εἰς τήν ἀρχήν τῶν παροιμῶν".

Ιδιαίτερη, όμως, ἀναφορά πρέπει νά γίνει γιά τό ἔξατομο καί μνημειώδες ἔργο τοῦ Καθηγητῆ Φαίδωνος Κουκουλέ (1881-1956), "Βυζαντινῶν βίος

καί πολιτισμός" (1948-1957), τό όποιο ἀποθησαυρίζει ἔνα τεράστιο πλήθος λαογραφικῶν εἰδήσεων καί θεμάτων ἀπό ὅλη τή βιζαντινή περίοδο. Τό ἀνεκτίμητο αὐτό ἔργο ἀποτελεῖ ἔνα instrumentum studiorum γιά κάθε ἐρευνητή τῆς Βιζαντινῆς ἐποχῆς.

Ἡ δική μου ὄμιλία θά ἀσχοληθεῖ μέ τή (γενικότερη εἰδικότερη) λαογραφική σημασία τῶν Τριῶν Μεγάλων Διδασκάλων τῆς Εκκλησίας καί ἀποτελεῖ μιά πρώτη προσπάθεια ἐνδεικτικής καταγραφῆς, κατάταξης καί, ὅπου κρίνεται ἀπαραίτητο, σχολιασμοῦ τῶν οχετικῶν λαογραφικῶν εἰδήσεων, μέ βάση τήν προσωπική ἐρευνα καί ἀξιοποίηση τῆς μέχρι σήμερα γνωστῆς βιθλιογραφίας.

Τό οχετικό ύλικο παρουσιάζεται ἐδῶ σύμφωνα μέ τό συνοπτικό διάγραμμα, πού προαναφέρθηκε.

ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Δημοτικά τραγούδια ("Ασματα")

Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, άναφερόμενος σέ γαρήλια ειδωλολατρικά έθιμα, κάνει λόγο και γιά "ασματα αισχρά, ή πάσης γέμουσιν άκολασίας" και σημειώνει ότι, μετά τό μυστήριο τού γάμου, οι φίλες τής νύφης τής συνόδευαν νύχτα στό σπίτι τού γαμπρού, χορεύοντας και τραγούδωντας μέ μουσικά δργανα στούς δρόμους τής πόλης και τής άγορᾶς: "Καί ήγετο ή νύμφη, αὐλών καί κιθάρας και τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἀκούσουσα ... Ούδε επί τῆς οίκιας, ἄλλα καί διά τῆς άγορᾶς ... μετά λαμπάδων, ἐν ἐσόπερα βαθεία, ως πᾶσιν αὐτήν ἐπιδείκνυσθαι ... μαλακῶν καί μίμων ἐκεῖ χορεύονταν...".

Ο Γρηγόριος ο Θεολόγος μᾶς δίνει ἐπίσης ειδήσεις γιά εύχετικά "ἐπιθαλάμα" τραγούδια, πού ύμνουσαν τήν καταγωγή καί τά χαρίσματα τῶν νεονύμφων. Ο ίδιος πάλι μᾶς πληροφορεῖ γιά τά τραγούδια πού λέγονταν στά βυζαντινά "παστοπήγια" ("κατά τήν πῆξιν τῆς νυφικῆς παστάδος"). Τό σχετικό χωρίο ἔχει ως έξης: "Ἄλλοι μέν οὐν καλείτωσαν ἔρωτας, ἐπειδή γαμικόν τό παίζουν, καί παρθένους κάλλος γραφέτωσαν καί νυφίους χάριν ἀντεγειρέτωσαν καί βαλλέτωσαν λόγοις μετά τῶν ἀνθῶν τάς παστάδας". Τό ἀπόσπασμα αὐτό ο Κουκουλές συσχετίζει με τά παρακάτω νεοελληνικά δίστιχα:

Βασιλικό κι ἀροσμαρί, νερατζαθούς καί ρόδα
φέρετε νά κρεμάσσουμε εἰς τοῦ παστοῦ τή ρόδα.
Στρώσετε τά μεταξιά, στρώσετε τά βελλούδα
νά πέσει ο νιός ο δροσερός κι ή κόρ' ή κοπελλούδα.
Στολίσετε τό νυφικό καί βάλετε δημάντια,
γιατί θέ νά πλαγιάσουμε τέσσερα μάυρα μάτια.

Ειδήσεις σημειώνονται ἀκόμη καί γιά ἐργατικά τραγούδια, τά όποια τραγουδιούνται γιά τήν ἀνακούφιση των ἐργαζομένων ἀπό τήν κομαστική καθημερινότητα. Γράφει σχετικάς ο Χρυσόστομος: "Διά τοῦτο καί ὀδοιπόροι κατά τές σημηρίαν ἐλαύνοντες ὑποζύγια ἀδοντες τοῦτο ποιοῦσι τήν ἐκ τῆς ὀδοιπορίας ταλαιπωρίαν ταῖς ὠδαῖς ἐκείναις παραμυθούμενοι". Στά ἐργατικά μποροῦμε νά ἐντάξουμε καί τά κωμπλατικά τραγούδια (τῶν ναυτῶν), γιά τά όποια ὑπάρχει μαρτυρία ἐπίσης τοῦ Χρυσόστομού.

Τά μοιρολόγια δέν είναι διόλου ἄγνωστα τήν ἐποχή αὐτή, συνεχίζοντας ἄλλωστε καί μακραίωνη παράδοση. Ο Χρυσόστομος ἐπρόσεξε τίς μοιρολογίστρες καί ἐπαρτήρησε τίς ὑπερβολικές ἐκδηλώσεις τους (τραβοῦσαν τά μαλλιά τους, ξέσχιζαν τά μάγουλα, χτυποῦσαν τά στήθο), τίς όποιες, μέ ἀποδοκιμασία, περιγράφει ως έξης: "Ἄλλα νῦν μετά τῶν ἄλλων κακῶν καί τοῦτο τῶν γυναικῶν τό νόημα κρατεῖ. Ἐπίδειξιν γάρ ἐν τοῖς θρύμνοις ποιοῦνται καί τοῖς κωκυτοῖς, γυμνοῦσαι θραξίνας, σπαράττουσαι τρίχας, χαράδρας ποιοῦσαι κατά τῶν παρειῶν".

Αν καί ἔχουμε ἀρκετές ειδήσεις γιά τά δημοτικά τραγούδια τής ἐποχῆς, ἐντούτοις σχετικά κείμενα δέν μᾶς παραδόθηκαν στό ἔργο τῶν Τριῶν Τεραρχῶν. Φυσικά καί μαρτυρίες, ὅπως αὐτή τοῦ Χρυσόστομού, κάνουν ἀναγκαία τήν παραδοχής, καί μάλιστα σέ μεγάλη ἐκταση, λαϊκῶν θρήνων καί μοιρολογιῶν.

Αἰνίγματα

Ο Χρυσόστομος μᾶς δίνει ἀκόμη πληροφορίες γιά αἰνίγματα καί σημειώνει ἔναν ἐπιτυχῆ ὄρισμό τους: "Ἐτερον μέν τι αὐτόθεν δῆλοῦντα ἔστιν, ἔτερον δέ καί ἐν ὑπονοίᾳ ἐπαγγέλλονται". Τά αἰνίγματα λέγονταν καί "ζητήματα" - τόν όρο ἀναφέρει ἐπίσης ο Χρυσόστομος.

Ἐπωδές.

Οι ἐπωδές, ὅπως είναι γνωστό, είναι πεζοέμμετρα μικροκίμενα, πού ἀπαγγέλλονται ἀπό τίς ξορκίστρες γιά τήν ἀποτροπή κακῶν η θεραπεία ἀσθενειῶν. Είναι πασίγνωστες καί στήν ἐποχῇ αὐτή, γι ούτο ο Χρυσόστομος, ὅπως ἐπισημάνειν ο Κουκουλές μέ τή σχεδόν ἀρχαίζουσα καθαρεύουσα του, "ψέγει τούς εισάγοντας γραΐδια εἰς τάς οίκιας των, ἵνα εἰπωσι τάς ἐπωδάς των η καθόλου τούς καταφεύγοντας εἰς ἐπαοιδούς χαρακτηρίζων τάς ἐπωδάς ως πομπήν διαβόλου, παρά τάς διαμαρτυρίας τῶν γραΐδων διτι ήσαν Χριστιαναί καί κατά τάς ἐπωδάς μετεχειρίζοντο τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Ο αὐτός ιεράρχης μάλιστα, ἐν τῇ ὄργῃ του, ἡπείλει διτι δέν θά φεισθῇ ἐκείνου, διτις ἥθελεν εὑρεθῆ χρησμοποιούντων ἐπωδάς". Καί ο Μέγας Βασίλειος ἀποδοκιμάζει ἐπίσης διους καλούν "ἐπαοιδούς", διταν ἀρρωστήσει τό παιδί τους.

Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος πάλι, στόν Β' Κατηχητικό του Λόγο, μιλώντας γιά τίς ἐπωδές, γράφει: "Τί ἀν εἴποι τις περί τῶν ἐπωδαῖς καί περιάποτοι κεχρημένων;... Οὐ περιάπατο δέ μόνον, ἀλλά καί ἐπωδάς σαυτῷ περιάγεις, γραΐδια μεθύοντα καί παραπάντα εἰς τήν οίκιάν σου εισάγων καί οὐκ αἰσχύνη οὐδέ ἐρυθρίδας μετά τοσαύτην φιλοσοφίαν πρός ταῦτα ἐπτομένος; Καί τό χαλεπώτερον τής ἀπάτης ὅταν γάρ παρανῶμεν ταῦτα καί ἀπάγωμεν, δοκοῦντες ἀπολογεῖσθαι φασιν, διτι Χριστιανή ἐστιν ἡ γυνή η ταῦτα ἐπάδουσα, καί οὐδέν ἔτερον φέγγεται η τό τοῦ Θεοῦ ὄνομα. Διά τοῦτο δέν μάλιστα μισθ καί ἀποστέφομαι, διτι τῷ ὄνόματι τοῦ Θεοῦ πρός ὑθριν κατακέχορται διτι λέγουσα Χριστιανή είναι, τά τῶν Ἐλλήνων ἐπιδείκνυται".

Ο Νικόλαος Πολίτης, πού ἐσχολίασε τό ἀπόσπασμα, ἐπαρτήρησε διτι πρόκειται γιά ἀξιόλογην εἰδηση στήν ιστορία τῶν ἐπωδῶν, με βαθιά ριζωμένη πίστη στήν δύναμι τους, πράγμα πού δέν μπροστένε νά έχαλείψει ο Χριστιανός. Καί συνεχίζει: "Η μόνη μεταβολή η ὅποια ἐγένετο, ητο η ἀντικαταστασίας τῶν ἐθνικῶν καί μαγικῶν ὄνομάτων δά χριστιανικῶν, κάτι δηλ. ἐντελῶς ἐξωτερικόν. Η ούσια τής πράξεως παρέμενεν η αὐτή, μαγική. Τοῦτο δρθότατα ἀναγνωρίζει ο ιερός πατήρ καί διά τοῦτο ἐπιτίθεται κατά τῶν γραΐδων, μολονότι αὐτή η ἐκκλησία ἀνεγνώριζε καί ἐχρησιμοποίει τήν δύναμιν τῶν ιερῶν δονομάτων εἰς ἐξορκισμούς καί εὐχάριστα, διτι προσεπάθει νά ἀντικαταστήσῃ τάς ἐθνικάς ἐπωδάς".

Οι Βυζαντινοί ἔκαναν ἀκόμη καί τήν ἄλλη πανάρχα μα χρήση τής ἐπωδῆς, γιά τήν πρόκληση τοῦ ἐρωτικοῦ συναισθήματος. Πολλές γυναικες, γράφει ο Χρυσόστομος, "Τίνα ἐπιχαρεῖς γίνωνται", χρησιμοποιούσαν ἐπωδές.

Ο ίδιος καί ο Μέγας Βασίλειος ἀναφέρουν ἐπίσης διτι οι Βυζαντινοί πίστευαν πώς οι ἐπωδές μποροῦσαν νά θεραπεύσουν τούς "θηριόδηκτους" η νά απομακρύνουν τά φίδια, τά ἐρπετά καί τούς σκορπούς.

Ορκοί, κατάρες, ψθρεις, θλασφημίες.

Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος μᾶς πληροφορεῖ διτι οι Βυζαντινοί δρκίζονταν συχνά στό ὄνομα τής Θεοτόκου, ὅπως ἄλλωστε συρβάνει καί μέ τούς Νεοελλήνας (π.χ. μά τήν Παναγία).

Ο ίδιος, στόν Β' Κατηχητικό του Λόγο, μᾶς δίνει ἔμμεσα ειδήσεις καί γιά τίς αἰσχρολογίες τής ἐποχῆς του: "Καθαράν φύλαττε τήν γλῶτταν αἰσχρῶν καί θριστικῶν ψράματων, θλασφημίας, ἐπιφρίας καί τῶν ἄλλων τοιούτων. Καί γάρ δλέθριον (τήν γλῶτταν) ... ἐπί λοιδορίας καί ψθρεις καί εὐτραπελίας μετάγειν".

Μύθοι

‘Ο Γρηγόριος δ Θεολόγος γοήτευε, έλεγαν, τούς άκροιτές του μέ τόν μύθο γιά τά θορυβώδη χελιδόνια καί τούς ήρεμους κύκνους. ‘Ο μύθος λέει διτί τά χελιδόνια είρωνεύονταν τούς κύκνους, γιατί αύτοί ζούνε στήν έρημια καί δέν χαρίζουν στούς άνθρωπους τή μουσική τους, όπως κάνουν αύτά. Καί οι κύκνοι άπαντησαν, έσεις ζαλίζετε τούς άνθρωπους μέ τίς φωνές σας καί ή μουσική σας χάνεται στόν θόρυβο τῶν πόλεων. ‘Εμείς όμως μέ μόνες τίς φτερούγες μας θγάζουμε ήχο όλο άρμονια στόν άέρα καί χαίρεται δύοιος τήν ακούει. ‘Οι δέ μόλις αύτάς ήξιώσαν καί λόγου, τῆς άδολεσχίας μισήσαντες, έπειτα δέ ήξιώσαν... ‘άλλα’ αύτό δή τοῦτο κάλλιστόν έστιν ήμῶν, διτί μέτρω φιλοσοφούμεν τό μέλος, καί ούκ άναμιγγύομεν θορύβοις τήν μουσικήν.

Παροιμίες

‘Ιδιαίτερο ένδιαφέρον έπεδειξαν οι Βυζαντινοί γιά τίς παροιμίες, διαχρονικά δημοφιλέστατο είδος τῆς λαϊκῆς (μικρο)λογοτεχνίας, τίς δύοις δέ ‘Αριστοτέλης προσδιόρισε ως ‘παλαιᾶς φιλοσοφίας έγκαταλείμματα [...] περισσωθέντα διά συντομίαν καί δεξιότητα’. Καί δέ ‘Ιωάννης δ Χρυσόστομος, έξαιροντας τή σημασία τους, έπαρατηρησε διτί ‘ού δεῖ τῶν δημωδῶν παροιμῶν καταφρονεῖν, ἀν ἔχωσι τι σοφόν’ καί τίς έχαρακτήρισε ‘λόγους σοφούς’.

‘Ο Χρυσόστομος μάλιστα, δέ δύοις μελέτησε έπισταμένως τή σύγχρονη ζωή τῆς έποχῆς του, μάς δίνει στά έργα του άξιόλογο παροιμιολογικό ύλικο. Καί τοῦτο, γιατί δέ ‘Ιδιος χρητιμοποιούσε παροιμίες γιά νά διαγνίζει τίς όμιλες του. ‘Ο σοφός ιεράρχης μάλιστα δίνει καί μιάν ένδιαφέρουσα, δύο καί άσυνηθή πληροφορία: “Ωνομάσθη δέ παροιμία, έπειδή παρά πάσης όδου ἐγράφησαν οι τοιοῦτοι λόγοι πρός διόρθωσιν καί διδασκαλίαν τῶν έν ταῖς όδοῖς πορευομένων. Παρά τάς όδούντις δέ ἐγράφοντο, έπειδή μή πάντες έχωρουν τούς τῆς ἀληθείας λόγους, ίνα καν διερχόμενοι καί βλέποντες διερευνῶστι τά γεγραμμένα καί ούτω παιδεύωνται οι άνθρωποι. Τινές γοῦν δρίζονται αύτάς ούτως ρῆμα παρόδιον ἀπό τίνος ένός εἰς πολλά μεταλαρβανόμενον”.

‘Ο Φαίδων Κουκουλές, δέ δύοις έμελέτησε μέ έμβριθεια τά έργα τῆς Βυζαντινῆς γραμματείας καί θέβαια καί τοῦ Χρυσόστομου, παραθέτει σέ σχετική έργασία του, κείμενα λαϊκοῦ παροιμιακοῦ λόγου. Στήν έργασία αύτή δ Κουκουλές παρατηρεῖ διτί οι λαϊκές παροιμίες καί παροιμιώδεις ἐκφράσεις πού βρίσκονται στά έργα τοῦ Χρυσόστομου, διατυπώνονται πάντως σέ έξελληνισμένη μορφή μέ αποτέλεσμα νά άποσιωπῶνται χρήσιμα στοιχεία τῆς λαϊκῆς γλώσσας τῆς έποχῆς αύτῆς.

Δίνων έδω δρισμένα δείγματα ἀπό τήν έρευνα τοῦ Κουκουλέ:

α) ‘Ωσπερ τοίνυν ἐν ἡμέρᾳ τοῖς ἐν νυκτί γεννομένης ού γάνυνται τις’.

‘Εδώ δ Χρυσόστομος μάς δίνει τήν παλαιότερη παροιμία τῆς λαϊκῆς αύτῆς παροιμίας, δέ δύοις ήρεμοιάλεγεται, γιά νά δηλώσει διτί τά έργα πού γίνονται νύχτα, ύστεροῦν κατά πολύ ἀπό τά έργα πού γίνονται τήν ήμέρα. ‘Η παροιμία αύτή είναι πολύ κοινή καί στήν έποχή μας καί ἀπαντᾶ σέ διάφορους τύπους: “τῆς νύχτας τά καριώματα τά θλέπει ή μέρα καί γελά” ή “τῆς νύχτας ή δουλειά, τῆς ήμέρας τ’ ἀναγέλασμα” κ.λπ. ‘Ο Κρητικός ποιητής τοῦ ΙΔ’ αι. Στέφανος Σαχλίκης μάς παραδίδει καί ένα παλαιότερο λαϊκό τύπο τῆς παροιμίας αύτῆς: “Τῆς νύχτας τά καριώματα ή μέρα ἀναγελά τα”.

β) ‘Καί δημωδης μέν έστιν ή παροιμία, ἣν ἐρεῖν μέλλω, πλήν ἀλλ’ αύτό τοῦτο συνέστησε.

Πέτραν γάρ κοιλαίνει, φησι, ρανίς ύδατων ἐνδελεχούσα’.

‘Η παροιμία λέγεται γιά νά δηλώσει διτί μέ τήν ἐπιμονή έπιτυγχάνεται διτί έπιδιώκουμε. Είναι δέ ίδια ή ἀρχαία ‘πέτραν κοιλαίνει ρανίς ύδατος ἐνδελεχείται’. Στήν έποχή μας είναι ἐπίσης πασίγνωστη μέ τή διατυπώση ‘στάλα μέ στάλα τό νερό τρυπάει τό λιθάρι’ ή ‘σταλαματία σταλαματία, τό μάρμαρο τρυπάεται’ κ.λπ.

γ) ‘Καί καθάπερ οι ίχθυες καταπίνουσι τούς καταδεεστέρους οι δυνατώτεροι’.

‘Εδω δηλώνεται δέ δύναμη τοῦ ισχυροτέρου, πού καταπίνει τό δίκαιο τῶν ἀσθενεστέρων. ‘Ετοι δέ παροιμία αύτή μάς θυμίζει τήν ἀντίστοιχη νεοελληνική ‘τό μεγάλο ψάρι τρώει τό μικρό’.

‘Ο Μέγας Βασίλειος, ἔξ αλλου, στήν ‘Ομιλία του ‘Εις τήν ἀρχήν τῶν Παροιμῶν’, δέ δύοια ἀποτελεί ἐρμηνεία τοῦ θιβλίου τῶν Παροιμῶν τοῦ Σολομῶντος, υπογραμμίζει: ‘Η μέν γάρ Παροιμία παίδευσίς έστιν ήθων, καί παθῶν ἐπανόρθωσις καί δλως διδασκαλίαν βίου, πυκνάς τάς υποθήκας περιέχουσα τῶν πρακτέων’. Καί σε ἀλλο οποτεδίο δίνει τόν δριμό τῶν παροιμιῶν: ‘Τό τῶν παροιμῶν δύνομα ἐπί τῶν δημωδεστέρων λόγων παρά τοῖς έξωθεν τέτακται καί ἐπί τῶν ἐν ταῖς ὅδοῖς λαλουμένων, ώς τά πολλά, οίμος γάρ παρ’ αύτοῖς δέ δόξας όνομάζεται, δθεν καί τήν παροιμίαν ωρίζοντο· ρήμα παρόδιον τετριμένον ἐν τῇ χρήσει τῶν πολλῶν, καί ἀπό δλίγων ἐπί πλείονα σμοια μεταληφθῆναι δυνάμενον’. Ο δριμός αύτός δίνει μέ δημοφρο τρόπο τή λειτουργικότητα, σπως Θά λέγαμε σήμερα, τῆς παροιμίας καί ἀξίζει νά συσχετισθεῖ μέ τόν ἀνάλογο δριμό πού έδωσε δ Χρυσόστομος (βλ. πό πάνω).

‘Ο Μέγας Βασίλειος στήν δημιλία αύτή θέλει νά τονίσει τήν ώφελεια, ἀλλά καί τή χρησιμότητα τοῦ θιβλίου τῶν Παροιμῶν, γιατί πιστεύει διτί τά διδάγματά του έχουσ μεγαλύτερη ἀξία ἀπό τά έργα τῆς κλασικῆς έποχῆς. Γιά τό λόγο αύτό παρατηρεῖ ‘Μεγάλων μαρτυρεῖ δύναμιν ταῖς Παροιμίαις δ λόγος διτί οὐπερβαίνει τῶν σοφῶν τήν σοφίαν, καί τῶν ἐναποκευμένων αύτοῖς παιδεύματων μείζονά έστι τά ἐκ τῆς βίθου ταύτης παραδιδόμενα’.

Θεωρητικό λαογραφικό σχολιασμό τής δημιλίας αύτης, σπως ηδη ἀνέφερα, ἐπιχείρησε δ Εύγγελος Αύδικος. [.....]

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

‘Από δσα έλεχθησαν, γίνεται φανερός δ ζῆλος τῶν Τριῶν Ιεραρχῶν νά παίζουν ἔνα ρόλο χριστιανικά παιδευτικό καί διαφωτιστικό πάνω στόν λαό τους.

‘Εθλεπαν τόν λαό νά έξακολουθεῖ νά τηρει καί νά έφαρμόζει, πειοματικά μάλιστα πολλές φορές, έθιμα, πίστεις κ.λπ. δχι ἀπλῶ προχριστιανικά, ἀλλά, συχνά, παράλογα δέ καί ήθικά προκλητικά.

Οι Τρεῖς Ιεράρχες θέλησαν νά τά καταπολεμήσουν μέ δύο κυρίως τρόπους: είτε ἀπορρίπτοντάς τα ἀπολύτως ώς δήθη πρός τό χριστιανικό πνεῦμα (π.χ. ἔκτροπες στή συμπεριφορά κατά τούς γάμους δή στίς μεταφρίσεις κ.λπ.), είτε διατηρώντας μέν - ἀφού θλεπεν ταῖς λαούσι τόν λαού σ’ αύτά, - ἀλλά ἀποδίδοντάς τους νέες σημασίες καί ἐρμηνείες (π.χ. στή χρήση κεριῶν δ τῶν γαμηλίων στεφάνων).

Πάντως καί στή μιά καί στήν ἀλλή περίπτωση, ἐμείς κερδίζουμε πλήθος πληροφοριῶν, πολύτιμων γιά τήν ‘ἀναστήλωση’ τῆς ύλικῆς, κοινωνικῆς καί πνευματικῆς ζωῆς τῶν πρώτων χριστιανικῶν αιώνων στό Βυζαντιο. ‘Ετοι, δή συμβολή τῶν Τριῶν Οίκουμενικῶν Διδασκάλων σέ μιάν ιστορική λαογραφία, ἔστω καί ἀθελά τους, είναι τεράστια. [.....]

Kάθε χρόνο στις 30 Ιανουαρίου γιορτάζεται ο δάσκαλος αιώνων καθηερωμένος κοινός έορτασμός στη μνήμη των Τριών Ιεραρχών και μεγάλων δασκάλων της Εκκλησίας και της Παιδείας.

Ο Μέγας Βασίλειος, ο Θεολόγος Γρηγόριος και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, πού ή Εκκλησία κατέταξε μεταξύ των άγιων γιά τά έργα και τήν προοφορά τους, άποτελούν μεγάλες μορφές της Χριστιανούσης και τού Ελληνισμού.

Η Εκκλησία τούς τιμᾶ ως έμπνευστές και στυλοβάτες της πιό αύθεντικής άποστολής της Ορθοδοξίας. Άλλα και ο Ελληνισμός τούς τιμᾶ ιδιαίτερα συνδέοντας τή χαρούσανη και πανηγυρική έορτή της μνήμης των Τριών Ιεραρχών μέ ειδική άναφορά στήν άρρηκτη σχέση πού έχουν δημιουργήσει μέ τά Ελληνικά Γράμματα και τόν Ελληνικό Πολιτισμό.

Υπήρξαν και οι τρεῖς τους οι μεγάλοι πατέρες της Εκκλησίας, πού συνέδεσαν άρμονικά τή Χριστιανική παιδεία μέ τήν Ελληνική Φιλοσοφία, τόν Ελληνισμό μέ τόν Χριστιανισμό.

Οι Τρεῖς Ιεράρχες μετέδιδαν τή σοφία τους ως καθοδηγητές και προστάτες της Παιδείας συνδυάζοντας στά πνευματικά τους ίδεωδη τήν κλασική Ελληνική Παιδεία και τό Χριστιανικό κήρυγμα.

Γι' αύτό σήμερα, μαζί μέ τήν άνα τήν οίκουμένη Ορθόδοξη Εκκλησία και τόν ορθόδοξο Χριστιανικό κόσμο γιορτάζει τή μνήμη των Τριών Ιεραρχών τό Ελληνικό οχολεύ τού άπόδημου Ελληνισμού και ή σπουδάζουσα νεολαία τής πατρίδας μας, οι γονείς και οι έκπαιδευτικοί Ελλάδας και Κύπρου.

Στό πλαίσιο τού έπιτρεπτού χρόνου μιᾶς πανηγυρικής δύμης θά προσπαθήσουμε δχι βέβαια νά μιλήσουμε γιά τούς Τρεῖς Ιεράρχες πού άναδείχτηκαν τιτάνες τού πνεύματος και τής άρτης, άλλα νά άναφερθούμε συνοπτικά και ένδεικτικά στή μοναδική προσφορά τους και σέ μερικές μόνο πτυχές άπό τήν πολύπιτυχη δραστηριότητά τους, τή συγγραφική τους δύναμη, τή ρητορική τους δυνατότητα και τήν ποιμαντορική τους άξιοσύνη. Ας πλησιάσουμε λοιπόν μέ σεβασμό και δέος τίς μεγάλες αύτές μορφές τής Χριστιανούσης και τού Ελληνισμοῦ.

Καί οι τρεῖς Ιεράρχες γεννήθηκαν, έζησαν και έδρασαν σε μιᾶ έποχή πού υπήρξε άπό τίς κρισιμότερες περιόδους τής παγκόσμιας ιστορίας. Ο 4ος αιώνας είναι μιᾶ περίοδος πού ή αύτοκρατορία δέν είχε άποθάλει άκομή τό ρωμαϊκό της χαρακτήρα και ή μετάβαση άπό τόν άρχαιο κόσμο, μέ τήν κατάρρευση τής ειδωλολατρίας, στό νεότερο δέν είχε έδραιωθεί μέ τήν έπικράτηση τής νέας πίστης μέ τρόπο πού νά λύνονταν και νά άντιμετωπίζονται έσωτερικά προβλήματα. Ή σύγκρουση τής καθαρῆς έλληνικῆς σκέψης και φιλοσοφικού στοχασμού μέ τίς μυστικιστικές ροπές τής Ασίας, ή σύγχυση γιά τό περιεχόμενο τού Χριστιανικού μηνύματος και οι διάφορες αίρεσις άπειλούσαν και τόν Ελληνισμό και τό Χριστιανισμό.

Ο Μέγας Βασίλειος γεννήθηκε τό 330 στήν Καισάρεια τής Καππαδοκίας. Διδάχτηκε τά πρώτα γράμματα άπό τόν πατέρα του, δάσκαλο τής ρητορικῆς, και συμπλήρωσε τή μόρφωσή του στήσ σχολές τού Βυζαντίου και τών Αθηνών. Εκεί γνώρισε και τό Γρηγόριο τό Ναζιανζηνό και άναπτύχθηκε μεγάλη φιλία μεταξύ τους. Τό 370 έγινε Επίσκοπος Καισαρείας και πέθανε τό 379 σέ ηλικία 49 έτῶν.

Ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός γεννήθηκε τό 328 στή

Ναζιανζό τής Καππαδοκίας όπου ο πατέρας του ήταν έπισκοπος. Σπούδασε στήν Καισάρεια, στήν Αλεξάνδρεια και στήν Αθήνα. Ασκησε τό ιερατικό του λειτουργημα στή Ναζιανζό και στήν Κων/λη ήπου άνεβηκε και στόν πατριαρχικό θρόνο πού λάμπρυσε μέ τή σοφία του.

Στήν Κωνσταντινούπολη στό έκκλησά τής Αγίας Αναστασίας έκφωνησε τούς περίφημους λόγους του γιά τή θεότητα, έξαιτιας τών οπίων άποκλήθηκε Θεολόγος. Τά τελευταία χρόνια τής ζωής του, πέθανε τό 407, δηλαδή στής άρχες τού νέου αιώνα, τά έζησε στήν πατρίδα του συνεχίζοντας τό έργο του γιά τήν Εκκλησία.

Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος γεννήθηκε τό 347 στήν Αντιόχεια τής Συρίας και ήταν παιδί όνομαστής οικογένειας. Όρφανός σε μικρή ήλικια άναπτράφηκε άπό τή μητέρα του Ανθούσα και πήρε άνωτερη μόρφωση κοντά στό σοφιστή Λιθανίο. Τά 372 θαφτίστηκε και άφοσιώθηκε στήν υπηρεσία τού Χριστιανισμού και άγαδείχτηκε ο μεγαλύτερος άπό τούς ρήτορες τής Χριστιανούσης. Κλήθηκε στόν άρχιεποστοκοπικό θρόνο τής Κων/λης όπου δέ δίστασε νά κατακρίνει τήν έπιδεικτική πολυτέλεια τών πλουσίων, τήν υποκρισία, τή ματαίοδια και τήν κουφούτη των ίσχυρών, ένω άσκητικός του βίος τόν άποξένωσε άπό τούς κύκλους τής άριστοκρατίας.

Αποτέλεσμα τής συνασπισμένης άντιδρασης λαϊκῶν και κληρικῶν ήταν ή παράνομη καθαίρεση του και ή θάνατός του άπό τίς κακουχίες και ταλαιπωρίες τών πολλῶν μετακινήσεών του στής 14 Σεπτεμβρίου τού 407.

Όνομάστηκε Χρυσόστομος γιατί τά λόγια του έχουν τόση άξια δση και τό χρυσάφι και ή ρητορική του δυνότητα υπήρξε άνα τούς αιώνες ξακουστή.

Άλλα, άν έξετάσουμε πιό συγκεκριμένα τό έργο του καθενός, έκεινο πού πρώτο μᾶς έντυπωσιάζει είναι ή πνευματική τους συγκρότηση, τό ήθικό τους άναστημα και ή παναγωγική τους σοφία. Είναι και οι τρεῖς θεόπευστοι κήρυκες τού Χριστιανικού λόγου, θαυμοσύναστοι συγγραφεῖς και άγωνιστές τού άγνωνα κατά τής παλιᾶς πίστης και κακοδοξίας άλλα και έναντιον τών αίρέσεων.

Καί οι τρεῖς προσοικειώθηκαν τήν έλληνική φιλοσοφία, διατύπωσαν μέσα άπό αύτήν χριστιανικές άλλημεις και στερέωσαν τή νέα πίστη.

Αντιμετωπίζοντας τήν αίρεση τού Αρείου και τό κήρυγμα τών αίρετικών χάραξαν τήν τροχιά πάνω στήν οπία κινεῖται ή θρόδοξη ήμολογία. Καί ή θαυμάσιος συγκερασμός τής έλληνικής σκέψης και τής Χριστιανικής πίστης έπεβαλε τό Χριστιανισμό ως μία πανανθρώπινη θρησκεία, μέ μηνύματα και διδάγματα υπερχρονικά και κομοσωτήρια.

Σ' αύτή τήν άποστολή και έπιτευγμα διακρίθηκαν ο Βασίλειος μέ τήν καθαρότητα, σαφήνεια και κυριολεξία τών λόγων του. Ο Γρηγόριος, μέ τήν θεολογική του γνώση και θαυμόνια. Καί ή Ιωάννης, μέ τήν άπαραμιλλή έρμηνεία τών Γραφών και μέ τήν κατοχή τού μυστικού νά συναρπάζει τίς ψυχές τών άκροατων του.

Άναλογο μέ τό πνευματικό τους άναστημα είναι και τό ήθικό μεγαλείο τών Τριών Ιεραρχών. Λόγια και έργα, διδασκαλία και πράξη, θεωρία και παράδειγμα συμπορεύονται άρμονικά.

Είναι γνωστή ή άπαντηση τού Βασιλείου στόν άπεσταλμένο τού αύτοκράτορα Ούάλεντα Μόδεστο πού ήθελε νά τόν έλκυσει στό Αρειανό δόγμα και στής άπειλές του γιά έξοριά και θάνατο.

“Αρπαγή περιουσίας δέν φοβᾶται, γιατί δέν έχω άλλο άπό λίγα ένδυμα και βιθλία. Έξοριά δέν

άσθενεικό κορμί μου, πού θά καταρρεύσει μέ τό πρώτο κτύπημα. "Οσο γιά τό θάνατο, αύτός μέ ένωνει μέ τό Θεό και έκπληρώνει τίς ευχές μου".

Τί κι αν διαχειρίζομαι τότε τόσο έπιζηλο αρχιεπισκοπικό θρόνο τής Κωνσταντινούπολης; Είναι δικηγορίας που διδάσκει διαχρονικά πώς από τή δόξα τών άξιωμάτων μεγαλύτερη είναι ή δόξα τής έμμονής στο καθηκόν.

Τί κι αν έξόρισαν τό Χρυσόστομο και αν πέθανε στήν έξορια καθηρεμένος από μιά ψευτο-ούνοδο; "Αδικα προσπαθοῦν νά τού προσάψουν ως έλάττωμα τόν άλγυστο χαρακτήρα, γιατί ένας συμβιθασμένος Χρυσόστομος δέν θά ήταν διαρράχης πού διαχρονικά έμπνει και φρονηματίζει.

Ή παιδαγωγική σοφία τών Τριών Ιεραρχών άποτελεί θαυμό σημείο άναφοράς τής σημερινής γιορτής. Καί οι τρεῖς τιμώμενοι Ιεράρχες είναι έχουν άναγγωριστεί ως παιδαγωγοί τής νεότητος και μεγάλοι διδάσκαλοι. Θεωροῦνται οι θεμελιώτες τής σύζευξης τής Χριστιανικής θρησκείας μέ τήν έλληνική παιδεία και τήν κλασική σκέψη. Καί από αύτό τό συνταίριασμα ξεπέδησε τό έλληνοχριστιανικό ίδανικο και ένα νέο πρότυπο άνθρωπου.

Στό παρανετικό σύγγραμμα τού Βασιλείου "Πρός τούς νέους, όπως άν έξ έλληνικών ώφελοϊντο λόγων" υποστηρίζεται ή αποψη πώς από τά λόγια τής πράξης τών παλαιών Έλλήνων μποροῦμε νά άντλουμε διδάγματα, 'Ανάλογα, τίς θέσεις τού Γρηγορίου γιά τήν έλληνική παιδεία, μαρτυρεῖ διόλοκληρη ή συγγραφική του παραγωγή. Θεωρεῖ τήν Παιδεία ως "πρώτον άγαθόν" τού άνθρωπου και έπιτιθεται έναντίον τών έχθρων της. Στόν έπιμνημόσυνο λόγο του στό Μ. Βασίλειο διαθάζουμε:

"Έχω τή γνώμη ότι έχει γίνει από όλους τούς λογικούς παραδεκτό πώς ή παιδεία κατέχει τήν πρώτη θέση άνάμεσα στά άνθρωπινα άγαθά". Σέ ένα του ποίημα - πού συνολικά φθάνουν τά 408 και άπλωνονται σε 17.500 στίχους - πού τό άπευθύνει σε κάποιο "Σέλευκον" τοποθετείται στό πρόβλημα τής άγωγης τών παιδιών.

Ο Χρυσόστομος στό παιδαγωγικό του έργο "περί κενοδοξίας και άνατροφής τών παίδων" γράφει:

"Αμέσως μόλις γεννηθεῖ τό παιδί, δι πατέρας άρχιζει νά σκέπτεται και νά φροντίζει μέ κάθε τρόπο, δχι πώς θά κατορθώσει νά τό διαπαιδαγωγήσει, γιά νά γίνει καλός άνθρωπος, άλλα πώς θά μπορέσει νά τό στολίσει και νά τού φρέσει χρυσαφικά και καλά ρούχα".

Καί ρωτά:

"Πιατί τό κάνεις αύτό, άνθρωπε; Δάσκαλο καλό θέλει τό παιδί σου γιά νά τό διαπαιδαγωγήσει. Χρυσαφικά δέν τού χρειάζονται άκόμα". Καί συνεχίζει: "ή άγωγή πρέπει νά άρχιζει πολύ νωρίς. "Αν, οταν ή ψυχή είναι τρυφερή και απαλή, έντυπωθοῦν πάνω της τά καλά διδάγματα, τότε κανείς πά δέν θά μπορέσει νά τά σύνει, οταν θά είναι σκληρά σάν σφραγίδα".

Οι γνώμες τών Τριών Ιεραρχών γιά τόν οκοπό τής άγωγής και τήν προσωπικότητα τού δασκάλου είναι πολύτιμες. Διέγνωσαν πόση σημασία έχει γιά τό διδασκόμενο ή διδασκαλία που γίνεται μέ άγάπη πρός αύτόν. Αντιλήφθηκαν ότι δέν πρέπει νά προσφέρουμε στά παιδιά δυσανάλογη τροφή μέ τήν άντιληπτική τους ίκανότητα. Κάνουν λόγο γιά τό έποπτικό και δχι θεωρητικό τρόπο διδασκαλίας, γιά τήν άμοιθή και τόν έπαινο. Σημειώνουν ότι διαθητής πρέπει νά συμμετέχει ένεργητικά στή διδακτική πράξη και νά διατυπώνει γνώμες και απορίες.

Μιλούν γιά τήν έπιδραση τής μουσικής και τής

γυμναστικής και τού ίγγεινού τρόπου ζωής στήν άγωγή. Σημειώνουν ότι δάσκαλος πρέπει νά έχει έπιστημονικό άπλιθο και άκρειο χαρακτήρα και τό μάθημά του νά έχει ποικιλία χωρίς δύναμη νά καταντά άπλη διασκέδαση.

Η εύαισθησία τους πρός τόν κόσμο τής δημιουργίας και ή ψυχική τους εύγενεια, όπως έγραψε κάποιος μελετητής τού έργου τους, δηλώνουν άνησυχη ψυχή και εύαισθητη καρδιά πού μᾶς έκμιστηρεύεται τίς άποτυχίες, τίς άνησυχίες και τά μυστικά της.

Αλλητινός ζωγράφος τής φύσης φανερώνεται ό Μ. Βασίλειος στήν έννεα άμιλίες του "Εἰς τήν Έξαήμερον". Από τίς 'Αλκυόνες και τούς άετούς έως τά μυρμήγκια και τά μικροσκοπικά έντομα και από τήν κοντινή σελήνη ως τά πιό άπομακρά άστρα, όλα τά μελετάει μέ άγαπη, φιλοσοφεῖ, διδάσκεται και διδάσκει.

Καί τού Χρυσοστόμου βρίσκουμε σελίδες όπου περιγράφεται ζωηρά ή φυσική δύμορφιά και άντλουνται διδάγματα από αύτή.

Η ένδεικτική αύτή άναφορά τών παιδαγωγικῶν άπόψεων τών Τριών Ιεραρχών, παρά τήν πρόσδο πού σημείωσε έκτοτε ή παιδαγωγική έπιστημη φανερώνει πώς τό έργο τους στόν κρίσιμο αύτό τομέα ποτέ δέν έχασε τήν άξια του.

Έκείνος δημοσιεύει τίς καρδιές και τών Τριών Ιεραρχών ήταν μά γνήσια και άνυπόκριτη άγαπη γιά τόν άνθρωπο. 'Αγάπησαν πλούσια δύναμης τούς πονεμένους τής ζωής, καταναλώνοντας τά ίλικά πλούτη, και τίς μεγάλες περιουσίες τους, άνακουφίζοντας τους πάσχοντες. Διαμαρτυρήθηκαν κατά τής άδικιας και τής άσπλαχνίας τών πλουσίων και τών κοινωνικῶν πληγών τής έποχής τους. Τή φτωχεία, τή νεολαία, τήν οίκογένεια, τά γηρατεία και τά ποικιλόμορφα προβλήματα δχι μόνο τής έποχής τους άλλα και τής έποχής μας τά άντιμετώπισαν έμπρακτα.

Ο Βασίλειος στόν καιρό τού φοβερού λοιμού στήν Καισάρεια ίδρυε τό περίφημο πτωχοκομείο και νοσοκομείο, άλοκληρο συγκρότημα στό δύοπο οι κατατρεγμένοι έθρισκαν στέγη, τροφή, περιθαλψη και παρηγορία. 'Η κοινωνική πρόνοια ήταν διαρκής φροντίδα τους και προσφορά στόν πάσχοντα συνάνθρωπο.

Δέν είναι, λοιπόν, ή παιδεία και ή προσφορά τών Τριών Ιεραρχών πού σήμερα τιμούμε, έπικαιρη;

Σήμερα έχουμε άναγκη άπό φωτισμένους δύνηγούς και πνευματικούς έργατες, στήν καθημερινή βιοπλάτη και στή δίνη τής κρίσης τού σύγχρονου πολιτισμού και τών άντιφασέων του.

Οι Τρεῖς Ιεράρχες υπῆρξαν πρόσωπα μέ πολύπλευρη δράση και προσφορά πρός τήν έκκλησία, τήν άνθρωπότητα και τόν Έλληνικό Χριστιανικό πολιτισμό. Ή προσφορά τους γιά τήν άνανεωση τού έμπλουτοσμό και τήν συνέχιση τής έλληνικής γλώσσας και πολιτισμού είναι άνεκτιμη. Οι λόγοι, τά κηρύγματα, τά θαυμάσια άποφθέγματά τους, τό ήθος και οι άρετές τους, φυσικές και έπικτητες, αποτελούν ένα σύνολο άξιο θαυμασμού και μελέτης.

Τό παράδειγμα τών Τριών Ιεραρχών, ή άπλοτητα και τό μεγαλείο τής έλευθερης ψυχής τους, τό πνεύμα τής άγαπης και τής αύτοπροσφοράς πού κατεύθυνε τή ζωή τους, ή εύαισθησία και ή σεμνότητά τους, ή πνευματική τους σοφία και ή άγάπη τους γιά τήν έλληνική παιδεία και τά Χριστιανικά γράμματα πού μέ πάθος ύπηρε πράξη σαν σημείο καθοδηγούν και τά δικά μας θήματα στή ζωή και κυρίως τών νέων και είθε ή εύλογία τους νά μᾶς συνοδεύει.

30.1.2000.

Ιερός Ναός Αγίου Ιωάννου Βαπτιστού Βορείου Λονδίνου.

Μέμβραν της Εκκλησίας την ίδια στις 30 Ιανουαρίου τη μνήμη των Τριών Μεγάλων Ιεραρχών και Οίκουμενικών Διδασκάλων, του Ούρανοφαντορά Βασιλείου, του Γρηγορίου του Θεολόγου και του Χρυσορρήματος Ιωάννη, πού μέ την άκλονητη πίστη τους πρός τό Θεό, τήν άνεκτιμητη φιλοπατρία τους, άλλα προπάντων μέ τό παραδειγματικό τους ήθος, άναδειχθηκαν δικαιολογημένα ως πρότυπα άνθρωπων και Ιεραρχῶν και φάροι άδεναιοι, πού θά φωτίζουν έσαιε τό δύσθατο και άνάντι δρόμο, πού δύνηει τόν άνθρωπο πρός τή λύτρωση και τή σωτηρία.

Οι Τρεῖς Ιεράρχες έπιπλοι θαθιά άνθρωποι, άλλα και φιλάνθρωποι, άφοι άφιερωσαν τή ζωή τους στήν έπιπλησία των ουνανθρώπων τους.

Ο Μέγας Βασίλειος γεννήθηκε στήν Καισάρεια τής Καππαδοκίας τό 329. Διδάχθηκε τή Χριστιανική Θρησκεία άπό τή γιαγιά του Μακρίνα και τή μητέρα του Εμμέλεια. Τά πρώτα του γράμματα τά έμαθε άπό τόν πατέρα του. Μετά ταξίδεψε στήν Κωνσταντινούπολη και τήν Αθήνα, που σπύδασε Ρητορική, Φιλοσοφία, Ιατρική, Γεωμετρία. Πούλησε τήν περιουσία του, τή μοίρασε στούς φτωχούς και έγινε μοναχός. Κατά τή διάρκεια τού μοναχικού του βίου έγραψε και τούς περίφημους Κανονισμούς γιά τό μοναχικό βίο. Βλέποντας τή φτώχεια και τή δυστυχία νά κυριαρχούν γύρω του, ίδρυσε τή Βασιλειάδα, μεγάλο, φιλανθρωπικό Ίδρυμα που περιελάμβανε Νοσοκομεία, Ορφανοτροφεία, Σενναρείς, Γηροκομεία, δημοσιεύσεις, δωρεάν περιθάλψη σέ δύσους είχαν άναγκη.

Ο Γρηγόριος δό Θεολόγος, γεννήθηκε στή Ναζιανζό έπίστης τό 329. Από τήν παιδική του ήλικια φανέρωσε τά πλούσια και σπάνια χαρίσματά του. Αγαπούσε μέ πάθος τά γράμματα και, λόγω τής οίκονομικής καπάσιας τῶν γονιῶν του, μπρόστε νά σπουδάσει στά καλύτερα κέντρα τής έποχῆς του. Στήν Αθήνα γνώρισε τό Μέγα Βασίλειο. Ασκήτεψε στήν έρημο τού Πόντου, που ήταν και δό Μ. Βασίλειος και έγραψαν πολλά θιβλία μαζί. Αφιέρωσε τή ζωή του στήν έπιπλησία τῶν ουνανθρώπων του, τῶν φτωχῶν, τῶν άρρωστων και τῶν πονεμένων. Αύτό ούμως, πού τόν άνεδειξε σέ Μέγα Ιεράρχη, ήταν οι άγωνες του έναντιν τού Χριστιανομάχου Αύτοκράτορα Ιουστιανού τού Παραβάτη και τῶν άλλων αίρετικῶν.

Ο τρίτος Ιεράρχης, δό Αγιος Ιωάννης δό Χρυσόστομος γεννήθηκε τό 347 στήν Αντιόχεια τής Συρίας. Από μικρός έδειξε τή μεγάλη άγαπη του πρός τά γράμματα.. Διδάχθηκε άπό τούς καλύτερους δασκάλους τής έποχῆς έκείνης και σπύδασε τήν Ελληνική και Χριστιανική Σοφία. Ο Ιωάννης δό Χρυσόστομος είναι μία άπό τίς σπουδαιότερες μορφές τής Εκκλησίας μας. Μᾶς άφησε μέγια συγγραφικό έργο μέ ύψηλά νοήματα και έκλεκτή ποιότητα. Έγραψε ούμιλες, έπιστολές και πραγματείες. Γνωστότατη είναι και ή Θεία Λειτουργία του, πού τελείται όλο τό χρόνο στούς Ορθοδόξους Ναούς. Η ζωή του ήταν ένας συνεχής άγώνας έναντια στήν άσέθεια, τήν άδικία και τήν υποκρισία.

Οι τρεῖς Ιεράρχες δέν ήταν φιλόσοφοι και ούτε προσπάθησαν ν' άναγάγουν τό Χριστιανισμό σέ φιλοσοφία. Ο Χριστιανισμός δέν ήταν γι' αυτούς κενά λόγια και κούφιες διακηρύξεις. Ήταν πράξη και τρόπος ζωῆς. Αφιέρωσαν τή ζωή τους στήν έπιπλησία τού άνθρωπου, προσπαθώντας ν' άνακουφίσουν τούς δυστυχισμένους, ν' άπαλύνουν τόν άνθρωπον πόνο, νά προστατεύσουν τούς κατατρεγμένους. Αγωνίζονταν μαζί μέ τό λαό γιά τή δικαιοσύνη και δέ δίσταζαν νά έρθουν άντιμέτωποι μέ κάθε άδικη άρχη και έξουσία. Η άκλονητη πίστη τους πρός τό Θεό, ή άπαραμιλη ποιμαντορική και φιλανθρωπική τους δράση, ή θαθιά κατανόηη τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων, τῶν άνθρωπων άνησυχιών και άναγκών, ή άπεριόριστη άντιδραση τους στή διαφθορά, τό έξαρτο θάρρος τό οποίο έπέδειξαν μπροστά στής άπειλές και τούς κινδύνους, θά μᾶς έμπνεουν και θά μᾶς ένδυναμώνουν και σήμερα μπροστά στής δυσκολίες και τίς άντιξούτητες τής ζωῆς.

Πάνω άπ' όλα οι τρεῖς Ιεράρχες ήταν άριστοι γνώστες τής Αγίας Γραφῆς και τής Εκκλησιαστικής Φιλολογίας, άλλα και τής Ελληνικής Επιστήμης και Φιλοσοφίας. Συνδύασαν άρμονικά στή διδασκαλία τους, άλλα και στή ζωή και στά έργα τους, τά διδάγματα τού Χριστιανικού κηρύγματος και τής Κλασικής Παιδείας. Συναδέλφωσαν άρμονικά τή Χριστιανική διδασκαλία μέ τήν άρχαία Ελληνική φιλοσοφία και άπό τό συνταίριασμα αύτό γεννήθηκε ο Ελληνοχριστιανικός πολιτισμός, που έχει ως κέντρο του τόν άνθρωπο, μέ βασικές άρετές τή Θεοσέβεια, τό έλληνικό μέτρο, τήν άγάπη και τήν άνεκτικότητα. Αξίες, που πέρασαν άπό τό Βυζάντιο στήν Εύρωπη και άφοι θεμελίωσαν τήν Εύρωπαϊκή οκέψη, άπετέλεσαν τή θάση τού Εύρωπαϊκού πολιτισμού.

Η παρουσία και ή δράση τῶν Τριών Ιεραρχῶν στήν Ιστορία τού Ελληνισμοῦ ήταν τέτοια, που δίκαια ταυτίστηκαν μέ τήν πνευματική ζωή τού Γένους και τά Ελληνικά Γράμματα. Γι' αύτό και ή γιορτή τους καθιερώθηκε και ως γιορτή τῶν Ελληνικῶν Γραμμάτων. Μία γιορτή που έχει ως οτόχο τήν προβολή, άλλα και τήν έκφραση τής περηφάνιας τού Ελληνισμοῦ γιά τό συσσωρεύθεν πνευματικό του έργο γιά τόσους αιδονες. Ενός έργου, που ως κύριο χαρακτηριστικό, έχει τήν πολλαπλότητα και τήν πολυμορφία, που διαμορφώθηκε σέ ποικίλους χώρους και χρόνους και άφομοίωσε μέ τρόπο δημιουργικό στοιχεία ποικίλων άλλων πολιτισμῶν. Ενός έργου, που προκάλεσε και προκαλεῖ τό θαυμασμό όλοκληρης τής άνθρωποπότητας. Ενός έργου, που άποτελεῖ τόν άκρογωνιαίο λίθο τού παγκόσμιου ούμανισμοῦ και πού έχει στό έπικεντρο τού ένδιαφέροντός του τόν άνθρωπο. Ενός έργου, που άν μεταφρασθεῖ σωστά, τότε δέ μᾶς άπομακρύνει, άλλα μᾶς πλησιάζει στούς άλλους άνθρωπους και πού άν έφαρμοστεῖ σωστά, άδηγει στήν πρόσδοτο και τήν εύτυχια. Ενός έργου, άναπόσπαστο τμῆμα τού διόπου γης Ελλήνων, άπο τά παλιά χρόνια ως σήμερα, μέ τίς ιδιαιτερότητες που τή χαρακτηρίζουν.

Δέν μπορεῖ νά νοηθεῖ ἀρχαία Ἑλληνική Φιλοσοφία, χωρίς τόν Πλάτωνα, τόν Ἀριστοτέλη, τόν Ζήνωνα τόν Κιτιέα, ούτε Ἑλληνική Γραμματολογία χωρίς τόν Θουκυδίδη, τόν Πλούταρχο, τό Λεόντιο Μαχαρᾶ, ἡ ἐλληνικός ποιητικός λόγος χωρίς τόν Παλαμᾶ, τό Σεφέρη, τόν Κορνάρο, τό Βασίλη Μιχαηλίδη, τόν Κώστα Μόντη καί τόσους ἄλλους δημιουργούς, πού ἔζησαν καί ζοῦν ἀκόμη σέ δλα τά μέρη τοῦ κόσμου. Οι ἴδιομορφίες, πού δπως είναι φυσικό ὑπάρχουν, χαρίζουν τόν πλούτο καί τήν ὄμορφιά, τό εύρος καί τήν πολλαπλότητα στόν Ἑλληνικό Πολιτισμό, δπως ἀκριβώς οι διάλεκτοι δίνουν μά θετική δυναμική στή γλώσσα.

Ἐχουμε τήν τύχη ως Ἑλληνες νά κατέχουμε τήν πό πλούτο καί πό ἑκφραστική γλώσσα. Μιά γλώσσα πού μιλέται ἐδώ καί χιλιάδες χρόνια καί στήν δποία γράφτηκαν τά σημαντικότερα ἔργα τοῦ παγκόσμου πολιτισμοῦ. Μιά γλώσσα πού στάθηκε ίκανή νά ἑκφράσει μέ ζηλευτή ἐπάρκεια, τά ἀνάτερα είδη τοῦ λόγου. Ἀγκάλιασε δλα τά είδη τής ποίησης. Ἡταν τό ἑκφραστικό δργανο τοῦ Ὁμήρου καί τοῦ Αισχύλου, τοῦ Στασίου καί τῶν Ψαλμωδῶν, τοῦ λαϊκού θάρους καί τοῦ Κύπρου ποιητάρη. Σ' αύτήν γράφτηκαν ιερότατα θρησκευτικά κείμενα καί τά πλέον πρωτότυπα διανοήματα τής φιλοσοφίας.

Αύτή τη γλώσσα, τίς παραδόσεις καί τόν πολιτισμό μας ἔχουμε χρέος νά διατηρήσουμε καί νά προβάλουμε μέ περηφάνια.

Σήμερα δλοι οι ἄνθρωποι γυρνοῦν μέ περηφάνεια πίσω στής ρίζες τους, στήν ἑθνική τους γλώσσα, στά ἥθη, τά ἔθιμα καί τίς παραδόσεις τους. Τό αίτημα τής φυλετικής καί ἑθνικής ταυτότητας είναι τό πό ἰσχυρό αίτημα τής ἐποχῆς μας. Είναι χαρακτηριστικό δτι ούτε οι προσπάθειες πού γίνονται σήμερα γιά συγκρότηση κοινοτήτων ἡ ὁμάδων, δπως είναι ἡ Εύρωπαίκη Ἐνωση, δέ θεμελιώνονται στήν ἀπόρριψη ἡ τήν ἀπάρνηση τής ἑθνικής Παιδείας ἡ τής ἑθνικής ταυτότητας. Τό ἀντίθετο. Κάθε ἔθνος διατηρεῖ μέ μεγαλύτερο πείσμα τά ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά του, δταν αἰσθάνεται δτι ὑπάρχει κίνδυνος νά ἀφομοιωθεί καί νά χαθεῖ. Αύτό δέν ἐμποδίζει τήν συνεργασία, τήν κατανόηση καί τήν ἀποδοχή τῶν ἄλλων λαῶν. Ὁποιος ἔχει πλήρη Παιδεία στή μητρική του γλώσσα, δποιος δρίσκεται σέ καθολική σύνθεση μέ τήν παράδοσή του, μπορεῖ νά δεχθεῖ τούς ἄλλους καί νά συμβιώσει μαζί τους φυσικά καί ἀνυπόκριτα. Πολύ περισσότερο δταν ἔχει τήν τύχη νά είναι θεματοφύλακας τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, μέ τήν ἐλεύθερη, ἀνοικτή, διαλεκτική, ἀντιδογματική τους φύση. Μέ τή δύναμη τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων ἐπιθώσε τό ἔθνος μας μέσα ἀπό τό “κρυψο σχολεῖο” τής Ρωμιοσύνης καί ἐξακολουθεῖ νά ὁδοιπορεῖ στό προσκήνιο τής Ἰστορίας τοῦ κόσμου. Οι διαχρονικές ἀξίες πού μας κληροδότησαν οι Τρεῖς Ἱεράρχες καί ἡ Ἑλληνική μας γλώσσα, ἥταν ἔκεινα πού μᾶς κράτησαν δρθιους μέσα στούς κλυδωνισμούς τῶν αἰώνων καί μέσα ἀπό τίς κάθε είδους τρικυμίες καί ἐπιθουλές καί μᾶς ἔδωσαν τήν ἀπαραίτητη πνευματική καί ψυχική ἀντοχή καί δύναμη, νά ἀγωνιζόμαστε γιά τήν κατάκτηση κάθε εύγενικοῦ, ἀληθινοῦ καί ωραίου.

‘Οχυρωμένοι πίσω ἀπό τό κάστρο αύτό τής Ἑλληνικῆς μας Παιδείας, δίνουμε καθημερινά, οι

ὅπου γῆς Ἑλληνες, τή μάχη γιά διατήρηση τής ἑθνικῆς μας ταυτότητας. Είμαστε αἰσιόδοξοι γιά τό μέλλον τῶν ὅπου γῆς Ἑλλήνων, γιατί ὅπως ἐπει καί ὁ Χρυσόστομος “Πολλά τά κύματα καί χαλεπόν τό κλυδώνιον ἀλλά” ού δεδοίκαμεν μή καταποντισθῶμεν, ἐπί γάρ τής πέτρας ἐστήκαμεν. Μαινέσθω ἡ θάλασσα, πέτραν διαλύσαι ού δύναται”.

‘Η πέτρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ είναι τά Ἑλληνικά Γράμματα καί ἡ Ἑλληνική μας Παιδεία. Αύτά θά μᾶς προστατεύουν ἀπό κάθε είδους κίνδυνο.

Τά Ἑλληνικά Γράμματα είναι ἡ πό μεγάλη κληρονομιά μας, ἀλλά καί ὁ πνευματικός προμαχώνας καί τό ἀπόρθητο κάστρο τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ ἐνάντια στόν είσθολέα. Κάτω ἀπό τό φῶς τής ἑθνικῆς μας Παιδείας θά συνεχίσουμε νά ἀντιστέκομαστε ἐνάντια στούς είσθολεις καί θά ἀγωνιζόμαστε γιά τήν ἑθνική μας ἀξιοπρέπεια καί τήν ἀποκατάσταση τῶν δικαίων μας.

Μέσα στό ἵδιο πνεύμα οι Ἑλληνες τής Μεγάλης Βρετανίας, είτε Κύπροι είτε Ἑλλαδίτες, γνωρίζοντας δτι ἀνήκουν στήν Ἑλλάδα καί στόν Ἑλληνισμό ἀντιστέκονται στήν ἀλλοτρίωση. Γνωρίζουν ποιά είναι ἡ ταυτότητά τους καί ἀγωνίζονται νά τήν διατηρήσουν. Γι' αύτό, τόσο ἡ Ἐκκλησία δσο καί δλα τά ὄργανωμένα σύνολα ιδρύουν σχολεῖα, κτίζουν ἐκκλησίες, ιδρύουν σωματεία, γιά διατηρηση τής Ἑλληνικῆς μας γλώσσας καί τῶν ἑθνικῶν μας παραδόσεων. Γι' αύτό ἡ Ἐκκλησία, πολύ ὁρθά διάλεξε νά γιορτάζει τή μέρα αύτή. Τή μέρα των Ἑλληνικῶν Γραμμάτων. Γιατί τά Ἑλληνικά Γράμματα, ἡ Ἑλληνική Παιδεία είναι ἡ ἀπαραίτητη προϋπόθεση τής ὑπαρξῆς μας.

Αύτή ἡ προσπάθεια ἐνισχύεται ἀπό τίς Κυθερήσιες Ἑλλάδας καί Κύπρου καί θά ἐνισχυθεῖ ἀκόμη περισσότερο. Χρειάζεται δμως καλύτερη δργάνωση καί συντονισμός. Χρειάζεται νά παραμερισθοῦν προσωπικές φιλοδοξίες καί διαφορές γιατί ἡ εύθυνη δλων ἀπέναντι σ' ἔνα τόσο ιερό σκοπό, πού σχετίζεται μέ τήν υπαρξη καί τήν εύτυχία τόσων ἀνθρώπων, είναι τεράστια.

“Ολοι πρέπει νά συνειδητοποιήσουμε δτι ἔχουμε ρόλο νά διαδραματίσουμε σ' αύτή τήν προσπάθεια. Βασικότερος ἀσφαλῶς είναι ὁ ρόλος τής οίκογένειας. Πρέπει νά παραδειγματιστοῦμε ἀπό τίς οίκογένειες καί κατά κύριο λόγο ἀπό τίς μητέρες τῶν τριῶν μεγάλων φωστήρων τής Ἐκκλησίας μας πού τιμοῦμε σήμερα, οι όποιες ἔθεσαν τά γερά θεμέλια πάνω στά δποία στηρίχθηκε ἡ προσωπικότητα τῶν Τριῶν Ιεραρχῶν. Πρέπει νά γνωρίσουμε τό ἔργο πού μᾶς κληροδότησαν οι Τρεῖς Ιεράρχες καί νά ἀκολουθήσουμε τίς ύποθήκες τοῦ μεγάλου ποιητή τής φυλῆς μας, τοῦ Κωστή Παλαμᾶ, ὁ δποίος πολύ εὐγλώττα ἐπισημάνει τό χρέος μας καί μᾶς λέει.

Παιδί, τό περιθόλι μου, πού θά κληρονομήσεις δπως τό θρεῖς κι' δπως τό δεῖς, νά μήν τό παρατήσεις! Σκάψε τό ἀκόμα πό θαθία καί φράξε τό πό στέρεα καί πλούτιος τή χλώρη του καί πλάτυνε τή γῆ του.

‘Η ἐκπλήρωση αύτοῦ τοῦ χρέους θά είναι καί ἡ καλύτερη γιορτή γιά τό τούς Τρεῖς Ιεράρχες. Οι Τρεῖς Ιεράρχες μᾶς ἔδειξαν τό δρόμο. Σ' ἐμᾶς ἐναπόκειται νά τόν ἀκολουθήσουμε.

Καθεδρικός Ναός ‘Αγίου Νικολάου Λονδίνου
30 Ιανουαρίου 2000

ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΑΓΙΟΥ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ KINGSTON

Η Έορτή των Θεοφανείων και ο άγιασμός των ύδατων

Η άθροισα συμμετοχή των ένοριτων, ή τιμητική ή εκπροσώπηση των Προξενικών μας 'Αρχών, ή προσέλευση έκλεκτών συμπατριωτών μας από τό Λονδίνο, ή παρουσία έκπροσώπων της 'Αγγλικανικής Εκκλησίας, 'Αγγλων Βουλευτών και της Δημάρχου του Kingston, έδημοιούργησαν μιά ιδιαίτερα Θερμή άτμοσφαιρα στήν 'Εκκλησία του 'Αγίου Γεωργίου και συνέβαλαν ώστε ή 'Αρχιερατική Θεία Λειτουργία από τόν Θεοφιλέστατον 'Επίσκοπο Τροπαίου κ. 'Αθανάσιο, συμπαραστατούμενο από τόν Πανοσιολογιώτατον 'Αρχιμανδρίτη Διονύσιο Κυκκώτη, νά είναι πραγματικά "πανηγυρική", όπως ταριάζει στήν Μεγάλη αυτή Έορτή των Φώτων.

Και άργότερα, διμορφή όπως πάντα και χαμογελαστή σέ τέτοιες σπάνιες ήλιολουστες μέρες τού Γενάρη έδωσε ή φύση ζωντάνια στό περιβάλλον περί τόν ποταμό Τάμεση - στίς κινήσεις των άνθρωπων, στά πλεούμενα - βαπτοράκια και βαρκούλες, στά νεροπούλια κάθε λογής.

Έκει λοιπόν, στήν δύχη τού ποταμού, έστήθη ή Τράπεζα γιά τήν Τελετή τού 'Αγιασμού.

Και ο Σταυρός, άνθοστοιοισμένος, ρίχνεται στό ποτάμι. - "Τιά τήν Ειρήνη τού Σύμπαντος Κόσμου" και μέ τίς εύχες και τίς προσδοκίες όλων όπως ο "Τεννήτορας" φωτίσει τόν κόσμο ώστε νά πλημμυρίσει ή γη μέ άγαπη και νά βασιλεύσει ή είρήνη.

Αύτά ύπηρξαν και τά κεντρικά νοήματα τών χαιρετισμών πού άντηλλάγησαν κατά τή διάρκεια τών έορταστικών έκδηλωσεων. Θερμά λόγια απηγθύνησαν οι προσκαλεσμένοι ξένοι τόσο στήν 'Εκκλησία στό τέλος τής Θείας Λειτουργίας δσο και

Ο Θεοφιλέστατος 'Επίσκοπος Τροπαίου κ. 'Αθανάσιος, ή Δημάρχος τού Kingston και άλλοι έπισημοι τήν στιγμή τής τελέσεως τού 'Αγιασμού τών ύδατων.

κατά τό γεῦμα πού έδόθη στό Nick's Restaurant.

Ο Πρόεδρος τής Κοινότητας κ. Σάθθας Καραγιάννης άπηγθυνε σέ όλους θερμό χαιρετισμό και ο Θεοφιλέστατος 'Επίσκοπος 'Αθανάσιος έπρόσφερε στούς "Αγγλους προσκαλεσμένους όπο ένα άντιτυπο τού "Προσευχηταρίου" μιά έκδοση πού άποτελεί πνευματική έργασία τού 'Αρχιμανδρίτη 'Εφραίμ Lash.

Τήν έορτή έτιμησαν μέ τήν παρουσία τους: 'Η Δημάρχος τού Kingston, Councillor Jane Smith και ο κ. Rodney Janes πού τήν συνόδευε. Οι Βουλευτές Kingston, Edward Davey, και Richmond, Δρ. Jenny Tonge, οι 'Αγγλικανοί Ιερεῖς James Bates - All Saints Parish Church, και Ray de Vial - St. Paul's Church, μέ άντιπροσώπους τού έκκλησιάσματός τους, ο κ. Ντίνος 'Αποστόλου από τήν Κυπριακή 'Υπατη 'Αρμοστεία, ο κ. Πολυθίου τής Κυπριακής 'Εκπαιδευτικής 'Αποστολής, ο κ. Διαμαντής Πατέρας, Πρόεδρος τού Συνδέσμου 'Ελληνορθοδόξων Κοινοτήτων, ο κ. Ιωάννης Κουνής, Διευθυντής τής Τράπεζας Κύπρου, οι Πρόεδροι τών Κοινοτήτων τής Παναγίας - Wood Green, Παναγιώτης Μιλτιάδους, και 'Αγιού 'Ελευθερίου - Leyton, 'Ακης Ιωαννίδης.

Στιγμότυπο από τόν 'Αγιασμό τών ύδατων στήν πόλη τού Margate. Τής ιεράς πομπής πρός τή θάλασσα μητέται ο Σεβασμώτατος 'Αρχιεπίσκοπος κ. Γρηγόριος, περιστοιχιζόμενος από τούς διακόνους Θωμᾶ 'Αρτεμη (άριστ.) και Μόδεστον Bunch (9.1.2000).

Ο ΚΑΘΕΔΡΙΚΟΣ ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ ΛΟΝΔΙΝΟΥ

τοῦ Χάρη Μεττῆ

ΜΕΡΟΣ Β'

(συνέχεια ἀπό τό προηγούμενο)

Οπως εἴπαμε καὶ πό πάνω, ἐνδόμυχος πόθος τῶν Ἑλλήνων τοῦ Λονδίνου στὸ δεύτερο ἥμισυ τοῦ 19ου αἰῶνα ὑπῆρξεν ἡ ἀνέγερση Ναοῦ πού θά τούς τυροῦσε σάν 'Ἑλληνες στή μεγάλη αὐτῇ Πρωτεύουσα τῆς τότε Εὐρώπης, τὸ Λονδίνο. Αὐτό, ἀλλωτε, φαίνεται καὶ ἀπό τῆ δήλωση τῆς πρώτης τριμελοῦς Ἐπιτροπῆς, στήν οἵσια, ὥστε εἰδαμε, εἶχε ἀνατεθεῖ ἀπό τήν Ἀδελφότητα ἡ εὐθύνη γιά τήν ἔξεύρεση τῆς καταλλήλου τοποθεσίας πρός ἀνέγερση ἐνός τέτοιου Ναοῦ: "Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι μία ἀπό τάς δόξας τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τό παρελθόν ὑπῆρξε τὸ καταφύγιον, εἰς τό μέλλον ἔσται ἡ ἐλπίς τοῦ Πανελλήνου. Δεῦτε τιμῆσωμεν ἑαυτούς δοξάζοντες τήν πρωτότοκον, τήν πρωτοφάτιστον, τήν πρωτομάρτυρα Ἐκκλησίαν τήν Ὁρθόδοξον". Καί οἱ ἐνθουσιώδεις αὐτές ἐκφράσεις ὑπέρ τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας δέν ἔσαν, θέθαια, κενοί λόγοι, ἀλλά τόνιζαν καὶ μαρτυροῦσαν ἔνα βαθύτατο θρησκευτικό συναίσθημα, γιά τήν ικανοποίησην τοῦ οἴσιού οἱ Ἑλληνες καὶ τότε καὶ σήμερα εἶναι πάντοτε ἔτοιμοι νά ὑποστοῦν ὅχι μόνο ὑλικές θυσίες, ἀλλά καὶ χρόνο καὶ δυνάμεις νά σπαταλήσουν μέχρις ὅτου φέρουν εἰς πέρας τό ἔργο πού οἰκειοθελῶς καὶ ἀφιλοκερδῶς ἐπωμίζονται. Τό συμπέρασμα δέ αὐτό θγαίνει ἀνετα ὅταν μελετήσουμε μέ προσοχή τά Πρακτικά ἕδρωσης ὅλων ἀνεξαρέτως τῶν κατά τόπους, χῶρες καὶ ἐποχές Ἐλληνικῶν Ὁρθοδόξων Κοινοτήτων μέ κέντρα τούς εὐκτηρίους τους οἴκους. Ἐπειδή δέ ἐδο μιλάμε γιά τήν Ἀγία Σοφία Λονδίνου, ἃς ἀφήσουμε τήν τριμελῆ ἐκείνη Ἐπιτροπή νά μᾶς ἐκθέσει τούς λόγους πού ἔσπρωξαν τούς Ἑλληνες τοῦ 19ου αἰῶνα νά ἀνέγειρουν τόν περικαλλέστατο αὐτό Ναό στήν καρδιά τῆς πανίσχυρης Βρετανικῆς Αὐτοκρατορίας:

Ἄν μήτε οἱ ἡμίσεις τῶν μελῶν τῆς Κοινότητος δέν ἔρχονται εἰς τήν Ἐκκλησίαν κατά Κυριακήν, ἄν οἱ ἔρχόμενοι συνωθοῦνται καὶ στεναχωροῦνται διά τήν ἔλλειψιν τόπου, ἄν ως ἐκ τῆς ἀποστάσεως ἀπαιτεῖται ἡ κατανάλωσις τριῶν ὡρῶν καθ' ἐκάστην Κυριακήν ... Ἐάν μήτε ὅλαι αἱ ὄρισμέναι ἀκολουθίαι ἐκτελοῦνται μήτε αἱ ἐκτελούμεναι λαμβάνουν χώρων εἰς κατάλληλον ωραν, ἔάν ούχ ἥττον οἱ ἐκκλησιαζόμενοι ἀδύνατον νά εἰσέλθουν ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἀκολουθίας, ἀλλ' εἰσέρχονται ἀτάκτως, ἔάν γέροντες ἡ παῖδες, υγιεῖς ἡ ἀδύνατοι ὀφείλοντες νά ἐγερθῶμεν μέ τήν αὐγήν καὶ νά ταξιδεύσωμεν μίλια νύστεις, παραμελοῦμεν νά συμμεθέξωμεν τῆς Θείας Κοινωνίας, εἰ μά μόνον ἄπαξ τοῦ ἔτους, καὶ πολλάκις κοινωνοῦμεν πρίν ἐκτελεσθῇ ἡ λειπουργική θυσία, ἄν εἰς περιστάσεις ἀσθενείας ἡ καὶ φόβου θανάτου ἔχωμεν τήν πνευματικήν ἥμῶν παραμυθίαν ἀπέχουσαν μίλια τῆς κατοικίας μας, ἄν τά τέκνα μας ἀνατρέφωνται ἀνευ τῆς διδασκαλίας τῶν ἱερῶν ἥμῶν δογμάτων καὶ ἀνευ τῆς γνώσεως τῶν τῆς ἡμέτερας ἀπαραμίλλου λατρείας, τήν οποίαν μόνη ἡ τακτική τῶν ἀκολουθιῶν σύχνασις χορηγεῖ, ἄν ἐπελθόντος χειμῶνος καὶ κακοκαρίας ἐκτιθέμεθα εἰς τέ δεινόν δίλημμα ἡ νά ἀφηφίσωμεν τά στοιχεῖα ἡ νά παραμελήσωμεν τά θρησκευτικά ἥμῶν χρέη, ὅλα ταῦτα τά θητικά καὶ υλικά δεινά χρεωστοῦμεν εἰς τήν ἀπόστασιν τῆς τωρινῆς ἥμῶν Ἐκκλησίας ἀπό τάς κατοικίας μας".

Μέ αὐτή, λοιπόν, τήν ἐπιχειρηματολογία καὶ λαμβανομένου ὑπόψη τοῦ γεγονότος ὅτι τήν ἐποχή ἐκείνη γιά νά μεταβεῖ κανείς ἀπό τό Bayswater στό City τοῦ Λονδίνου δέν υπῆρχαν τά σημερινά μέσα εἴτε μαζικῆς μεταφορᾶς εἴτε μέ ιδιωτικά αὐτοκίνητα, ἥταν πολύ φυσικό νά πεισθοῦν οἱ ζάμπλουτοι τά Ἑλληνες, κάτοικοι τοῦ Λονδίνου (καὶ υπῆρχαν ἀκόμη πολλοί παρά τήν παρατηρηθείσα στής ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ 1870 οἰκονομικῆς κρίσης στό ἐμπόριο μέ ἀποτέλεσμα νά κλείσουν ἀρκετά Ἐλληνικά ἐφοπλιστικά γραφεῖα καὶ συναφεῖς ἐπιχειρήσεις) νά συνεισφέρουν γενναιόδωρα γιά τήν ἐπίτευξη τοῦ μεγαλεπήδου, ἀλλά καὶ τόσο μακροπρόθεσμο στόχου ἀνέγερσης μεγαλοπρεπούς Ἐλληνικοῦ Ὁρθοδόξου Ναοῦ, ἀφού μάλιστα, ὥστε ἔχουμε ἥδη ἀναφέρει, στήν περιοχή τοῦ Bayswater ζούσαν ἥδη ἀρκετοί ἀπ' αὐτούς.

Τόνιζαν, ὅμως, ἐπίσης οἱ Ἐπίτροποι στήν πιό πάνω ἐγκύριο τούς πρός τούς Ἑλληνες τοῦ Λονδίνου καὶ τά ἔξης: "Εἰς τάς κακουχίας ταύτας ἥλθεν, ἐλπίζομεν, ἡ ὥρα νά τεθῇ τέρμα, μήτε δύναται τις νά εἴπη ὅτι αἱ δυσκολίαι εἶναι ἀνυπέρβλητοι διότι εἶναι χρηματικά". Ἀλλά, Κύριοι, εἶναι ἄδικον ν' ἀμφιβάλλωμεν περί τοῦ ζῆλου τῶν ἡμετέρων πρός τά καλά, ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι υπάρχουν μεταξύ ἥμῶν ἀτομα ἔχοντα τήν δύναμιν νά κτίσουν Ἐκκλησίαν ἐξ ιδίας δαπάνης". Καί ἡ διαπίστωση αὐτή ἐπαληθεύεται ἀπό τήν πιό κάτω εἰδηση πού δημοσιεύτηκε στήν "Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια Κωνσταντινούπολεως" (9 Αύγουστου 1891), ἡ οποία μᾶς φέρνει ἀμέσως στό νοῦ τήν ἀναφορά πού ἔκανε ὁ Ἐμμ. Μαυρογορδάτος στήν Εἰσηγητική του Εκθεον πρός τή Γενική Συνέλευση τής Ἀδελφότητος τοῦ Λονδίνου, ὅτι δηλαδή "υπάρχουν μεταξύ ἥμῶν ἀτομα ἔχοντα τήν δύναμιν νά κτίσουν Ἐκκλησίαν ἐξ ιδίας δαπάνης". Ο δέ ἀναφερόμενος ἐδώ Παῦλος Στεφάνοβις (Σκυλίτος), ἀλλά καὶ οἱ συγγενεῖς του Δημήτριος, Ιωάννης, Θεόδωρος, Λουκᾶς Ματθαίος, Ιωάννης Ματθαίος, καὶ Μιχαήλ Ζ-Σκυλίτζης περιλαμβάνονται ὅλοι τους στόν κατάλογο συνδρομητῶν γιά τήν ἀνέγερση καὶ τοῦ Ναοῦ τής Αγίας Σοφίας Λονδίνου. Τό ἀρθρο τής Ἐκκλησιαστικῆς Ἀλήθειας ἔχει ως ἔξης:

"· Ὁρθόδοξος ἐλληνική ἐκκλησία ἐν Παρισίοις. -

Γνωστόν τυχάνει ὅτι ὁ ἐν Λονδίνω όμογενής κ. Στεφάνοβικ Σκυλίτος, ἀδελφός τοῦ ἐνταῦθα μεγατίμου όμογενοῦς κ. Παῦλου Στεφάνοβικ ἀνεγέρεις ιδίας δαπάναις ἐν Παρισίοις ὥρθοδοξον Ἐκκλησίαν. Ἐπειδή δέ ὁ μεγάθυμος ιδρυτής, λέγει παρισινή τις ἐφημερίς, ἀπήντησε ἵνα ἡ τε ἐκκλησία καὶ τό πρεσβυτέριον οἰκοδομηθῶσιν ἐπί τοῦ γηπέδου τῆς ὁδοῦ Bize, ὅπερ φέρει τούς τήν ὀριθμ. 5 καὶ 7, ὁ ἀρχιτέκτων Vaudremer ἡναγκάσθη νά ἀνεγείρῃ τήν ἐκκλησίαν παραλλήλως τῆς ὁδοῦ, σύτως ὀστέος ἡ πρόσωψης τοῦ ναοῦ κατασκευασθείσα ἐπί τῆς ὁδοῦ Bize ἀποτελεῖ μίαν τῶν πλευρῶν τῆς ἐκκλησίας πρός τά δεξιά τῆς προσόψεως ταύτης ὑπάρχει διάδρομος ἐντός τοῦ ὅποιος εύρισκεται ἡ είσοδος τοῦ ναοῦ καὶ μετά τούτον ἔρχεται τό πρεσβυτέριον. Ἡ ἐκκλησία συνίσταται ἐκ τοῦ χοροῦ καὶ τοῦ κυρίως ναοῦ, δεξιά δέ και ἀριστερά υπάρχουσιν ἔξοχαι, αἵτινες δίδουσιν εἰς τό ὄλον οἰκοδόμημα τοῦ σχήμα σταυροῦ. Ἡ ἐκκλησία κατασκευασθείσα ἐκ λίθων καὶ πλίνθων φέρει ἐν τῷ κέντρῳ τρούλλον. Ἡ οπουδαιοτέρα ἐργασία θά είναι ἀποπερατωμένη πρό τοῦ τέλους τοῦ ἔτους. Ἡ δηλ οἰκοδομή στοιχίζει 600.000 φράγκα. Εἰς τό σπουδαιότατον τούτο ποσόν

προσθετέα καί τά ούχι ἐπίσης εὐκαταφρόνητα ποσά, ἀτινα δαπανηθήσονται ὑπέρ τῆς ἑσωτερικῆς διακοσμήσεως καί εὐπρεπείας τοῦ ναοῦ.

Μέχρι τῆς σήμερον ἡ ἐν Παρισίοις ἑλληνική παροικία ἔχετελει τά θρησκευτικά αὐτῆς καθήκοντα ἐν τῷ ἐκεὶ ρωσικῷ ναῷ. Ὁ κ. Στεφάνοβικ Σκυλίτος ηθέλησεν οὐ μόνον νά προικίσῃ τούς ὅμογενεῖς αὐτοῦ δι' ιδίου ναοῦ, ἀλλά συνάμα νά περιουναγάγῃ περὶ τὴν ἐκκλησίαν ταύτην πάντας τούς ἐν Παρισίοις οἰκοῦντας ὅμογενεῖς ὄρθοδόξους ἐν Ισχυρᾷ καὶ συμπαγεῖ Κοινότητι.

Βέβαια καὶ σήμερα ὑπάρχουν στή Βρετανία "μεταξύ ἡμῶν ἄτομα ἔχοντα τὴν δύναμιν νά κτίσουν Ἐκκλησίαν ἐξ ιδίας δαπάνης", δῆμος ἀπουσιάζει δυστυχῶς ἀπό τούς πραγματικούς "Ἐλληνες μεγιστᾶνες τοῦ πλούτου" ὅτι "ζῆλος πρός τα καλά", ἡ μᾶλλον, τόθι θαδύ ἐκείνοι θρησκευτικό καὶ πατριωτικό συναίσθημα, τά δῆμοια θά τούς ἔσπρωχναν νά ὑπογράψουν μάχοντρή τραπεζική ἐπιταγή γιά τὴν ἀπόκτηση εύκτηρίων οἰκων ἡ ἀλλων κοινωφελῶν κοινοτικῶν ὅμογενειακῶν ἰδρυμάτων. Καὶ ἡ ἀπουσία αὐτῆς δέν ἀποτελεῖ φαινόμενο πού ἐμφανίζεται μόνο στή Βρετανία, ἀλλά καὶ παγκόσμια, δουν "Ἐλληνες δητως Κροίσοι, ἀλλά χωρίς τό χαρακτηριστικό τοῦ Ἐθνικοῦ Εὐεργέτη πού λάμπρυνε τὸν ἀπόδημο Ἐλληνισμό στό παρελθόν. "Υπάρχουν δῆμος εὐτυχῶς καὶ οἱ πάμπολοι ἐκεῖνοι "μικρο-Κροίσοι" ἡ καὶ μικρομεσαῖοι ἐπιχειρηματίες καὶ λοιποί δῆμογενεῖς (Ἀργυρός Στάκης, Ἰωάννης Πατέρας, Ἰωάννης Κρητικός, Σοφοκλῆς Παπανικολάου, Διαμαντῆς Πατέρας, Κ. Λεβέντης, Κ. Γουλανδρῆς, Στέλιος Ἰωάννου, Ἀνδρέας Δαυΐδ, Ἰάκωβος Τσούνης, Φ. Λυκιαρδόπουλος, Ν. Λαιμός, Ι. Χατζηπατέρας, Λέων Λαιμός), οἱ δῆμοιοι συμβάλλουν οὐσιαστικά στή συνέχιση τοῦ λαμπροῦ παραδείγματος τῶν μεγάλων εὐεργετῶν τοῦ Ἀποδήμου Ἐλληνισμοῦ.

Τό ποσόν πού είχε ὑπολογίσει ἡ ἐπί τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας Λονδίνου ἐπιτροπή γιά τὴν πραγματοποίηση τοῦ δῆμου ἔργου ἀπερχόταν στίς £21,000 (εἴκοσι μία χιλιάδες λίρες), ποσό ἀξιολογώτατο τὴν ἐποχή ἐκείνη. Γιά τὴν ἔξεύρεση δέ τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ ἐγένοντο τρεῖς σκέψεις: Νά δωρίσουν τά Μέλη £10,000 (δέκα χιλιάδες λίρες) ὡς ἔκουσια εἰσφορά, τό δέ ὑπόλοιπο ποσό νά τό δανειστεῖ ἡ Κοινότητα ἀπό Τράπεζα μέχαιρης τόκον νά πουλήσουν τά στασίδια τοῦ Ναοῦ πρός £50 (πενήντα λίρες) τό καθένα καὶ, τρίτο, τό κάθε Μέλος νά καταβάλλει ὑποχρεωτική ἐτήσια εἰσφορά, ἡ δῆμοια, ἀφοῦ θά κάλυπτε τά πιθανά ἐτήσια ἔξοδα λειτουργίας τοῦ Ναοῦ, θά ἀφηνε ἀρκετό ἐτήσιο εἰσόδημα πού θά ἀποπλήρωνε τραπεζικό δάνειο. Τελικά ἀποφασίστηκε ὡς πιό πρόσφορη λύση γιά τὴν ἀνέγερση τοῦ Ναοῦ ἡ καταβολή ἐτησίων εἰσφορῶν ἀπό τά Μέλη τῆς Κοινότητος, μέ τὴν ἀκόλουθη διασάφιση ἀπό μέρους τῆς ἐπιτροπῆς.

"Τό χαρίζειν χρήματα ἥχει ἵσως δυσακουστότερον, ἐκτός ἀν θελήσωμεν νά ὑπολογίσωμεν, ὅτι ἀπλῶς πρόκειται νά χαρίσωμεν εἰς ἀευτούς καὶ ναί μέν ἡ δωρεά ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τούς ἀπογόνους ἡμῶν, ἀλλ' ἀν οἱ ζῶντες ἀπολαύσωμεν διά θίου τά ἐκ ταύτης ἀγαθάς, δυνάμεθα μετά γαλήνης ν' ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν διαιώνισιν τῶν ἀγαθῶν τρύτων. Ἀδιοτάκτως συστήνομεν τό μέσον τοῦτο ὡς προσφορώτερον πάντων. "Η ιδέα πωλήσεως στασίδιών ἀντίκειται εἰς τούς δημοκρατικούς ὅρους ισότητος, ἐπί τῶν δῆμοιων ἡ Χριστιανική Θρησκεία ἐθεμελιώθη, καὶ τούς δῆμοις ἡ ὄρθοδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία πιστῶς διετήρησεν ἀλλά προκειμένου περὶ Κοινότητος παροικούσης ἐν ξένῳ τόπῳ,

προκειμένου περὶ ἔργου, τό δῆμον είναι ἀνάγκη νά κατορθωθῇ διά παντός θεμιτοῦ μέσου, προκειμένου πρό πάντων περὶ ἔργου, ἐκ τοῦ δῆμον μέλλουν νά ωφεληθῶσι τοσούτοι καὶ ἐκ τῶν ζώντων καὶ ἐκ τῶν ἐπερχομένων, δέν είναι νομίζομεν ποσῶς ἐπίζηλον ν' ἀπονεμηθεῖ τό εύλογον καὶ δίκαιον τοῦτο προνόμου εἰς ἐκείνους, οἵτινες διά τῶν χρημάτων τῶν μέλλουν νά κάμωσι τό ἔργον κατορθωτόν".

Τό τελευταῖο αὐτό σχόλιο διεφύλασσε, πιστεύω, νά τό προσέξουμε ιδιαίτερα δῆμοι οἵτινες στήν ξενιεῖται καὶ, πολλοί ἀπό μᾶς, ἀναμένουμε τά πάντα ἀπό τήν Ἐκκλησία, ἀλλά ὅταν μᾶς ζητηθεῖ νά τήν συνδράμουμε, μεριμνούμε τούς ιερεῖς καὶ τούς ἐπιτρόπους ὅτι είναι, δῆθεν, ἀχόρταγοι, ἀπαιτητικοί, κουραστικοί, σπωνιακοί καὶ ἄλλα δυσμενή ἐπίθετα, ἐνῶ μοναδικός στόχος τῶν διοικούντων τούς κατά τόπους ιερούς ναούς τής Ὁμογένειας είναι νά ἔξασφαλισθεῖ ἡ ἀπρόσκοπη λειτουργία τους καὶ ἡ ἀντιμετώπωση τῶν ἀνάγκαιών δαπανῶν δχι μόνο γιά τήν συντήρηση καὶ τόν καλλωπισμό τοῦ Ναοῦ, ἀλλά καὶ γιά τήν ἐνίσχυση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ, τοῦ φιλανθρωπικοῦ καὶ τοῦ ἄλλου ὡς ἐπί τό πλείστον ἀφανοῦς κοινωφελοῦς ἔργου πού πραγματοποιεῖται μέ κέντρο καὶ μοχλό τήν τοπική ὄρθοδοξή Ἐκκλησία καὶ μάλιστα μέ τήν ἀφιλοκερδῆ καὶ χρονοδρά τέργασία πού προσφέρεται μέ μέλη τοῦ εύσεβοῦς ποιμένου τῆς.

Τό ἐπόμενον βῆμα τῆς ἐπί τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ναοῦ 'Ἐπιτροπῆς ήταν, βέβαια, ἡ ἔξασφάλιση τῶν ὑπηρεσιῶν Νομικῶν καὶ Τεχνικῶν Συμβούλων, οἱ δῆμοιοι θά τούς διασφάλιζαν ἀφ' ἐνός τήν ἀπρόσκοπη ἐκτέλεση τοῦ δῆμου ἔργο, ἀφ' ἐτέρου δῆμος, καὶ γιά αὐτούς τό κυριώτερο, θά τούς πρόσφεραν ἔνα ἔργο ἀντάξιο τῶν προσδοκιῶν καὶ τοῦ ὄντοματος τής Ἐλληνικῆς Κοινότητας Λονδίνου. Χρησιμοποιήσαν, λοιπόν, σάν Νομικούς Συμβούλους τήν 'Εταιρεία Freshfield καὶ Willmott, σάν 'Αρχιτέκτονα τοῦ John Oldrid Scott καὶ σάν ἐργολάθους των τήν 'Εταιρεία Kirk καὶ Randall. Σάν πεπειραμένοι ἔμποροι, μάλιστα, τά Μέλη τῆς ἐπιτροπῆς είχαν ἀπαιτήσει καὶ λάθει ἀπό τούς ἀρχιτέκτονες λεπτομερέστατα σχέδια τοῦ δῆμου οἰκοδομήματος τοῦ Ναοῦ (γύρω στά 600 σχέδια), καὶ ἀφοῦ τά μελέτησαν μέ κάθε προσοχή, τά ὑπέβαλαν στούς ἐργολάθους, τούς δῆμοιος καὶ ὑποχρέωσαν νά δεχθοῦν εἰδικό ἀρθρο στό συμβόλαιο, σύμφωνα μέ τό δῆμοιο "κανέν εξιδον εξώ τοῦ συμβολαίου δέν θά είχε δικαίωμα νά ἀπαιτήσει ὁ ἐργολάθος, ἀν δέν ἐλάμβανεν εἰδικήν προηγουμένην ἀδειαν καὶ ἔγγραφον ἔγκρισιν τῆς ἐπιτροπῆς". Καὶ τοῦτο γιατί μέ τήν πρόνοια αὐτή, δῆμος δῆλος γνωρίζουμε ἀπό παρόμοιες ἐργολαθικές συμφωνίες, "ἀπεκλείστε ὁ μέγας κίνδυνος ἀδρίστου ἐκτάκτου δαπάνης, ήτις συνήθως είχε τήν πηγήν της εἰς τήν συνήθειαν, ὅτι πάσα μεταβολή ἔργου, ἀν ἥθελε διατάξει καὶ ἔγκρινε ὁ ἀρχιτέκτων, δένει καὶ ὑποχρεοῖ τόν ἐργοδότην πρός τόν ἐργολάθον", δταν, μάλιστα, δῆμος συμβαίνει συχνά, ὑπάρχει προσυνεννόηση οἰκονομικῆς φύσεως μεταξύ ἐργολάθων καὶ ἀρχιτέκτονα σέ βάρος πάντοτε τοῦ ἐργοδότη.

Στήν πρόνοια, πάντως, αὐτή τῆς ἐπί τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ναοῦ 'Ἐπιτροπῆς νά μελετήσει ἐπισταμένως καὶ μέ κάθε προσοχή τήν πᾶσαν λεπτομέρειαν ὡς πρός τά ἔξοδα πού θα ἀπαιτούντων γιά τήν ἀνέγερση ἐνός τέτοιου μεγαλοπρεπούς Ναοῦ ὀφείλεται σέ μεγάλο θαμβό καὶ τό γεγονός ὅτι ἡ κατάθεση τοῦ θεμελίου λίθου ἔγινε μόλις στίς 18 Ιουλίου 1877, δηλαδή τεσσεράμισι χρόνια μετά τήν ἀρχική ἀπόφαση τής Γενικής Συνέλευσης τῶν Μελών τῆς 'Αδελφότητος η Κοινότητος τῶν 'Ελλήνων τοῦ Λονδίνου γιά ἀνέγερση νέου εύκτηρίου οίκου γιά τίς θρησκευτικές τούς ἀνάγκες, 'Υπῆρχε, δῆμος, κι ἔνας ἄλλος λόγος

γιά την καθυστέρηση αύτή, καί αύτός άφορούσε την άγορά του *Ιεασεϋόλτ* τόσο έπι του οίκοπέδου σσο καί της παραπλήσιας οίκιας πού άνηκε (τό *Ιεασεϋόλτ*) στήν *Lady Jessalina Smith*. Δέν πρέπει, έπισης, νά παραθλέψουμε καί την εισπραξη τῶν εισφορῶν ἀπό τά Μέλη της Κοινότητος, γεγονός πού διποδήποτε πῆρε κάποιο χρόνο, έστω κι αν, δύνατον τόνισε ό Πρόεδρος της ἐπί της οίκοδομής του Ναοῦ 'Επιτροπῆς 'Εμμανουήλ Μαυρογορδάτος στήν ομιλία του κατά την κατάθεση τού θεμελίου λίθου, τά Μέλη αύτά είχαν δειξει "γενναιότητα εἰς τὰς συνεισφοράς τῶν" κι ἦται τελικά "ύπο ἑθνικήν ἐποψιν ἔκαστος θά εἴπη δικαίως ὅτι ἡ ἡμετέρα Κοινότης ἐτίμησεν ἔαυτήν δείξασα την ζωτικότητά της καί δοῦσα νέον δείγμα της ἀγάπης ἦν οι 'Ελληνες τρέφουν πρός την 'Εκκλησίαν τῶν".

Πλέκοντας δέ άκομη περισσότερο τό έγκωμο γιά την προθυμία τῶν 'Ελλήνων τού Λονδίνου νά συμβάλουν στήν άνεγερση του Ναοῦ της 'Αγίας

Σοφίας, ὁ Μαυρογορδάτος ἐθεωρησε σκόπιμο (αύτό, ἄλλωστε, ἀποτελούσε καί την ούσιατική κινητήρια δύναμη πού ἔσπρωχνε ὅλα τά Μέλη νά δεχθοῦν ἀγογύστως τό θάρος ἐνός τέτοιου σπουδαιοτέρου ἔργου) νά τονίσει ὅτι ἡ πόλη πάνω εύμενής ἀνταπόκριση τῶν 'Ελλήνων "εἰναι σσον ἡδύνατο νά περιμένη τις ἀπό μέλη της 'Εκκλησίας ἐκείνης ἡτις είναι ἡ πρωτόκλητος του Χριστοῦ 'Εκκλησία, είναι ἡ 'Εκκλησία ἡτις ἔμεινε πιστή εἰς τάς ἀρχάς τῶν πρώτων ἀποστολικῶν ἰδρυτῶν αὐτῆς· είναι ἡ 'Εκκλησία ἐκείνη εἰς ἦν παρεδόθησαν αἱ 'Ελληνικαὶ Γραφαὶ της Καινῆς Διαθήκης ἐκείνη δι· ἡς διεδόθη ἡ διδασκαλία εἰς ὅλα τά ἔθνη, καί ἡτις ἔσχε τό προνόμιον νά διοργανώῃ διατάξην καί κανονίσῃ τά τε δογματικά καί τά της λατρείας καθώς καί τήν ἐκκλησιαστικήν τάξιν· 'Εκκλησία ἡτις καθηγιάσθη διά τῶν μαρτυρικῶν δεσμῶν εἰς ἄοι εχθροί του Σταυροῦ τήν κατεκράτουν, καί ἡτις καίτοι καταδυναστευμένη ἐξηκολούθησε θαυματουργοῦσα· διότι μόνον διά θαύματος κατόρθωσε νά διατηρήσῃ ἔαυτήν καί νά σώσῃ διάκοληρον τό ἡμετέρον ἔθνος ἐν μέσω τοσούτων δεινῶν".

Καί ο θαυμάσιος αύτός υμνος γιά την 'Ελληνική 'Ορθόδοξη 'Εκκλησία, τήν ὁποία προφανῶς τόσο ὁ διμιλητής σσο καί τό ἀκροατήριο του θά ταύτιζαν διποδήποτε μέ τό Οίκουμενικό Πατριαρχεῖο, εὔρισκε ἀσφαλῶς εὐήκοα ὅτα δχι μόνο στούς παρισταμένους στήν τελετή της κατάθεσης τού θεμελίου λίθου, ἄλλα καί σέ ὅλοκληρη τήν 'Ομογένεια της Βρετανίας. Γιαυτό καί ὁ διμιλητής θεώρησε καί πάλι σκόπιμο νά προσθέσει καί τά ἀκόλουθα: "Εἰς τοιαύτην ἀνήκοντες 'Εκκλησίαν δέν ἡδύναμεθα νά μείνωμεν ἀδιάφοροι περί τοῦ ἄν τά τέκνα μας ἔχουν ἡ δέν ἔχουν τάς ἀναγκαίας εὐκολίας σπως διδαχθοῦν καί σωθοῦν ἐν αὐτῆς περί τοῦ ἄν αἱ οίκογένεια μας ἔχουν τά μέσα νά καλλιεργήσουν καί νά διατηρήσουν τήν πρώτην ἀρέτην παντός ἔθνους, καθό τήν μόνην συντηρητικήν, τήν πάσιν καί τά πάτρια. 'Υπό μερικωτέραν ἐποψιν ἡ ἡμετέρα Κοινότης, ἡτις κατόρθωσε νά φυτεύσῃ τήν ἐν Λονδίνῳ ἐμπορικήν ἀποικίαν, ἡτις είναι τό ἄριστον προϊόν τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ, της νοημοσύνης καί τῶν ἀρετῶν ἡ διακρίνουστο τό ἡμετέρον ἔθνος, ὥφειλε συγχρόνως ν' ἀφήση εἰς τάς ἐπερχομένας γενεάς μνημεῖον διά τοῦ ὁποίου νά μαρτυρεῖται τό μέγα τούτο κατόρθωμα τοιούτον ἔσται τό μνημεῖον τοῦ ὁποίου τόν πρώτον λίθον σμέρον θέτομεν ὑπό τήν ἐπίκλησιν της τού Θεοῦ "Αγίας Σοφίας".

Ἡ διμιλία αύτή τοῦ Μαυρογορδάτου ἀποτελεῖ δοντως ἔνα σπουδαιότατο ιστορικό μνημεῖο καί τοῦτο

δχι μόνο ἀναφορικά μέ τήν ἀνέγερση τοῦ Ναοῦ τῆς 'Αγίας Σοφίας Λονδίνου, ἀλλά καί γιατί μᾶς πάρεχει μά πιστή καί ἀντικειμενική εἰκόνα τοῦ 'Ελληνισμοῦ πού ζοῦσε στήν Βρετανία στό δεύτερο ήμισυ τοῦ 19ου αἰώνα, ὥπως συμπεραίνουμε καί ἀπό ἄλλες μαρτυρίες, γιά παράδειγμα τοῦ Δημητρίου Βικέλα καί τοῦ 'Ανδρέα Συγγροῦ, οι ὁποῖοι εζησαν στό Λονδίνο τήν ἐποχή ἑκείνη, στά δέ 'Απομνημονεύματα τους μᾶς ἔδωσαν μά πολύ καλή περιγραφή τής 'Ελληνικῆς Παροικίας τοῦ Λονδίνου καί τῶν πρωτεργατῶν της. 'Αξίζει, συνεπώς, νά παραθέσουμε καί τήν προτελευταία παράγραφο τῆς διμιλίας, στήν ὁποία ὁ διμιλητής ἔξηγει τούς λόγους, γιά τούς ὁποίους ἔπελέγη ἡ δονομασία "Αγία Σοφία" ἀντί ἄλλου χριστιανικοῦ δόνοματος. Γράφει, λοιπόν: 'Καθ' ὅτι καρόν μᾶς ἔδωκατε πληρεδουσιότητα νά οίκοδομήσωμεν 'Εκκλησίαν ἦσο φυσικόν νά συμπεράνωμεν ὅτι ἡ ἐντολή περιελάμβανε καί τήν ἀδειαν νά τήν δονομάσωμεν. Μεθ' ὅλην τήν ἀφθονίαν ὅλης ἦν ἡ 'Ελληνική 'Εκκλησιολογία χορηγεῖ, ἡ ἐκλογή καταλλήλου δόνοματος μᾶς ἔδωσεν ούκ δλίγην μέριμναν καί ποτέ δέν συνηθάνθημεν τόσον τήν θαρρύτητα τῶν 'Αγγλικῶν λογίων "There is a great deal in a name". (...) ἔχοντες τήν τιμήν νά ἀνήκωμεν εἰς τήν 'Ελληνικήν 'Εκκλησίαν, ἡτις ποτέ δέν προσεκολλήθη εἰς μερικάς καί κατ' iδίαν ἐπόψεις, ἀλλ' ἐνεπνεύσθη ἐν τή πολιτείᾳ αὐτῆς ἀπό τάς ὑψηλοτέρας φιλοσοφικάς ἀρχάς ἃς ἀνέπτυξε ὁ Ιωάννης καί ὁ Παῦλος, δέν δηνήθημεν νά παραγνωρίσωμεν τήν ὑψηλήν ἔννοιαν τοῦ τίτλου τόν ὀποίου σμέρον ἐπροβάλλομεν, τόν τίτλον τής τοῦ Θεοῦ Σοφίας. 'Ο φιλοσοφικός τῶν 'Ελλήνων Πατέρων νοῦς ἐθέληχθη ἐκ τῆς iδέας τοῦ νά δώσῃ εἰς τάς ἐπισημοτέρας 'Εκκλησίας τής πρώτης ἐποχῆς τούς τίτλους τῶν ὑψηλοτέρων τής θεότητος iδιοτήτων. Θεοῦ δύναμις, Θεοῦ ειρήνη καί Θεοῦ Σοφία. 'Οτι δήποτε δέ καί ἄν εἴπη τις περί τής ἐκκλησίας μας, δέν δύναται νά εἴπη ὅτι δέν τήν δηνόσθημεν ἔξ αυτῆς τής πηγῆς".

Μετά, δύμας, ἀπό τήν ὑψηλήν αύτήν θεολογικήν, θά λέγαμε, ἐρμηνεία ως πρός τήν ἀπόφασή τους γιά τήν ἐκλογή τοῦ δόνοματος τοῦ νέου τους αὐτοῦ 'Ελληνικοῦ 'Ορθοδόξου Ναοῦ, ὁ διμιλητής ἀναγκάζεται κατά κάποιο τρόπο νά προσγειωθεῖ καί νά δώσει μιά πιό πρακτική καί ὀπωδήποτε πιό ἀντικειμενική ἐρμηνεία: "Μήτε ἐκλίναμεν εἰς τήν ἐκλογήν μας ταύτην ἀνεπρεάστως ἐκ τῆς iδέας ὅτι δίτλος οὗτος ἔχει συνάμα ἀθνικήν ομηρίαν ώς ἐκ τοῦ iστορικοῦ αὐτοῦ συνδυασμοῦ μέ τάς ἀθνικάς τύχας, καί ως σύμβολον τῶν ἀθνικῶν ἡμῶν πόθων καί ἐλπίδων μήτε ἥθελε μᾶς ἀπαρέσει ἄν ὁ 'Ελληνικός οὗτος τίτλος συνέτεινε νά ἐνθυμίζῃ εἰς τούς ἔχωριούς τά δίκαια τῆς 'Ελληνικῆς φυλῆς, ἐνθυμίζων αὐτοῖς τήν ὄφειλήν ἦν πᾶν πολιτισμόν τούς θέθοντας διφείλεις εἰς τά ἔργα τῶν προγόνων μας, καί τήν διφειλήν ἦν πᾶν Χριστιανικόν ἔθνος διφείλεις εἰς τήν μητέρα τῶν 'Εκκλησιῶν, τήν 'Ελληνικήν 'Εκκλησίαν, ἡς τό γάλα ἀπαντες οι χριστιανοί λαοί διθῆλασαν". Μεγαλόστομοι, ἀσφαλῶς, λόγοι, οι ὁποῖοι δύμας θά βρηκαν διποδήποτε συγκινητική ἀπήχηση στίς καρδιές ὅλων τῶν 'Ελλήνων.

Τό θεμέλιο λίθο έθεσεν "ο γηραιός καί ἀξιοσέβαστος κύριος Εύστρατος Ράλλης, ο Πατριάρχης οὗτος τῶν ἐνταῦθα 'Ελλήνων", ὥπως τόν χαρακτηρίζει ὁ συντάκτης ειδικοῦ ἀρθρου σχετικά μέ τήν κατάθεση τοῦ θεμελίου λίθου, πού δημοσιεύθηκε τό 1880 στό "Πανελλήνιον 'Ημερολόγιον" (ἐκδιδόταν στό Λονδίνο), μέ ἀργυρό μυστρί, "τό ὅποιον ἡ 'Επιτροπή σας προσφέρει εἰς ἐνθυμήσην τής ἡμέρας ταύτης", ὥπως τού εἴπε, προσφωνῶντας τον, ὁ Εύστρατος Μαυρογορδάτος. 'Επίσης, κάτω ἀπό τόν θεμέλιο λίθο, ἡ 'Επιτροπή διά τοῦ Εύστρατίου

Ράλλη, τοποθέτησε νομίσματα κι ἐφημερίδες. Όσαντας, σύμφωνα μέ τήν πιό πάνω περιγραφή στό "Πανελλήνιον Ἡμερολόγιον", "Ἐπι παραπήγματος ὑψηλοῦ καὶ ἐπί παρουσίᾳ τοῦ ἐπιτετραμμένου τά τῆς Ἑλλάδος Ἀξιοτίμου Κυρίου Ἰωάννου Γενναδίου ἡσαν συνειλεγμένοι οἱ τά πρώτα φέροντες τῆς ἐνταῦθα Ἑλληνικῆς Κοινότητος".

Σημειωτέον ἐδῶ ὅτι τό ἀσημένιο αὐτό μυστρί, τό ὅποιο είχε λαβὴ ἀπό ἐλεφαντόδοντο, κληρονόμησε ὁ γιος τοῦ Εὐστρατίου Ράλλη, Σερ Λουκᾶς Ράλλης, ἡ δέ σύζυγος τοῦ τελευταίου τό δώριος τελικά στό Ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας. Ἐπίσης τῆς ὅλης τελετῆς προσέτθη ὁ προϊστάμενος τοῦ Ναοῦ τοῦ Σωτῆρος καὶ στή συνέχεια πρώτος προϊστάμενος τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας, Ἀρχιμανδρίτης Ἰερώνυμος Μυριανθεύς. Πάνω δέ στό θεμέλιο λίθο, πού ὑποβαστάζει τὴν Ἀγία Τράπεζα, ὑπάρχει ἡ ἀκόλουθη ἐπιγραφή: "Ἐτεὶ σωτῆρίῳ 1877 μηνὸς Ἰουλίου 18 ἐγένετο ἡ κατάθεσι τοῦ θεμελίου λίθου τοῦ ἐν Λονδίνῳ Ναοῦ τῶν Ὀρθοδόξων Ἑλλήνων τοῦ ἐπ' ὀνόματι τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας τιμωμένου κοινῆ δέ δαπάνη τῶν ἐν Λονδίνῳ παροικούντων Ἑλλήνων ἀνεγερθέντος ἐν MOSCOW ROAD, Bayswater, iερουργοῦντος μέν τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Κυρίου Ἰερωνύμου τοῦ Μυριανθεύς, καταθέντος δέ τόν θεμέλιον λίθον τοῦ Κυρίου Εὐστρατίου Ράλλη. Ἐπεστάτουν δέ τῆς τοῦ Ναοῦ οἰκοδομῆς κοινῆ ψῆφοι προκριθέντες Ἐμμανουὴλ Μαυρογορδάτος, Κωνσταντίνος Ἰωνίδης, Παρασκευᾶς Σεκιάρης, Σοφοκλῆς Κωνσταντίνηδης, Δημ. Σκυλίτζης, Πέτρος Ροδοκανάκης καὶ Σταύρος Διλμέρογλους. Ἰωάννης Ὀλρίδος Σκόττος Ἀρχιτέκτων".

Λόγω τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ περιγραφή πού δημοσιεύτηκε στό "Πανελλήνιον Ἡμερολόγιον" τοῦ 1880 πρέπει νά είχε γραφεῖ ὅπωδήποτε τό 1879, δηλαδὴ ἐντελῶς πρόσφατα μέ τήν κατάθεση τοῦ θεμελίου λίθου, ἀλλά καὶ λόγῳ τῶν σπουδαίων πληροφοριῶν πού μᾶς παρέχει, πιστεύουμε ὅτι ἀξίζει νά δημοσιευθεῖ στήν δλότητά της. Τό ἀρθρο, λοιπόν, αὐτό, πού ἔφερε τόν τίτλο "Ο ἐν Λονδίνῳ Νεόδμητος Ἑλληνικός Ναός Ἀγία Σοφία", ἔχει ὡς ἔξῆς:

"Δημοσιεύοντες ἐν τῷ Ἡμερολογίῳ τούτῳ τὴν εἰκόνα τοῦ νεοδμήτου ναοῦ τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος, νομίζουμεν δτι είναι δίκαιον νά εἴπωμεν δλίγας τινάς λέξεις καὶ περὶ τῶν ἐνταῦθα Ἑλλήνων. Ἡ Ἑλληνική κοινότης τῆς μεγαλουπόλεως ταύτης, ἡτις, οὕτως εἰπεῖν, είναι ἡ ἀποθήκη τοῦ ἐμπορίου τῆς οἰκουμένης καὶ ἡ ἑστία τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, συνέστη περὶ τάς ἀρχάς τοῦ παρόντος αἰῶνος. Καί καὶ ἀρχάς μέν ἡτο μικρά καὶ εὐάριθμοις, καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν μελῶν αὐτῆς κατώκουν ἀνωθεν τῶν Γραφείων αὐτῶν, ὡς ἐκ τούτου ὁ πρώτος Ἑλληνικός ναός τῆς παρούσης Κοινότητος ἴδρυθη ἐν τῷ Ἀστεὶ πρός εὐκολίαν αὐτῶν τε τῶν ἐμπόρων, τῶν μονίμως διαμενόντων ἐν Λονδίνῳ, καὶ τῶν ἀπό καιροῦ εἰς καιρόν ἐπισκεπτομένων τήν πόλιν ταύτην Ἑλλήνων χάριν ἐμπορίας. Ἄλλ' ἐσχάτως, ἐπειδὴ ἡ ἐνταῦθα Ἑλληνική ἀποικία ἐγένετο πολυπληθεστέρα καὶ πλουσιωτέρα, ἔνεκα τοῦ ἀνεπαρκοῦς τοῦ πρώτου τοῦ ἐκριθῆ εὔλογον ὅπως ἀνεγερθῇ νέον οἰκοδόμημα πρός λατρείαν τοῦ Ὑψίστου, εὐρυχώροτερον καὶ καλήτερον καὶ ὄντως ἀρμόδον εἰς τήν παροῦσαν κατάστασιν τῆς ἐνταῦθα Ἑλληνικῆς παροικίας. Καί πάντα μέν τά μέλη αὐτῆς προθύμως συνειργάσθοσαν καὶ συνετέλεσαν προς ἀνέγερσιν τοῦ περικαλλοῦς τούτου ναοῦ, ἀλλ' ἵδιος καὶ μέγας ἔπαινος ὁφείλεται τῷ Κυρίῳ Ἐμμανουὴλ Μαυρογορδάτῳ, στοιχεῖος ἀλάκτους κατέβαλε κόπους καὶ δραστηρίας εἰργάσθη εἰς τό ιερόν τοῦτο ἔργον, ὅπερ, δόξα τῷ θεῷ, ἐλαθεν αἴσιον πέρας. Ο ἀναγνώστης ἐκ τῆς παρούσης εἰκόνος

βλέπει δτι τό οἰκοδόμημα είναι ρύθμοῦ θυζαντινοῦ, καὶ ἐκ τῶν καλλίστων μάλιστα, διότι τά ὥραιότατα πρωτότυπα ἐλίγφθησαν ύπ' ὅψει ὅτε ἐγίγνετο τό σχέδιον ἀνηγέρθη δέ ἐν Bayswater τοῦ Λονδίνου, ἐνθα οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑλλήνων τάς διατριβάς ποιοῦνται, καὶ θεωρεῖται μία ἐκ τῶν ἀρίστων συνοικιῶν τῆς πόλεως ταύτης.

Οὐχί μακράν τοῦ Ἑλληνικοῦ τούτου ναοῦ είναι καὶ τό Ἑλληνικόν Ἐκπαιδευτήριον, ὅπερ δύναται καλλιστα νά ὀνομασθῇ φυτουργεῖον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων διά τα φίλτατα τέκνα τῆς ἐνταῦθα Ἑλληνικῆς παροικίας: ἴδρυθεν κατά τό ἑτος 1870, καὶ εὐθύς ἀπ' ἀρχῆς συνέστη πλῆρες, συμπεριλαμβάνον πάσαν τήν σειράν τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων καθότι ἐκτός τῆς Ἑλληνικῆς, ἡτις διδάσκεται ύπό τριῶν Καθηγητῶν, καὶ τῶν λοιπῶν μαθημάτων, ἀπερ διδάσκονται ἐν ἄπαισι τοῖς Ἑλληνικοῖς Ἐκπαιδευτηρίοις ἐν Ἑλλάδι, διδάσκεται ύπό ἀξίων Καθηγητῶν καὶ ἡ Λατινική, ἡ ζωγραφική, ἡ καλλιγραφία ύπό ἰδιαίτερου καλλιγράφου, καὶ τά θρησκευτικά μαθήματα ύπό τοῦ Ἐφημερίου τῆς ἐνταῦθα Κοινότητος.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω βλέπει δ ἀναγνώστης δτι οἱ ἐνταῦθα παροικούντες Ἑλληνες οὐχί μόνον είναι πιστοί φύλακες τῆς τῶν πατέρων ἡμῶν ἀρωμάτου καὶ ἰερᾶς πίστεως, ἡν φυλάττουσιν ώς κόρην δόφαλμοῦ καὶ ώς παρακαταθήκην ἰεράν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, ἀλλά καὶ τάς Μούσας θεραπεύουσι καὶ παρέχουσιν Ἐλληνικωτάτην καὶ ὄντως ἐθνικήν ἀνατροφήν εἰς τά φίλτατα αὐτῶν τέκνα, καὶ δέν ἀφίνουσιν αὐτάν ν' ἀπολέσωσι τό πολυτιμότατον κτῆμα πάσης Ἑλληνικῆς καρδίας, τόν ἐθνιομόν, καθότι οὗτος διατηρεῖται διά τῶν δύο μεγάλων τούτων γνωρισμάτων, τῆς θρησκείας καὶ τῆς γλώσσης. Ἡ Ἑλληνική Ἐκκλησία ἐν καιροῖς χαλεποῖς δτε βαρεῖα καὶ σιδηρᾶ ἡ χείρ της τυραννίας κατεπίει τό ἡμέτερον Ἐθνος, ώς ἀλλή κινθάρος σώτειρα διετήρη τόν ἐθνιομόν ἡμῶν καὶ τήν ἴδεαν τῆς πατρίδος διά της ἰερᾶς ἡμῶν θρησκείας καὶ τῆς γλώσσης. Ἡ ιστορία διδάσκει ἡμᾶς ἐναργῶς δτι όπου δ Ἑλλην ἀπώλεσε τήν θρησκείαν του συναπωλέσθη καὶ ὁ ἐθνιομός αὐτοῦ καὶ διά τοῦτο τά δύο ταῦτα στοιχεῖα, ἡ θρησκεία καὶ ἡ γλώσσα, είναι στενῶς συνδεδεμένα ὥστε ἀνευ τοῦ ἐνός δέν δύναται νά συνυπάρξῃ τό ἀλλο. Τοῦτο λοιπόν προβλέποντες καὶ οἱ ἐνταῦθα φιλοπάτριδες Ἑλληνες περί πολλοῦ ποιοῦνται τήν ἀδιάλειπτον καὶ συνεχῆ συνένωσιν τῶν δύο τούτων στοιχείων, καὶ μετ' ἐθνικῆς υπερηφανείας βλέπομεν δτι καὶ αἱ μητέρες αἴτινες είναι οἱ θεματοφύλακες, οὕτως εἰπεῖν, τῶν πατρίων, μετά ζῆλους δντως Ἑλληνικοῦ διδάσκονται καὶ ἀνατρέφουσι τάς θυγατρέας αὐτῶν οὐχί μόνον δπως ποτέ γίνωσι καλαί δέσποιναι καὶ μητέρες, ἀλλά καὶ Ἑλληνίδες καλαί τοῦτο δέ είναι τό πρώτιστον σημεῖον καὶ ἀσφαλῆς βάσις εύαρεστου μέλλοντος.

Καί ταῦτα μέν περί τῆς οἰκογενειακῆς, οὕτως εἰπεῖν, καταστάσεως τῆς διδάσκονται τῆς ἐνταῦθα ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς κοινότητος ἔξετάζοντες ἡδη τό Ἑλληνικόν ἐνταῦθα στοιχεῖον καὶ ύπο ἐξωτερικήν ἐποντις, εύρισκομεν αὐτό (λέγομεν δέ τοῦτο μετά ἐθνικῆς υπερηφανείας) κατέχον θέσιν πάνυ εὐάρεστον καὶ περιφανῆ ὡς πολῖται τῆς μητροπόλεως ταύτης τοῦ κόρουσι χάρισσι φήμην ἀρίστην ὡς ἐμποροὶ ἐπαινοῦνται, καὶ ἐκτιμῶνται ύπο τε τῶν ἐγχωρίων Ἀγγλων καὶ τῶν ἀλλων παροικούντων ξένων είναι δέ περιττόν νά εἴπωμεν δτι ἡ τιμιότης ἡτις χαρακτηρίζει αὐτούς είναι γνωστή οὐχί μόνον ἐνταῦθα, ἀλλά καὶ πανταχοῦ όπου ἐκτείνεται τῆς Μεγάλης Βρεττανίας τό ἐμπόριον. Τοιαῦτα τέκνα εχουσα ἡ Ἑλλάς διεσκορπισμένα πανταχοῦ τῆς ύψηλίου, δικαίως εύαρεστείται ἐπ' αὐτοῖς διότι, ώς τό πάλαι, καὶ νῦν,

οὐ Ἐλλην, ἀπερχόμενος τῆς φίλης αὐτοῦ πατρίδος, λαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ ἐκ τῆς ἑστίας τῆς πατρικῆς τό ιερόν πῦρ τῆς πίστεως καὶ πατρίδος, ὅπερ, ὅτε κατά τὸ 1821 ὑψώθη ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας, ἔθερμανε πᾶσαν Ἐλληνικὸν καρδίαν ὅπου γῆς καὶ ἀνεύρισκετο· πᾶν δέ στόμα ἐλληνικόν ἀνεφάνει δι τὸ φύειλομεν ^ν ἀποθάνωμεν τύπῳ πίστεως καὶ πατρίδος. Ἡ πίστις καὶ ἡ πατρίς ἦτο, εἶναι καὶ θά ἦναι τό παλλάδιον παντός ἀληθοῦς Ἐλληνος.

Περί τά μέσα Ἰουλίου τοῦ προπαρελθόντος ἔτους, ἐν μέσῳ λαμπρᾶς καὶ μεγαλοπρεποῦς τελετῆς καὶ πλήθους πολλοῦ ἐτέθη ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ ἱεροῦ τούτου ναοῦ ἐπί παραπήγματος δέ ύψηλοῦ καὶ ἐπί παρουσία τοῦ Ἐπιτετραμένου τά τῆς Ἐλλάδος ἀξιοτίμου Κυρίου Ἰωάννου Γενναδίου ἥσαν συνειλεγμένοι οἱ τά πρώτα φέροντες τῆς ἐνταῦθα Ἑλληνικῆς κοινότητος, μεταξύ τῶν ὅποιων διεκρίνετο ὁ γηραιός καὶ ἀξιοσέβαστος Κύριος Εὐστράτιος Ῥάλλης, ὁ πατριάρχης οὗτος τῶν ἐνταῦθα Ἑλλήνων οὗτος ἐν μέσῳ ψαλμῶν καὶ ὕμνων ἔθηκε τόν θεμέλιον λίθον τοῦ ναοῦ μετά τοῦ ὅποιου θέλει ουνδέσθαι τό δοντά του ἐπὶ αἰδῶνας· ὁ δέ φιλοπατρικοὶ καὶ φιλόμουσος Κύριος Ἐμμανουὴλ Μαυρογορδάτος ἔξεφάνησε λόγον καταλληλάτον εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὃν εὐχαρίστως δημοσιεύομεν διά νά μένη ὡς ἐνθύμιον τι τοῦ περιφανοῦς τούτου ναοῦ, ὅστις τῷ ὅντι εἶναι μέγα κόσμημα τῆς ἐνταῦθα ὁρθοδόξου κοινότητος.”

Τό έργο της άνοικοδόμησης ένός τέτοιου Ναού, όπως είναι αύτό της 'Αγίας Σοφίας Λονδίνου, υπῆρξεν άσφαλώς έγχειρημα πραγματικά πολύ μεγαλεπήβολο δχι μόνο γιά 'Ελληνική Παροικής τοῦ έξωτερικοῦ καὶ μάλιστα σέ μια στιγμή τρομερής παγκόσμιας οίκονομικής κρίσης όπως ήταν οι δεκαετίες τοῦ 1870 καὶ τοῦ 1880, ἀλλά καὶ γιά ἄλλα μέρη καὶ έθνη πλουσιώτερα καὶ ἀριθμητικά υπέρτερα. Καὶ δῆμος, ἀπό τή στιγμή τῆς κατάθεσης τοῦ θεμελίου λίθου στίς 18 'Ιουλίου 1877 μέχρι τίς 16 'Ιανουαρίου 1879 πού ἡ ἀνοικοδόμηση τοῦ Ναοῦ ήταν ἡδη πραγματικότητα, πέρασε μόνο ἐνάμιου ἔτος, ὑπολειπόταν δέ μόνο "ἡ ἐσωτερική διασκευασίς, ὅπως τεθῇ ἡ 'Εκκλησία εἰς χρῆσιν", σύμφωνα μέ τήν ἔκθεση πού ὑπέβαλε ἡ ἐπί τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ναοῦ 'Επιτροπή πρός τή Γενική Συνέλευση τῆς 'Αδελφότητος στίς 16 'Ιανουαρίου 1879. "Οπως δέ συμπεραίνουμε ἀπό τίν εν λόγῳ ἔκθεση, ἡ ταχύτητα καὶ ἡ τελική ἐπιτυχία τοῦ ὅλου ἐργοῦ δοφειλόταν στούς ἔξης παράγοντες: στόν ἀρχιτέκτονα, ὁ ὅποιος "ἐδείχθη ἐπιμελέστατος, νομιμονέστατος καὶ πλήρης χαριεστάτων ιδεῶν", στούς κτίστες, οἱ ὅποιοι "εδείχθησαν ἀξιώτατοι, δραστήριοι, τίμιοι", στόν "προσεκτικόν καὶ ἀγρυπνον ἐποτάτην", στόν δικηγόρο, ὁ ὅποιος "ἐχορήγησεν ἀνέκτιμην θοῆθειαν ἐπί παντός ζητήματος, νομικοῦ, πρακτικοῦ, ἀρχιτεκτονικοῦ", κυρίως δῆμος καὶ πρό πάντων στή γενναιοδωρία τῶν Μελῶν τῆς Κοινότητος, ἡ ὅποια προερχόταν ἀπό τῶν ἐνθουσιασμὸν καὶ τήν εὐσέβεια καὶ ἀγάπη τους πρός τά πάτρια καὶ τήν 'Ορθοδοξία.

Τό μεγαλύτερο, βέβαια, πρόβλημα πού άντιμετώπισε ή έπι της οίκοδομής τοῦ Ναοῦ 'Επιτροπή καὶ ἡ Κοινότητα στήν ολότητά της ὑπῆρξε τό οἰκονομικό. 'Αρχικά τό ἀπαιτούμενο ποσό είχε υπολογισθεῖ στίς £17,000 (δεκαεπάνια χιλιάδες λίρες), ἐνώ για τὴν ἀγορά τοῦ Λειασθεοῦ ἀπαιτούνταν £8,000 (όκτω χιλιάδες λίρες), δηλαδή σύνολο £25,000 (εικοσι πέντε χιλιάδες λίρες), ή δέ 'Επιτροπή είχε μόνο £19,000 ἀπό τίς εισφορές τῶν Μελῶν. Ἐτοι ἀναγκάστηκαν νά παραλείψουν ὀρισμένα δευτερεύουσας σημασίας ἔργα, ἐξοικονομώντας ἔτοι περίπου £4,000, ἔδωσαν δέ τίνι ἔργολαβια στήν ἑταιρεία Kirk and Randall νιά

£13,000, οι οποίοι καί θά παρέδιδαν τόν Ναό χωρίς τήν έσωτερική διασκευή καί τά έπιπλα. Δημιουργήθηκε, όμως, τότε τό θέμα κατασκευῆς της Κρύπτης τοῦ Ναοῦ, πράγμα πού άπαιτούσε τίν ύπερύψωση τοῦ ἐδάφους κατά ἔξι πόδια, τά δέ Μέλη κατεβαλαν τότε μιὰ ἐπιπρόσθετη εἰσφορά £2,700, δηλαδή ἡ Ἐπιτροπή είχε τώρα στά χέρια της £21,700, ἀπό τις οποίες δύος ἀφαρέθηκαν £8,473 γιά τήν ἀγορά τοῦ *Leasehold* καί γιά ἔξοδα δικηγόρων, ὅποτε ἀπέμενε ποσό £13,427, τό οποῖο δύος μειώθηκε κατά δύο χιλιάδες λίρες ὡς προκαταρκτικά ἔξοδα καί ἀμοιβή τοῦ ἀρχιτέκτονα, ὡστε ἀπέμενε ποσό £11,500, ἐνώ τά ἀπαιτούμενα ἔξοδα μετά καί τήν δαπάνη γιά τήν κρύπτη θά ἀνέρχονταν σέ £15,000. Τελικά, πάντως, διαπαγήθηκε γιά τήν ἀνοικοδόμηση τοῦ Ναοῦ (χωρίς δύος, τήν έσωτερική διασκευή) ποσό £17,597, ὡστε μαζί με τίς £8,473 γιά τήν ἀγορά τοῦ οίκοπέδου καί τῆς οἰκίας, τό ποσό ἀνερχόταν σέ £26,070, ἀπό τις οποίες ἡ Κοινότητα κατέβαλε £21,770, ἀπέμενε δέ χρέος £4,300. Πά τό χρέος δύος αὐτός ὑπήρχαν ἥδη ὑποσχέσεις γιά £2,251, ὅποτε τό ἔλλειμμα ὑποβιθαζόταν σέ £600 (έξακόσιες λίρες) ἐπειδή τό ἀνεγνωρισμένο ἔλλειμμα ήταν £1,145 (χίλιες ἑκατόν σαράντα πέντε λίρες). Ἀρα καί οι £600 ὑπερκαλύπτονταν ἀπό ποσά πού είχαν ἥδη ὑποσχεθεί τά Μέλη.

Απέμενε δύωρα ή ἐσωτερική ἀποπεράτωση τοῦ Ναοῦ, γιά τὴν ὁποία ἡ Ἐπιτροπή ἔκανε ἔκκληση γιά £3,500 (τρισήμισι χιλιάδες λίρες), τὰ ὅποια καλύφθηκαν καὶ μέ τὸ παραπάνω, ἀφοῦ ὑπῆρχε ἥδη μπροστά στὰ μάτια ὅλων τὸ θαυμάσιο οἰκοδόμημα τοῦ Ναοῦ, τὸ ὅποιο ἀποτελούσε καὶ τὸ πιὸ εὐχλωτό πειστικό μέσο γιά νά δειχθοῦν ἀκόμη πιό γενναιόδωροι οἱ Ἑλληνες τοῦ Λονδίνου, ὡστε ἡ ἐπί τῶν Οἰκονομικῶν Ἐπιτροπή στόν ἀπολογισμό της πρό τα Μέλη τῆς Κοινότητος στίς 31 Ιανουαρίου 1881 νά δηλώσει δῆτι τὸ τελικὸ ποσό πού εἰσπράχθηκε ἀπό εἰσφορές ἀνερχόταν στίς £34,976 περίπου, ἐνῶ τὰ ἔξοδα σε £34,733 περίπου, ἀφηγαν δηλαδή ἔνα ὑπόλοιπο στό ταμείο τῆς Κοινότητος πού ἀνέρχόταν στίς £243 (διακόπιες σαράντα τρεῖς λίρες) περίπου.

‘Η πρώτη Θεία Λειτουργία στό νεόδμητο Ναό της Αγίας Σοφίας έγινε τήν πρώτη Ιουνίου 1879, πού την χρονιά έκεινή συνέπεσε καί μέ τήν έօρτη της Πεντηκοστῆς, κυριώνυμο ἡμέρα τοῦ Ναοῦ, τήν τέλεσε δέ ὁ Προϊστάμενος τοῦ Ναοῦ Ἀρχιμανδρίτης Ιερώνυμος Μιλανθέυς, ὁ πόιος, ὅπως εἰδαμε, είχε ἀρχικά διορισθεί προϊστάμενος τοῦ Ναοῦ τοῦ Σωτῆρος στό City τοῦ Λονδίνου (Οκτώβριος 1874), ὅπου καί ὑπῆρτος μέχρις δύο ή Ἐλληνική Κοινότητα τοῦ Λονδίνου ἐγκατέλειψε τόν Ναό ἐκεῖνο καί μεταφέρθηκε στό Ναό της Αγίας Σοφίας. Ή ὅμιλα στά Ἐλληνικά, τήν ὁποία ἔξεφώνησε κατά τήν πρώτη αὐτή Θεία Λειτουργία ὁ Ιερώνυμος δυστυχῶς δέν διασώθηκε στό πρωτότυπο, δημοσιεύτηκε ὅμως σέ μετάφραση στό ἔργο τῶν T.E. Dowling and W. Fletcher, *“Hellenism in England”* (London, 1915) καί στή συνέχεια, “θελτιωθεῖσα”, στό προαναφερθέν ἔργο τοῦ Μιχαήλ Κωνσταντινίδη *“The Greek Orthodox Church in London”* (Oxford, 1933). Τήν παραθέτουμε πιό κάτω ὅπως ἔχει δημοσιευθεί ἀπό τὸν Μ. Κωνσταντινίδη, ἀλλά καί μέ δική μας μετάφραση στά Ἐλληνικά, ἡ ὁποία ἔχει ως ἀξόνη:

“Αδελφοί, ἔγκριτοι πατέρες ἡμῶν καὶ τινες ἐπιζῶντες καὶ παρόντες σήμερον ἐδώ, οἵτινες ἀποτελεῖτε τούς ἀξιοτίμους ἐπιγόνους τοῦ ἀρχαίου αὐτῶν γένους, οἵτινες φεύγοντες τὴν Τουρκικὴν τυραννίαν, διεσκορπίσθησαν ἀνά τὰ πέρατα τῆς Εὐρώπης· τινες αὐτῶν ἥλθον εἰς τὴν πρωτεύουσαν ταύτην, ἐνῶ ἄλλοι ἔθανατῷθυσαν ἐν τῇ δούλῃ αὐτῶν

χώρα. Μεθ' ἐαυτῶν ἔφερον ὡς παρακαταθήκην καὶ πεποιθησιν τὴν ιεράν ἡμῶν θρησκείαν καὶ τὴν πατρώαν γλῶσσαν, ἐθεώρησαν δέ ὡς πρῶτον καὶ ιερώτατον καθῆκον τὴν διαφύλαξιν τούτων διά τῆς ἀνεγέρσεως ναοῦ ὅστις θ' ἀντιπροσώπευε τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῶν μελῶν τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Οὕτω καὶ ἀνήγειραν τὸν Ναόν εἰς τὸ Σίτι τὸν ὁποῖον ἔγκατελείψαμεν προσφάτως, εἶχαν δέ ἀφιερώσει εἰς τὸν Σωτῆρα Χριστόν, ὅστις ἔσωσεν οὐ μόνον ἐκείνους, ἀλλ' ὡσαύτως καὶ μικράν τινα γωνίαν τῆς πατρίδος των ἐκ τῆς καταπεστικῆς δυναστείας πολλῶν αἰώνων.

Ἄλλ' ὁ Θεός, ἐπιθραβεύων τὴν πίστιν, τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἐργατικότητά των, εὐλόγησεν αὐτούς καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν, καὶ ίσουν, ἐν μικρῷ χρονικῷ διαστήματι μία μεγάλη, πλουσία καὶ ἰσχυρά Ἑλληνικῆς Κοινότης ἐδημουργήθη ἐν τῇ πρωτευούσῃ ταύτῃ, ἔγένετο δέ αἰσθητή ἡ ἀνάγκη ἐνός νέου, μεγαλυτέρου καὶ ὀρωτέρου ναοῦ, ἀνταξίου τῆς Κοινότητος, εὐρισκομένου δέ εἰς μίαν πλέον περίοπτον τοποθεσίαν τῆς πόλεως. Ἀδελφοί μου, τὸ ἀποτέλεσμα τῆς εὐλαβείας καὶ γενναιοδωρίας ὑμῶν ἀποτελεῖ ὁ Ναός οὗτος, ὅστις ἡνοίκει τάς θύρας αὐτοῦ σήμερον μετά τοσαύτης συγκινήσεως καὶ χαρᾶς, καὶ τὸν ὁποῖον ἀφιεροῦμεν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ Σοφίαν (τὴν Ἀγίαν Σοφίαν), ἡτις ἀποτελεῖ Αὔτον τούτον τὸν Υἱόν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Μεγάλα ὄντα συνδέονται μετά μεγάλων πραγμάτων, καὶ τὰ μεγάλα πράγματα ἐπιβάλλουν σπουδαῖα καὶ σοφαρά καθήκοντα. Τό δονομα 'Αγία Σοφία' ἀπέται τῶν μυχαιτάτων χορδῶν τῆς καρδίας ἐκάστου Ὁρθοδόξου Ἑλληνος. Κατά τὴν διάρκειαν ἀπόστης τῆς περιόδου τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ κατά τὴν διάρκειαν ἀπόστης τῆς πορείας τῶν τεσσάρων αἰώνων τῆς πλέον ἀπανθρώπου δουλείας διά τὸ ἡμέτερον δυστυχές γένος, ἡ Ἀγία Σοφία ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπῆρξε τὸ κέντρον τῶν μεγίστων ἀναμνήσεων, τῶν ιερωτάτων ἐπιθυμιῶν καὶ ἐλπίδων ἀπάστης τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλλάδος. 'Απαντες ἡμεῖς οἱ Ἑλληνες ἐκάστην στιγμήν σήμερον στρέφομεν εἰσέτι τάς ἡμετέρας καρδίας ἐναλλάξ πρός τάς Ἀθήνας καὶ πρός τὴν Κωνσταντινούπολιν, τάς ἔδρας ἀντιστοίχως τῆς ἐλευθέρας καὶ τῆς δούλης Ἑλλάδος.

Προσέτι, ἀποκαλοῦντες τὸν ιερόν τούτον ναὸν 'Αγία Σοφία, ἐπιδιώκομεν ν' ἀποτελῇ ἐν τῇ μεγαλουπόλει ταύτη ἔναν αἰώνιον μάρτυρα τῆς ἀδιασαλεύτου ἐνότητος τῆς ἡμετέρας Κοινότητος καὶ τοῦ χαρακτήρος τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλλάδος καὶ τῆς ιστορίας τῆς: προτιθέμεθα ἵνα ἀποκαλύψωμεν εἰς τὰ ἡμέτερα τέκνα διτὶ ὁφείλουν νά ἐνθυμῶνται διτὶ ἡ μήτηρ αὐτῶν Ἐκκλησία καὶ Πατρίς εὐρίσκονται ἀλλαχοῦ, καὶ διτὶ ὁφείλουν νά θεωροῦν αὐτᾶς ὡς τοὺς δύο πόλους τοῦ ἐν τῇ γῇ βίου αὐτῶν. Ὁφείλουν νά ἐμμένουν ἀκλονήτως εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων των καὶ νά διατηροῦν ἀλώθητον καὶ ἀμόλυντον τὸ Ὁρθόδοξον δόγμα. Ὁφείλουν νά ἐκμάθουν εἰς τὴν ἐντέλειαν τὴν μητρικήν αὐτῶν γλῶσσαν, ὥστε νά δύνανται νά ἀκούωσιν εἰς τὸ μέρος αὐτό, καὶ νά κατανοοῦν πλήρως, τάς Ἀγίας Γραφάς, τὴν Λειτουργίαν, τὸ Κήρυγμα καὶ ἀπάσας τάς Προσευχάς καὶ Ἰκεσίας τάς ἀναπεμπορέντας πρός τὸν Παντοδύναμο Θεόν.

Αδελφοί, ἀφιεροῦμεν σήμερον τὸν ιερόν τούτον ναὸν πρός τὸν ἰδιον τὸν Θεόν, ἵνα εἴπωμεν 'Κύριε, ἡγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου καὶ τόπου σκηνώματος δόξης σου' (Ψαλμός 25,8). 'Οσάκις συναντώμεθα ἐνταῦθα θά προσφέρωμεν πάντοτε

Αὔτῳ, ἐν μιᾷ φωνῇ καὶ μιᾷ καρδίᾳ, τούς αἰνους καὶ τάς εὐχαριστίας ἡμῶν διά τὴν σοφίαν, τὴν παντοδυναμίαν καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν Αὔτοῦ. 'Ἐνταῦθα θά ἀπευθυνώμεθα πρός Αὔτον, προσευχόμενοι δι' ἡμάς, τὰ τέκνα ἡμῶν καὶ διά τὴν ἀνάπαυσιν τῶν ψυχῶν τῶν κεκοιμημένων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν. 'Ἐνταῦθα, διά τῆς κοινωνίας τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κύριου, θά ἐρχωμεθα εἰς πληρεστάτην ἔνωσιν μετ'. Αὔτοῦ καὶ τῶν Ἀγίων ἐν τῷ Παραδείσῳ, ἐξουθενωμένοι ἐκ τῆς ἀσθενείας, τῶν ἀτυχιῶν καὶ τῶν ἀμαρτημάτων τοῦ βίου τούτου. 'Ἐνταῦθα θά καταφεύγωμεν ὡς πρός λιμένα, ἵνα ἀναπαυθῶμεν ἐπ' ὀδίγον ἐκ τῶν κόπων τοῦ δυσχεροῦς ἡμῶν ταξιδίου, εὔρωμεν ἀναψυχήν καὶ

ἐνδυναμωθῶμεν διά τῆς Θείας Χάριτος, οὕτω δέ ἵνα ἀναζητήσωμεν τὴν πορείαν ἡμῶν πρὸς τὴν οὐράνιον χώραν. 'Ἐνταῦθα θά ἀποτελέσωμεν μίαν οἰκογένειαν, τῆς όποιας πατήρ ἐσται ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, μήτηρ δέ αὐτῆς ἡ Παναγία Μήτηρ τοῦ Θεοῦ, ἡ Ἀγία Παρθένος Μαρία.

Τοῦ σκοποῦ τοῦ ναοῦ τούτου ὅντος ἀπό πάσης ἐπόφεως τοσούτῳ μεγάλου καὶ ιεροῦ, χαίρετε καὶ ἀγαλλιάσθε, ἀδελφοί, διά τὰς τοσαύτας θυσίας εἰς ἄς ὑπεβλήθητε. Εὐλογήσαις ὁ Κύριος τὰ ἔργα ὑμῶν, ἵνα οὐ μόνον στολίσητε τὸν οἶκον τοῦ 'Ψύστου καθ' ὃν τρόπον ἀρρέζει τῇ Θείᾳ Αὔτοῦ Μεγαλειότητι, ἀλλ' ὡσαύτως ἵνα οἰκοδόμησητε παραπλησίως αὐτοῦ σχολείον διά τοὺς παῖδας καὶ τὰ κοράσια, ἀνταξίου τῆς ἡμετέρας γενναιοδωρίας. Πρός τούτοις εὐλογήσαις ὁ Κύριος τούς χορηγούς καὶ τούς ἐργασαμένους εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ ναοῦ τούτου.

'Η χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός ἡμῶν καὶ ἡ κοινωνία τοῦ 'Αγίου Πνεύματος εἴη νῦν καὶ ἀεί καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων μετά πάντων τῶν Χριστιανῶν τῶν εἰσιόντων ἐν τῷ Ἱερῷ τούτῳ χώρᾳ μετά πίστεως καὶ ἀγάπης πρός τὸν Θεόν, καὶ μετ' ἀντιλήψεως τῆς ἀδυναμίας καὶ τῶν ἀμαρτημάτων αὐτῶν, ἐκζητοῦντες τὴν Θείαν χάριν ἵνα πληρώσωμεν τάς ἐντολάς τοῦ Εὐαγγελείου'.

'Αντιλαμβάνεται, ἀσφαλῶς, ὁ ἀναγνώστης τὸ βαθύ θρησκευτικό μήνυμα τῆς ὁμιλίας αὐτῆς, ἵνα μήνυμα τὸ δόπιο θεβαίως δέν θά διέχεε τοὺς λόγους αὐτούς ἐάν διείμνηστος 'Ιερώνυμος Μυριανθεύς δέν γνώριζε διτὶ ὁμιλοῦντος πρὸς τὴν Θεόν, καὶ μετ' ἀντιλήψεως τῆς ἀδυναμίας καὶ τῶν ἀμαρτημάτων αὐτῶν, ἐκζητοῦντες τὴν Θείαν χάριν ἵνα πληρώσωμεν τάς ἐντολάς τοῦ Εὐαγγελείου'.

'Αντιλαμβάνεται, ἀσφαλῶς, ὁ ἀναγνώστης τὸ βαθύ θρησκευτικό μήνυμα τῆς ὁμιλίας αὐτῆς, ἵνα μήνυμα τὸ δόπιο θεβαίως δέν θά διέχεε τοὺς λόγους αὐτούς ἐάν διείμνηστος 'Ορθοδόξης Ελληνικῆς Πίστεως - ἀπόδειξη τῆς οἰκοδόμησης τοῦ Κένους - τῶν Ἑλληνικῶν τους καταβολάδων καί τῆς Ὁρθοδόξης Χριστιανικῆς Πίστεως - ἀποτελεῖ διτὶ ὁ Ναός τῆς Ἀγίας Σοφίας Λονδίνου, διόπιος ἔνα καὶ πλέον αἰώνα μετά τὴν ἀνέγερση του ἔξακολουθεῖ ν' ἀποτελεῖ φάρο Ελληνισμοῦ καὶ Ὁρθοδοξίας σέ μια ἐποχῇ κυνικοῦ ἀπορροσανταλισμοῦ ἀπό τίς προαιώνιες ἀξίες τοῦ Κένους, ἀλλά καὶ ἰσχυρότατος ἐρεισμα γιά τὴ διαιώνιση τῶν ἀξιῶν αὐτῶν, τόσο στὸ ἀμεσοῦ ὅσο καὶ στὸ ἀπώτερο μέλλον, στίς καρδιές τῶν ἀποδήμων Ελλήνων στό Ήνωμένο Βασίλειο.

Τά ἐγκαίνια τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας ἔγιναν στίς 5 Φεβρουαρίου 1882 ἀπό τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Κερκύρας 'Αντώνιο Χαριάτη, διόποιος θρισκόταν τότε στὸ Λονδίνο. Πιά τά ἐγκαίνια ἔχουμε, εύτυχως, ἔνα σκίτσο, καθώς καὶ περιγραφή τῆς τελετῆς, στὸ ἔθνομαδιάπολισμοῦ ἐφημερίδα 'The London Illustrated News' τῆς 11ης Φεβρουαρίου 1882, ὅπως ἐπίσης καὶ στὸ 'Bayswater Annual' τοῦ 1884.

Ἐξουμε, ὅμως, ἀφ' ἐνός τὴν εἰδικήν ἀνακοίνωση τῶν Ἐπιτρόπων τοῦ Ναοῦ, ἀφ' ἑτέρου δέ δύο χειρόγραφες ἐπιστολές τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κερκύρας Ἀντωνίου Χαριάτη, τίς ὁποῖες καὶ ἀναδημοσιεύουμε πολὺ κάτω.

Ἡ ἐντυπη ἀνακοίνωση τῶν Ἐπιτρόπων γιά τά ἐγκαίνια εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

“Ἐν Λονδίνῳ, τῇ 26ῃ Ἰανουαρίου, 1882.

Κύριοι,

Λαμβάνομεν τὴν τιμήν ν' ἀναγγείλωμεν ὑμῖν ὅτι, τῇ 5ῃ τοῦ προσεχοῦς μηνὸς Φεβρουαρίου ε.ν. ἡμέρᾳ Κυριακῇ τελεσθήσονται τά ἐγκαίνια τοῦ ἐνταῦθα ναοῦ, τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὑπὸ τοῦ Πανιερώτατου Ἀρχιεπισκόπου Κερκύρας Κυρίου Ἀντωνίου, ὡς ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως τῆς 11ῃ τοῦ ἰσταμένου.

Ἡ τελετὴ ἄρξεται, τῇ δεκάτῃ καὶ ἡμισεία ὥρᾳ τῆς πρωΐας.

Πρός διατήρησιν δέ τῆς τάξεως κατά τὴν ιεράν ταύτην τελετήν, οἱ Ἐπίτροποι παρεδέχθησαν τάς ἐπομένας διατάξεις.

“Ἡ ἐν τῷ ναῷ σύναξις ὀφείλει νά γείνη πρό τῆς 10ῃ καὶ ἡμισείας πρωΐας ὥρας, στε αἱ ἐσωτερικαὶ θύραι τοῦ ναοῦ κλεισθήσονται.

Τά μέλη τῆς Κοινότητος εἰσέρχονται κατά τό σύνηθες. Διά τούς ξένους ὅμως ἐκδίδονται εἰσιτήρια, τά ὅποια, καθ' ὅσον ἀφορά τό ἐμβαδόν τοῦ ναοῦ, παρακαλούνται οἱ θουλόμενοι τῶν ἀδελφῶν νά αἰτήσωσιν ἐγγράφως παρά τῶν Ἐπιτρόπων τῆς Ἐκκλησίας, ἀν πρόκηται περί διακεκριμένων προσώπων. Διά τούς ἀλλούς ξένους προσδιορίζεται ἡ Στοά τῆς Ἐκκλησίας, εἰς ἣν θέλουσι γίνεσθαι δεκτοί οἱ φέροντες ἐποκεπτήριον μέλους τινός τῶν Ἀδελφῶν προσυπογραμμένον. Ἀμα δέ πληρωθῇ ἡ Στοά ἡ θύρα θέλει κλεισθῆ.

Τά ύπό τάς πτέρυγας τῆς Ἐκκλησίας στασίδια ἔσονται ἐλεύθερα εἰς τούς Ἀδελφούς καὶ τάς οἰκογενείας αὐτῶν. Τά δέ κεντρικά στασίδια θέλουσι μεταποθετηθῆ καὶ ἀντικατασταθῆ διά καθισμάτων. Αἱ δύο εἰς τάς πλευράς σειράι στασιδίων ἐστραμμένων πρός τό κέντρον τοῦ ναοῦ δρίζονται δι' ἐπισήμους ξένους καθώς καὶ αἱ πρώται σειραί τῶν ἐν τῷ κέντρῳ καθισμάτων, ἀτινα θέλουσι φέρει ἀριθμούς ἀντιστοιχούντας πρός τά ἐκδιδόμενα διά τούς ξένους εἰσιτήρια. Τά λοιπά καθίσματα θέλουσιν εἰσθατε ἐλεύθερα διά τά μέλη τῆς ἀδελφότητος καὶ τά τέκνα αὐτῶν. Οἱ θουλόμενοι δύνανται νά παραμείνωσιν ὑπὸ τά σκηνώματα τά ἐγερθησόμενα πέρι τοῦ Ναοῦ ὅπως εἰσέλθωσι μετά τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Εύταξιαι δέ θέλουσιν ἀναδεχθῆ τήν διατήρησιν τῆς τάξεως.

Ο Πανιερώτατος Ἀρχιεπίσκοπος μετά τῶν Ἱερών ἔξελεύσεται τοῦ Ἱεροῦ κατά τὴν 10 καὶ ἡμισείαν ὥραν τῆς πρωΐας καὶ πορευθήσεται, διά τῆς ἔξωθι πλαγίας θύρας πρός τὸν Νάρθηκα, πέρι τοῦ Ναοῦ, ἐν λιτανείᾳ, ἡτὶς ἐπαναληφθήσεται τρίς.

Περί δέ τὴν 11av ὥραν ὁ Ἀρχιερεὺς μετά τῆς Συνοδείας του εἰσελεύσεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν παρατάξει, καὶ ἄρξεται ἡ ἀκόλουθία τῆς Ἐγκαίνισεως τῆς Ἀγίας Τραπέζης καὶ τοῦ Ναοῦ.

Ἡ θεία λειτουργία, ἄρξεται, τῇ 11 1/2 π.μ. καὶ τελειώσει τῇ 1ῃ μ.μ.

Οἱ Ἐπίτροποι

Ε.Α. ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ, Μ. ΚΟΡΓΙΑΛΕΝΙΟΣ.

Ο Γραμματεύς,

Σ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ”

Οι δύο ιδιόχειρες ἐπιστολές τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κερκύρας Ἀντωνίου Χαριάτη πρός τὴν Ἐπιτροπή τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐγράφησαν, ἡ μὲν πρώτη στὶς 2/14 Ἰανουαρίου 1882, ὅπου ἀποδέχεται τήν πρόσκλησην νά τελέσει τά ἐγκαίνια τοῦ Ναοῦ, ἡ δευτέρα στὶς 11 Φεβρουαρίου 1882 ὅπου εὐχαριστεῖ τὴν Ἀδελφότητα τοῦ Ναοῦ γιατί τὸν ἔξελεξαν νά τελέσει τά ἐγκαίνια, ἔχουν δέ ως ἔξης:

“Ο Ἀρχιεπίσκοπος Κερκύρας Ἀντώνιος

Πρός

τήν ἀξιότιμον Ἐπιτροπήν τῆς ἐνταῦθα Ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας κ.λ.π.

Τῇ 2/14 Ἰανουαρίου 1882

Μετά πολλῆς εὐχαριστήσεως ἔλαθον γνῶσιν τῆς διά τῆς Ὑμετέρας Σ. Ἐπιστολῆς τῶν 2 ἀρξ. κοινοποιηθείσης μοι ἀποφέσως τῆς Σεβαστῆς Συνελεύσεως τῶν Κυρίων Ἀδελφῶν τοῦ ἐνταῦθα νεοδμήτου Ἱεροῦ Ναοῦ, δι' ἣς εύχρεστήθησαν ν' ἀποφασίσωσι τόν ἐγκαίνιασμόν τούτου διά τῶν εὐχῶν τῆς ἡμῆς Ταπεινότητος.

Τήν διά τῆς Ὑμετέρας Ἐντιμότητος διαβιβασθείσαν μοι σήμερον, λίαν δι' ἐμέ ἐντιμον Ἀπόφασιν τῆς Σ. Συνελεύσεως, εὐχαρίστως ἀποδεχόμενος, θέλω νομίσει ἐμαυτὸν εὐτυχῆ ἐπί τῆ πρός με Ὑμετέρα προσελεύσει κατά τήν σημερινήν νυκτερινήν 7ην ὥραν, διπλῶς πρός τά καθέκαστα τῆς ἐν λόγῳ τελετῆς συνεννοηθῶμεν.

Ἐπικαλούμενος ἐφ' Ὑμᾶς καὶ ἐφ' ὅλην τήν Σεβαστῆν μοι ἐνταῦθα Ἐλ. Κοινότητα, τάς Ούρανίους τοῦ Ὑψίστου Εὐλογίας, διατελῶ Τῆς Ὑμετέρας Ἐντιμότητος πρός Κύριον ἐνθερμος εὐχέτης

+ ‘Ο Ἀρχιεπίσκοπος Κερκύρας
‘Αντώνιος’

“Ἡ δέ δευτέρα ἐπιστολή ἔχει ως ἔξης:

“Ο Ἀρχιεπίσκοπος Κερκύρας
+ ‘Αντώνιος

Πρός τούς ἀξιότιμους Κυρίους Ἐπιτρόπους τῆς ἐν Λονδίνῳ Ἐκκλησίας τῆς Ἀγίας Σοφίας κ.λ.π.

Τῇ 11η Φεβρουαρίου 1882

Λαθών σήμερον τήν ἀπό 10 Φεβρ. 1882 Ὑμετέραν ἐπιστολήν δι' ἣς μέ εὐχαριστεῖτε δι' ἀ ἐπετέλεσα ἐγκαίνια τοῦ νεοδμήτου Ἱεροῦ Ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας, μοι διαβιβάσατε σύναμα καὶ γενναιοδωρίαν ἐκ 200, διακοσίων λιρῶν.

Σπεύδων νά εὐχαριστήσω Ὑμᾶς διά ταύτην καὶ τήν ἐγκάρδιον Ὑμῶν ὑποδοχήν, ἵνα εὐηρεστήθητε νά μοι ἀποδείξητε κατά την εἰς Λονδίνον παρεπιδημίαν μου, καὶ νά διαβεθαίσω Ὑμᾶς δι' Ὑμῶν τήν ἀξιότιμον Ἐλ. Κοινότητα, ἵνα ἐπαξίας ως Ἐπιτροποι τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ ἀντιπροσωπεύητε (sic), δτι θέλω ἐκ καρδίας δέεσθαι ἵνα διαφυλάττη Ἀδτήν Κύριος ὁ Θεός ὑπὸ τήν Ἀγίαν Αύτοῦ σκέπην, διατηρῶν Αύτήν σώαν, υγια καὶ εὐδαιμονοῦσαν, διατελῶ

Τῆς Ὑμετέρας Ἐντιμότητος
Ἐνθερμος πρός Κύριον Εὐχέτης

+ ‘Αντώνιος
‘Αρχιεπίσκοπος Κερκύρας”

(συνεχίζεται).

THE THREE HIERarchs AND THE GREEK LETTERS

Celebrations by the Archdiocese of Thyateira and Great Britain

23 January - 4 February 2000

PATRIARCHAL MESSAGE

Bartholomew

*By the Grace of God Archbishop of Constantinople,
New Rome, and Ecumenical Patriarch*

Most Reverend Archbishop of Thyateira and Great Britain, and highly honoured Exarch of Western Europe, beloved brother in the Holy Spirit and concelebrant of our Humility, Lord Gregorios, Grace to your Reverence and peace from God.

Following, as always, with fatherly concern and love the life and activities of our Christ-loving Greek Orthodox people throughout the world, with much joy we received and read the letter of your beloved Reverence dated 10th January with which you report on the functions and speeches organized by you on the occasion of the feast of the three great luminaries of the Trisolar Divinity, that is, of the Great Hierarchs Basil the Great, Gregory the Theologian and John of the Golden Mouth (Chrysostom) and the golden word. These three, according to the relevant troparion, inundated "the whole creation with the nourishment of the knowledge of God" and set the whole Christian world on fire by means of the rays of divine doctrine.

Truly they are mellifluous rivers of wisdom and their lofty and profound writings should become the possession of all pious Christians, whether Orthodox or not, in particular of Orthodox Christians of the diaspora who live among heterodox Christian brothers. The wisdom, antiquity and general acceptance of these works contributes not only to the spiritual cultivation of the Orthodox, but also to the perception of the common starting point of all Christians, as well as to the approach to the sources of Christianity by the heterodox, through which it is hoped that Christian unity will result.

Therefore, while congratulating you for your wide-ranging and co-ordinated endeavour to project the message and example of these holy Three Hierarchs to the Greek Orthodox people in the first instance, but also to our dear heterodox brothers in your eparchy, we bestow on all the Christ-loving faithful of your Archdiocese our heartfelt fatherly and Patriarchal blessing, beseeching the Lord so that, through the prayers of the luminaries of the whole Christian world, the Three Great Hierarchs, He may grant you His Holy Spirit to guide you and your fellow faithful to the way of truth and virtue, by means of which further progress in all fields is achieved; and this we pray for all of you.

May the grace and abundant mercy of God be with you all.

At Constantinople, 21 January 2000

Your beloved brother in Christ Bartholomew

INTRODUCTION BY HIS EMINENCE ARCHBISHOP GREGORIOS TO THE LECTURE GIVEN BY PROFESSOR ANTHONY BRYER AT THE HELLENIC CENTRE, ON MONDAY, 31ST JANUARY 2000

Iam delighted to welcome you all here this evening to participate in the annual commemoration of Greek and Christian Letters (organised by the Archdiocese of Thyateira and Great Britain), honouring the contribution of the inspired Fathers of our Mother Orthodox Church, the great teachers and hierarchs St. Basil the Great, St. Gregory the Theologian and St. John the Golden-mouthed (whom some may know better as "Chrysostom"), to whom Orthodox Christianity refers collectively as 'The Three Hierarchs'.

It is true that in their time on earth, these hierarchs served the sacred cause of the saving message of the Gospel in a singular way. However, in addition to this, we also admire their wisdom and the love and care that they showed for the education and culture of their contemporaries. For this reason, from early times - and specifically in the reign of the Byzantine Emperor, Alexius I - they were proclaimed as patrons of Greek and Christian Letters. Since then, the Church has honoured them and urges us to study their saintly lives and their writings. We know of the influence that these writings had, for example, during the period of Ottoman rule; and their contribution is just as important today when 'Education' has become a "slogan" of both politicians and the Media.

We ought, therefore to think about this contribution and reflect on the relationship existing between them and those of us who are living in a very different age, at a time when everything is being questioned by both fools and those who are wise. I believe that the message of the Three Hierarchs is a useful one and one that is relevant for us all today. For this reason, Orthodox Christians continue to study their example, reflect on their holy lives and attempt to imitate them.

However, I am sure that our guest-speaker this evening will deepen our understanding of the contribution of the Three Hierarchs both to their own era and for us today; and I am therefore truly delighted to have the opportunity to introduce Professor Anthony Bryer. He is a distinguished Byzantinologist who is already known to many of us here this evening due to his work at the University of Birmingham and his research and lecturing on the history of Pontus. Others may know him on account of his involvement with Greece and with Cyprus (in the latter of which countries, he assisted in the establishment of the University there and at which he also lectured) or as the recipient of the 1999 Runciman Award.

However, I hope that he will not mind my referring to his Curriculum Vitae so as to fill out this information for those to whom he is less well-known.

Born in 1937, he was educated at the Sorbonne and Balliol College, Oxford. His impressive academic record includes being a resident fellow of the University of Athens in 1961-62, while in the period 1970-83 he was several times a visiting fellow at Dumbarton Oaks, Harvard University. In addition, he served as a resident advisor to the Government of Cyprus in 1988. He is Chairman of the

British National Committee of the International Byzantine Association and, between 1989 and 1996, was the Chair of the Society for the Promotion of Byzantine Studies. He is also a member of the Committee of the British Institute of Archaeology at Ankara and of the British School at Athens. In addition, he has been associated with numerous academic foundations - either as a lecturer or visiting fellow.

However, it is with the University of Birmingham that his name is inseparably associated, having been the first Director of its Centre for Byzantine Studies (between 1976 and 1993) and professor of Byzantine Studies from 1980 to 1999. He now holds the title of Emeritus Professor there. He is perhaps best known for his organising of the very successful Byzantine Symposia in Birmingham and for his attempts to make Byzantium Symposia in Birmingham and for his attempts to make Byzantium come alive. One may recall the adventurous experiments with Greek Fire, the arranging of a Byzantine Banquet and, in association with the Symposium on Athonite Monasticism, the holding of a monastic meal.

In his own enthusiastic, vigorous and inimitable way, he follows in the steps of Sir Steven Runciman through his

deepening of our knowledge of the history and life of Byzantium and its contribution to our own civilisation.

He published writings include a number of volumes on Pontus (on whose history and fortunes he is a specialist and a distinguished student); while the latest book for which he has been responsible (and to which he has written the introduction) is entitled Mount Athos and Byzantine Monasticism and consists of the papers delivered at the Birmingham Symposium on this subject.

I was amused to read that our lecturer's recreations are - very naturally, given his interests - travel; and, rather less usually, "fighting Scottish midges". I can assure you, Professor Bryer, that in the hospitable environment of the Hellenic Centre, you are extremely unlikely to have to fight anything - whether large or small - unless it be the warmth of the welcome!

As you will all appreciate, to call him a "distinguished" Byzantinologist and an eminent speaker on matters related to Byzantine civilisation is, in fact, an understatement, and I am sure that we are all looking forward with the greatest of interest to hearing his lecture, which he has entitled "The Three Hierarchs: a Byzantine Vision of Wisdom".

Greek Orthodox Community in Dublin

Address of His Eminence Archbishop Gregorios on the occasion of the Divine Liturgy celebrated in the Church of the Annunciation of the Mother of God in Dublin: 16th January 2000.

A few days ago, the Church prayed to Christ the King of All Who was "wrapt about with our weak and humble nature and having descended to our estate of bondage did deign to be baptised in the Jordan by [His] servant's hand (and) guide us to regeneration through water and the Spirit, and re-establish us in our first freedom".

These words, which are taken from the Great Water Blessing of Epiphany, sum up the festivities of the past few weeks in which we have seen Christ born in a cave of the All-Pure and Ever-Virgin Mary and laid in a manger, where shepherds came to the All-Pure and Ever-Virgin Mary and laid in a manger, where shepherds came to adore Him. We have commemorated His Circumcision, eight days after His Birth; and we have seen him receive the gifts of the Magi, only to be forced to flee into Egypt shortly afterwards. And now, just a few days ago, we have commemorated His Baptism in the River Jordan at the hands of St. John the Baptist when the glory of the Holy Trinity was shown forth in all its splendour with the Holy Spirit descending as a dove and with the Father's words proclaiming "You are my beloved Son; with you I am well-pleased".

And now, today, as if in culmination of these great events and in recognition of them, we are come together in this church to give thanks to the Incarnate Christ for the Good Tidings that He has brought to humanity and for His redeeming us through the Cross and His Glorious Resurrection. His saving Message, which was brought to this Island almost two thousand years ago, here fell on 'fertile soil' (cf. Luke 8, 8), breeding innumerable saints and missionaries, holy men and women who in the first one thousand years of our era spread the Christian Faith throughout Europe both through their preaching and example as well as through their impressive (indeed, exquisite) art. Others, following the example of St. Paul who was 'called' to Macedonia (cf. Acts 16, 9), travelled to Ireland to preach the Christian message. And among all this glorious company who have shone forth in this Island, we must mention saints Patrick and Brigid, Columba (who, leaving his beloved Derry, took the Message to Pictland) and the ascetics of Glendalough and elsewhere. Others, persecuted in the East, found refuge in this Island; and archaeology has shown us the evidence of their life here. Indeed, in reading accounts of the "Age of Saints", we can see many reflections of the life and witness of Eastern Christianity - from which tradition I have the privilege to come.

Your Excellency, we are all very happy to have you here

today and we appreciate enormously your presence with us. It is an honour to have you joining with us in prayer in this beautiful place of worship. And permit me to say, Your Excellency, that all of us here are very impressed by your academic achievements, by your attachment to your Church and the Christian ideals of family and humility, and for your support of all that is good and profitable for Humanity. Surely, it is in recognition of this that your fellow countrymen and women have entrusted you with this high office, that of the Head of State of this historic country.

In addition, I am indeed happy to welcome the Ambassadors and Diplomatic Representatives of Orthodox countries who are with us to share our joy on this very special occasion.

As every Sunday and holy day, we have today come together from many countries to share in worshipping the One True God. Some of us are from traditional Orthodox nations such as Greece, Cyprus, Russia, Ukraine, Serbia, Romania, Bulgaria and the Middle East; while others come from this Island, from elsewhere in Europe and further afield. As Orthodox Christians (and regardless of our ethnic differences), we share a common faith, the faith that St. Jude the Apostle refers to as having been once delivered to the saints (v. 3).

Our local Orthodox Community here in Dublin, which is dedicated to the Annunciation of the All-Holy Mother of God, is deeply grateful for the protection and hospitality afforded by the authorities of the Republic of Ireland. Many of the Faithful came here initially as immigrants or refugees and, as a result of the welcome and the support of the Irish people (whom today we see represented in the person of Your Excellency) have been enabled to settle here and to find a new life, thereby showing forth the truth to which St. Paul refers when he writes that in Christ "There is no longer Greek and Jew ..... slave and free" (Colossians 3,11).

Your Excellency, in recognition of your presence with us today, I am delighted to have the opportunity to give you the Cross commemorating the seventy-fifth anniversary of the founding of the Archdiocese of Thyateira and Great Britain and Exarchate of Ireland; and I pray that Almighty God - Father, Son and Holy Spirit - will bless both you personally and all the citizens of this Republic, through the prayers of Mary, the All-Holy Mother of God and all the citizens of this Republic, through the prayers of Mary, the All-Holy Mother of God and all the Saints who have shone forth in this Island.

First of all, I should like to thank you for your invitation to speak to you on a very important topic, which is one which occupies the minds of men at this present time, namely "Is there room for Faith in the new millennium?" Indeed, given the anxieties of man as he confronts the problems of daily life, I believe that I can understand why it is that this particular question is being asked at this sensitive time, after two thousand years of Christian history.

Of course, the simplistic reply to the question "Is there room for faith in the new millennium?" is just "Yes"! The Greek philosopher and historian Plutarch is recorded as saying that 'You can visit cities and places in the world where there are no castles or fortifications but you will never find a city or anywhere else that lacks temples or places of worship'. This is indicative of the fact that there has never been a time in human history when mankind has not had its religious beliefs, whether animistic, polytheistic or monotheistic. Even the socio-political systems that have tried to supplant belief in a divinity can themselves be referred to as faiths, since they possess their own creeds, etc.

There is therefore no likelihood that mankind is about to jettison that which has been part of its makeup since man first walked in the garden of this earth [cf. Gen. 2:8]. In addition, the coming of Christ in the form of Man on our planet two thousand years ago is a singular event which has changed for ever the pattern of life of Mankind. Our Faith in God revealed in Christ Jesus is something which is living, for (as St. Paul says) in God do "we live and move and have our being ... For we too are His offspring" [Acts 17:28].

In this respect, it is perhaps suitable to remember the words of the well-known Alexandrian Greek poet, Constantine Kavafy, who wrote (with reference to the Emperor Julian the Apostate): Understood Not/Ούκ Έγνως]

*Concerning our religious opinions -
The silly Julian said: "I understood,
I condemned". As if he had annihilated us,
He, most ridiculous, with that 'condemned' of his.
Such cleverness, though, will not go down with us
Christians. "You read, but understood not; for if
you had understood, You would not have
condemned", we answered at once.*

*Τιά τές θρησκευτικές μας δοξασίες -
ό κούφος Ἰουλιανός είπεν "Ανέγνως, ἔγνως,
κατέγνων". Τάχατες μάς ἐκμηδένιος
μέ τό "κατέγνων" του, ό γελοιωδέστατος.
Τέτοιες ξυπνάδες όμως πέραστ δέν ἔχουνε σ' ἐμάς
τούς Χριστιανούς. "Ανέγνως, ἀλλ' οὐκ ἔγνως
ει γάρ ἔγνως, οὐκ ἀν κατέγνως" ἀπαντήσαμεν
ἀμέσως.*

(Note: The Emperor Julian the Apostate's criticism, of three words in the original Greek, will be found among the fragments of his Letters in the Loeb Classics edition, vol. III, p. 302. It is quoted in his Ecclesiastical History (5. 18) by the fifth-century writer Sozomen, who says it was addressed by Julian to the Bishops to show his contempt for their christianised versions of the ancient classics, or of the Homeric version of the Psalms composed by Apollinaris the learned Bishop of Laodicea. The answer of the Bishops, as quoted in the last lines of the poem, are also given by Sozomen.)

However, as an Orthodox Christian I am obliged to address this question from an Orthodox perspective and, as the Archbishop representing the Ecumenical Patriarchate (of Constantinople) in this country, I also have to think about the role of Orthodoxy in the United Kingdom.

Some years ago, I met a Home Office Minister at a dinner. Seeing me dressed as I am today, he asked me who and what I was. When I told him, he replied (in a very British way) by saying that he had to confess his ignorance and asking me to tell him something about my beliefs. This incident leads me to the conclusion that there is a need for Orthodoxy to have a higher profile in this country, since it is one of the major worldwide Christian denominations and one that professes to have retained the teachings of Christ in unaltered and unadulterated fashion. Orthodoxy preserves the simplicity of the Apostolic Era and to this day has a proven uninterrupted history and life.

Many people associate Orthodoxy with the beauty of its art and architecture and are aware that it is the majority faith in Russia and other eastern European countries as well as the Middle East. Some know of it through their holidays in Greece or Cyprus, or an account of a pilgrimage to the Holy Land; or they may associate it with an exotic ceremony that they have seen on television or at the cinema. It is true that, following the division (traditionally dated to the year 1054) when the papacy separated itself from the Church of the East, Orthodoxy became confined to the areas that I have mentioned. However, it is also true that there were occasional contacts - some official, some less so; some beneficial, some exactly the opposite - but that to all intents and purposes the Orthodox Church and its teaching thereafter became a closed book to all but a few. Indeed, some compared it to a "fossil"!

The hostilities in Europe during the Second Millennium resulted in many Orthodox Christians

reaching western Europe as refugees and, latterly, the number has increased considerably. Here in the United Kingdom, the Orthodox Church's membership is growing as a result of immigration due to civil strife (for example, Lebanon and Cyprus), for economic reasons, and as a result of conversions. The recent *Christian Research Survey* on those attending church on Sunday has shown that Orthodoxy is one of only two Christian bodies whose attendance has grown in the 1990s. Needless-to-say, there are numerous contacts between the Faithful and those belonging to the various denominations here, and not infrequently these lead to inter-marriages.

So, what does Orthodoxy believe? It bases its beliefs on Holy Scripture and the Sacred oral Tradition that has been handed down from the Early Church (but which does not conflict with Scripture), with its emphasis on the Resurrection of Christ - leading to it being referred to as "The Church of the Ressurection". The Orthodox Easter services in particular are known for the infectiousness of their joy; and, in general, the Church's acts of worship (on all but the most solemn of days) all exhibit this joy. Through life in the Body of Christ, the Church, a Believer shares not only in the Saviour's Passion and Cross but also in His glory - a fact to which fact St. Paul refers in his Epistle to the Romans [5: 1-2]. Given this, there can be no doubt that Orthodoxy has a place in the forthcoming millennium and that, based on current indications, it will continue to grow.

Turning to the Archdiocese that I represent, this is a diocese of the Prime See of Orthodoxy, the Ecumenical Patriarchate, whose Patriarch lives in the historic City of Constantinople which, since its establishment in the fourth century, has been intimately connected with the history of Christianity (you will remember the great Confession of Faith, known as the Nicaean-Constantinopolitan Creed). The diocese that I lead was established in 1922 - just over seventy five years ago. Initially, it covered all of western, central and nothern Europe, but the growth of Orthodoxy there has led to it being divided into eight dioceses. Its name derives from the historic Apostolic Church of Thyateira referred to in the New Testament [*Revelation 2:11, 18-29*], and today it covers the United Kingdom, the Republic of Ireland, and the Republic of Malta. A published estimate of all Orthodox Christians in Great Britain has suggested a figure of 600,000 - but (regretfully) it has to be said that this is probably highly optimistic. Traditionally, the Faithful are extremely attached to their Church, and this continues to be true in the *Diaspora*. Plans for the future in England include the opening of a Seminary and Theological School to train not only clergy and future clergy but also lay-leaders (both male and female) within the Community.

The Greek-speaking members of the Archdiocese (the

majority of whom come, like myself, from the Island of Cyprus) are deeply attached to the ideals of Education, and there are very few parishes which do not support Saturday and/or evening schools where young people can learn not only about the Faith and our spiritual tradition but also the language of their parents. In the autumn, we shall be opening our first denominational primary school (in the London Borough of Croydon).

As Orthodox Christians, we attempt to give our witness to those around us - whether they confess the name of Christ or not. As a result, we have friendly relations not only with the major Christian denominations in this country but also with the Jewish and Islamic Faiths. We participate in the membership of "ecumenical" and "inter-faith" associations and organisations to the extent permitted by the conscience of the Church, while at the same time retaining our distinct characteristics and beliefs.

So, 'Is there room for Faith in the new millennium?' The experience of the Orthodox Church both in this country and world-wide, in those countries where the Faith has been established since the first centuries of the Christian era and those where its missionaries are working today building slowly-but-surely on firm foundations (we do not accept the idea of 'rice-Christians'), is that there is no prospect of the heralded proximity of the "Death of God"; and that Orthodox Christianity is a Faith to be reckoned with and that it will demand its place in the forthcoming Third Millennium.

Indeed, in confirmation of what I have already said, the entry of God into human history in the form of a man, in the person of Christ, and the impact which this has made and (I am sure) will continue to make on mankind irrespective of his race or culture, serves to reconfirm that Faith in the Triune God will not only survive but will be enriched and will flourish for the benefit of Humanity, the peace of the world, and for a deeper understanding among men and nations. In addition, the Church's very existence and survival after two thousand years, during much of which it has been persecuted and oppressed, is yet another example of God's providence and blessing.

So, in conclusion, I should like to stress that Orthodox Christianity believes itself to be the "salt of the earth" [Matt. 5:13] and that, through its witness, it thereby helps other Faiths to enrich their attachment to the One God and thus come to a full knowledge of Him Who is Holy, Strong, Immortal, Almighty and Merciful, and Who is our common Father and Maker of heaven and earth. To Him be honour, glory and worship unto the ages of ages. Amen.

An address delivered on Wednesday, 16th February 2000
at the Speaker's House, The Palace of Westminster.

ECCLESIASTICAL NEWS AND CHRONICLE

ECUMENICAL PATRIARCHATE

By a decision of the Ecumenical Patriarchate, the parishes of Russian origin belonging to it in Western Europe have been returned to the status they enjoyed between 1931 and 1965 and will therefore once again be an Exarchate of the Oecumenical Throne. They will also enjoy internal autonomy. The relevant "Tomos" was presented to Archbishop Serge of Eucarpia (head of the Archdiocese since 1993) by a delegation of the Patriarchate at a ceremony attended by Metropolitans Ieremias of France and Meliton of Philadelphia and the priest-in-charge of the Moscow Patriarchate's parish of the Three Hierarchs in Paris. At present, the Exarchate consists of the Archbishop (who is assisted by two bishops, one of whom is British-born, Bishop Paul of Tracheia) and about sixty parishes - mostly in France, but also in Belgium, Holland, Sweden, Norway, Germany and Italy. In addition, there are three monastic communities and the Theological Institute of St. - Sèrge in Paris.

ARCHDIOCESE OF THYATEIRA & GREAT BRITAIN

Archbishop Gregorios was represented at Sir John Taverner's "Fall and Resurrection" that was given its World Première in St. Paul's Cathedral in the City of London on 4th January.

Writing in the programme, the composer (who received a knighthood in the Queen's New Year's Honours) states that the work "tries to encompass, in brief glimpses, the events which have taken place since the beginning of time, and before time".

His Eminence was also represented at the Fund-raising Concert entitled "Sergei Leiferkus and Friends: A Gala Evening of Music" that was held in aid of the Oxford Orthodox Church Building Trust at St. John's, Smith Square (London) on 1st February.

METROPOLIS OF BELGIUM

It is reported that Brussel's International Airport of Zaventem has, since 1996, been the only airport in the world to have an Orthodox chapel staffed by an Orthodox chaplain (in the person of the Very Revd. Archimandrite Athenagoras Peckstadt).

CHURCH OF GREECE

During the last few months, three new hierarchs have been elected to serve dioceses within the Church of Greece: Theoklitos (*Koumarianos*), who was consecrated as Metropolitan of Thessaliotis and Phanariophersala (with his see in Karditsa in Thessaly) on 16th October 1999 in succession to the late Metropolitan Cleopas; Daniil (*Pourtsouklis*), who was consecrated as Metropolitan of Kaesariani (in the Greater Athens area) on

22nd January 2000 in succession to the late Metropolitan Georghios; and Theoklitos (*Passalis*), who was consecrated as Metropolitan of Florina (in north - west Macedonia) on 23rd January 2000 in succession to Metropolitan Avgoustinos (*Kantiotis*), who had retired on account of old age (he was born in 1907).

CHURCH OF ALBANIA

At the invitation of His Beatitude Archbishop Anastasios of Tirana, Dürres and All Albania and the Holy Synod of the Autocephalous Orthodox Church of Albania, His All-Holiness the Ecumenical Patriarch Bartholomaeos I visited Albania from 2nd to 9th November. During his stay, the Patriarch visited all four dioceses of the Church and was received by the President of the Republic and other leaders. Among other things, he performed an *Aghiasmos* on the occasion of the laying of the foundation stone of the new Cathedral of the Nativity of Christ in Shkodra (one of 74 new churches which have been built from their foundation since 1992) and, together with Archbishop Anastasios, he presided at a celebration of the Divine Liturgy that was televised on national television from the Cathedral of the Annunciation in Tirana. The Patriarch praised the Archbishop as 'an outstanding personality not only in the Autocephalous Orthodox Church of Albania, and not only in world-wide Orthodoxy, but throughout the entire Christian world and he referred to him as 'a gift from God to humanity'. His All-Holiness summarised all that he had seen with the words: "For all who do not believe in miracles at the end of the twentieth century, let them come to Albania and see for themselves what has been done here'.

BOOK REVIEWS

Charis Mettis: *Oi Ρίζες τοῦ Παροικιακοῦ Έλληνισμοῦ τῆς Μεγάλης Βρετανίας* (The Origins of the Hellenic Community in Great Britain) "Athena Editions" Athens, 1998.

Despite the modesty of the author, whose stated object in writing this book is the hope that it will encourage other researchers to delve deeper into the subject and produce their own - more detailed - studies, the fact remains that this is a seminar volume which brings together both original texts and translations of others which relate to the development of the Hellenic Community in Great Britain, in particular during the nineteenth and twentieth centuries, with specific emphasis on those efforts that have been made to establish schools, colleges, and other educational projects. It should be stressed that the author is eminently equipped for the task he has set himself, since he is both a qualified teacher and a journalist, as well as being on the staff of the Archdiocese of Thyateira and Great Britain, which itself has played a leading role in many of the

developments within the Hellenic Community during the century that is now drawing to an end.

The book is divided into three sections, the first of which (consisting of six chapters) deals with the contacts between the Eastern Mediterranean world and the British Isles from the earliest times up until C19. Of necessity, the author has had to compress this overview of so many centuries and can therefore only give a few examples of such contacts - with the result that this is regrettably the least satisfactory section of the book. This having been said, it certainly contains material of interest; and the first four chapters document the visit to the British Isles by Pytheas of Marseilles in C4 BC, the arrival of Christianity there in C1 AD and the missionary activity attributed to St. Barnaba's brother, St. Aristobulus (although surprisingly the author omits that attributed to St. Simon the Zealot - see the Synaxarion for 10th May) the reorganisation of the Church in England by St. Theodore of Tarsus in C7 (which, despite the fact that it is no longer Orthodox, continues to influence the Church of England to this day), the relations between Byzantium and England (and, in particular, the visit of the Emperor Manuel II Palaeologos in 1400), the Varangian Guard, and various individuals who over the centuries have claimed to be related to members of the Byzantine aristocracy (and, in particular, those linked to the Paleologian dynasty). The contacts between English churchmen and the Eastern Patriarchates are also examined, in particular those with the Non-Jurors. Details are also given of the building of a Greek church in London's Soho in C17 dedicated to the Dormition of the Mother of God, which shamefully and heavy-handedly was soon confiscated by the authorities of the Anglican Diocese of London (who handed it over to French Protestant refugees and later incorporated it into the diocese as the church of St. Mary, before permitting it to be demolished in the early 1930s for an Art School to be built on its site), as well as other attempts to found a place of worship. The fifth and sixth chapters describe the creation of the Hellenic communities in London, Manchester, Liverpool, and Cardiff, together with the establishment of the present-day churches there and the attempts to set up schools.

The book comes into its own in the second and third sections (which total seventeen chapters) and which are devoted to the social development of the Hellenic Community - the success of the commercial ventures established in London and elsewhere in the nineteenth century, the creation by the Oecumenical Patriarchate of Constantinople of the Metropolis (later, Archdiocese) of Thyateira in 1922 and its subsequent history, the problems faced by the influx of immigrants from Cyprus in C20 and their efforts to create the church and community of All Saints in Camden Town, and the educational activities of both the schools organised by the Archdiocese and those outside its sphere of influence. In these sections, the author draws on both the rich documentation that exists - but which is not readily available and which is here published for the first time - and on his own archives. In addition, he

used his own personal experience following his arrival in England from Cyprus in 1958, which is particularly comprehensive since he has been intimately involved in many of the events and activities he describes.

The story he relates is not always a happy one - with misunderstandings, failures, and selfish over-riding ambition playing a major part; and it is to the credit of the author that he neither minces his words nor presents a one-sided picture - more often than not allowing his sources to speak for themselves. In addition, reference is made to the frequent hostility shown over the decades to the immigrants from Cyprus (which in itself would be an interesting subject for further research). As an example, he quotes an English judge in the 1930s as unfavourably comparing Cypriots to aborigines (p. 393)! Nonetheless, there are some moving incidents as well, such as when the author succeeds in tracing the descendants of Ioannis Thymides (d. 1932), whom he believes to have been the first Cypriot immigrant to these shores in recent times and who is known to have arrived in England by 1904 at the latest (pp. 290-289).

All-in-all, the author presents a fairly optimistic picture of the current state of the Hellenic Community even if (as he points out) it continues to consider itself as "ἀπόδημος" - as though only temporarily resident in the United Kingdom, simply passing through and receiving the hospitality of the land in which it finds itself (p.699).

The need for such an introduction to the long and interesting history of Hellenism in Great Britain is shown by the fact that it has already proved necessary to reprint the 1998 edition, with the opportunity being taken to remove some of the errors that had crept in and to include additional material. In this new (2000) edition, there are over 800 pages of text (which include more than 250 illustrations) with, in addition, more than eighty pages of bibliography and indices. However, if there is a fault in the presentation of the book, it is the lack of references within the text so as to enable and encourage further study and research, with this being especially true of the first section. It would also have been more appropriate for the rich selection of illustrations to have borne some relation to the text rather than being scattered indiscriminately throughout the book - which itself would have been improved through more attentive proof-reading, attention to pagination, and a more comprehensive (and accurate) subject index. Very occasionally, a printing error results in an incorrect statement (as on p. 533).

However, these are minor criticisms which future editions of the book (which there will surely be) ought to be able to iron out. It only remains to congratulate both the author on what in addition to a labour of love will surely be considered as his *magnum opus* and "Athena Editions" for including it among their publications. This is a book which no one who is even remotely interested in the multifaceted history of Hellenism in the United Kingdom (and who, of course, is in a position to read Greek) should be without, and as such it is to be warmly recommended.

Deacon Meliton Oakes

ΕΠΑΦΕΣ ΤΟΥ ΣΕΒΑΣΜΙΟΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ κ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

1. Τό πρωΐ τέλεσε τή Θεία Λειτουργία στον Καθεδρικό Ναό της Αγ. Σοφίας Baywater και στή συνέχεια εύλογης και ἔκοψε τήν βασιλόπιτα 'Αργότερα εύλογης και ἔκοψε τήν βασιλόπιτα τῆς 'Ελληνοκυπριακῆς 'Αδελφότητας Λονδίνου στο οίκημά της στό Β. Φίντολεϋ.
2. Τέλεσε τή Θεία Λειτουργία στον Καθεδρικό Ναό του Τιμίου Σταυρού και 'Αρχ. Μιχαήλ στό Hendon, όπου και χειροτόνησε σέ Διάκονο τόν Χριστόφορο Π. Χριστόφορο.
3. Τό πρωΐ παρέστη σέ ἐκδήλωση γιά τήν υποδοχή τῆς νέας χιλιετίας, πού ἔγινε στη Βουλή τῶν Κοινοτήτων, στήν όποια παρέστησαν ἐπίσης ὁ Δούκας και ἡ Δούκισσα του Gloucester. Τό ἀπόγευμα τόν ἐποκέφθηκαν διαδοχικά ἡ Μαρία Ρούσου και Margaret Does, τής ζεῦγος Jack και Σοφία de Ridder και ὁ Σωτήριος Μουσείας, και ὁ Κωντάκης Εύαγγελου.
4. 'Ανεχόρησε γιά τήν Κύρω. Μετά την ἀφίξη του ἐκεί ταξίδεψε στήν Λερεσό, όπου και τέλεσε Τριάγιο στήν μνήμη τῆς ἀδελφῆς του, Κυριακῆς 'Ορθόδοξης. 'Αργότερα παρεκάθησε σέ γεύμα πού τού παρέθεσαν τό ζεῦγος Νικολάου και Στέλλας Μόδεστου. Στή συνέχεια ἐποκέφθηκε τόν γαμπρό του Γεώργιο Πάρκρα.
5. Τέλεσε τή Νεκρώση 'Ακολούθια τῆς ἐκκλησίους ἀδελφῆς του Κυριακῆς στόν 'Ιερό Ναό του 'Αγ. Νικολάου Λεμεσού. Τέλεσε, ἐπίσης, Τριάγιο γιά τούς Λοΐζο, Μαργαρίτα, 'Ιωάννη και Γεώργιο Παννόπουλο. 'Αργότερα παρεκάθησε σέ γεύμα πού τού παρέθεσαν τό ζεῦγος Νικολάου και Στέλλας Μόδεστου. Στή συνέχεια ἐποκέφθηκε τόν γαμπρό του Γεώργιο Πάρκρα.
6. Τέλεσε τή Θεία Λειτουργία στόν 'Ιερό Ναό 'Αγ. 'Ιωάννου τού Βαπτιστού Homsay και στή συνέχεια τέλεσε τόν ἀγιασμό τῶν ὑδάτων. Τό ἀπόγευμα ἐποκέφθηκε τόν John Grant στό Wellington Hospital.
7. Τό ἀπόγευμα τόν ἐποκέφθηκαν ὁ 'Ιωάννης Γιαννόπουλος και ὁ Γεώργιος 'Αμμρύχο.
8. Παρέστη στή Δοξολογία γιά τήν νέα Χιλιετία, γιά τούς κατοίκους τού Λονδίνου, στόν 'Αγγλικό Καθεδρικό Ναό του 'Αγ. Παύλου στό Στίου τού Λονδίνου. 'Αργότερα τόν ἐποκέφθηκαν τό ζεῦγος Λαυρέντη και Εὐγενίας Σπανού.
9. Τέλεσε τή Θεία Λειτουργία στόν 'Ιερό Ναό 'Αρχαγγή. Μιχαήλ στό Margate και στή συνέχεια μετέβη ἐν πομπῇ στήν παραλία τῆς πόλης, όπου τέλεσε τόν καθηρωμένο ἀγιασμό τῶν ὑδάτων. 'Αργότερα παρεκάθησε σέ γεύμα πού παρέθεσαν οι 'Αρχές τῆς πόλης του Margate και ἡ τοπική 'Ορθόδοξη Κοινότητα.
10. Τό πρωΐ ἀποχαιρέτησε τόν 'Αρχιμ. Διονύσιο Κυκκώτη. 'Αργότερα τόν ἐποκέφθηκε ὁ Κυπριανός Λοιζίδης.
11. Τόν ἐποκέφθηκαν διαδοχικά ὁ 'Επιτετραμμένος τῆς 'Ελλ. Πρεσβείας στό Λονδίνο Κον/νος Μπίτονος και ὁ Διάκονος Στέφανος Χρυσάνθου.
12. Τόν ἐποκέφθηκαν ἡ Σοφία-Chezene Θεοφίλου. 'Αργότερα, συνοδευμένος ἀπό τόν 'Επισκόπο Τροπαιού 'Αθανάσιο, ἐποκέφθηκε τόν 'Επισκόπο Τελμησσού Χριστόφορο, στό Νοοκούριο. Τό ἀπόγευμα τόν ἐποκέφθηκαν διαδοχικά ἡ Susan 'Ιβραιού, οι Esther και Rebekah Hookway και ὁ Χάρης Χρυσούδης.
13. Εὐλόγησε και ἔκοψε τήν βασιλόπιτα στό 'Ελλ. Κολλέγιο Λονδίνου. 'Αργότερα παρέθεσε γεύμα στόν David MacRae.
14. Τόν ἐποκέφθηκαν ὁ 'Εμμανουήλ Σταυριανάκης. Στή συνέχεια παρέθεσε γεύμα στό ζεῦγος Κων/νου Βασιλόπουλου (Γεν. Δ/ντη τού 'Ιδρυματος 'Κον/νος Καραμανλῆς') και τής ἡμοιούσιου Κατερίνας Χέλμη.
15. 'Επισκέφθηκε τόν Πρέσβετο τῆς Κυπριακῆς Βουλῆς Σύμπο Κυπριανοῦ στό ξενοδοχεῖο. Τό μεσημέρι ἀνέχωρης γιά τό Δουβλίνο Ίρλανδιας, όπου τόν ὑποδέχθηκε κατά τήν ἀφίξη του ὁ Πρέσβυτος τῆς Κύπρου και ὁ ἐπετεραμμένος τῆς 'Ελλ. Πρεσβείας. Μετά τήν ἐποκέφθηση στήν οἰκία τού Πρέσβυτος του Κύπρου τέλεσε τήν 'Ακολούθια τού Μεγάλου 'Επερινού στόν 'Ιερό Ναό τού Εναγγελισμού τῆς Θεοτόκου και διανυκτέρευσε στήν οἰκία τού Πρέσβυτος.
16. Τέλεσε τή Θεία Λειτουργία στόν 'Ιερό Ναό τού Εναγγελισμού τῆς Θεοτόκου στό Δουβλίνο, παρευρισκομένης και τής Πρόεδρου τῆς Δημοκρατίας τῆς Ίρλανδιας, κας, Mary McAleese, τήν όποια καλωσόρισε και τής προσέφερε τόν Σταυρό τῆς 75ετηρίδος τῆς 'Αρχιεπισκοπῆς. 'Αργότερα, μετά τήν γεύμα πού τού παρέθεσαν στήν οἰκία τού Πρέσβυτος τῆς Κύπρου, προήρευσε συνεδρίας τού 'Εκκλησιαστικού Συμβουλίου τῆς Κοινότητος και τό δράμα τέλεστρεψε στό Λονδίνο.
17. Τέλεσε τή Θεία Λειτουργία στόν Εορτάζοντα 'Ιερό Ναό 'Αγ. 'Αντωνίου και 'Ιωάννου Βαπτιστού Holloway. Τό ἀπόγευμα εύλογης και ἔκοψε τήν βασιλόπιτα στήν 'Ελλην. Πρεσβεία. 'Αργότερα τόν ἐποκέφθηκε δό 'Υπατος 'Αρμοστής τῆς Κύπρου και στή συνέχεια προήρευσε συνεδρίας τού ΕΦΕΠΕ.
18. Τόν ἐποκέφθηκαν ὁ Πρωτοπρεθ. Παῦλος Κουντούρης μέ τήν Πρεσβυτέρα του και τόν Κώστα Παπαδόπουλο.
19. Παρεκάθησε σέ γεύμα μέ τόν 'Επιτύπο Πρόδεινο τῆς 'Ελλάδος στήν πόλη Leeds 'Αντώνιο Νάσλα και τόν Πρόεδρο και τά Μέλη τῆς Κοινότητος Τριῶν 'Ιεραρχῶν.
20. Τόν ἐποκέφθηκαν ὁ Χαρά Γαλάνου, ὁ Χρήστος Κιτρομιλίδης και ὁ 'Ανδρέας Αγύγουστος. 'Αργότερα ἐποκέφθηκε τόν 'Επισκόπο Τελμησσού Χριστόφορο στό Νοοκούριο. Τό ἀπόγευμα εύλογης και ἔκοψε τήν βασιλόπιτα τού Λυκείου 'Ελληνίδων στό 'Ελλ. Κέντρο Λονδίνου.
21. Τόν ἐποκέφθηκαν διαδοχικά ὁ 'Ανδρέας Σώκρατος, ὁ Χάρης Σοφοκλείδης, ὁ 'Αρχιμ. Κύριλλος 'Ελευθερίδης, ἡ κα. Μάρια Λερού, ἡ Κατερίνα Μηνᾶ και ἡ Κλειώ Παπαδόπουλο. Τό ἀπόγευμα παρακολούθησε συναυλία μέ τήν 9η Συμφωνία τού Μπετόβεν στό Θέατρο Sheldonian τῆς Οξφόρδης, τήν όποια ἔδωσε ὁ 'Ορχήστρα Oxford Philomusica, μέ τήν ἐπέτειο τού πρώτου χρόνου λειτουργίας της, υπό τή διεύθυνση τού Μάριου Παπαδόπουλου.

22. Τόν ἐποκέφθηκαν διαδοχικά ὁ Δρ. Χριστάκης Γεωργίου, ὁ 'Ανδρέας Χρήστου μέ τόν πατέρα του, ὁ Φώτης Παπαφώτης, και ὁ Μιχάλης Τακούσης. Τό μεσημέρι παρεκάθησε σέ γεύμα πού τού παρέθεσαν ὁ Γεωργίους και ἡ 'Ιωάννα Καραπατέα. 'Αργότερα παρέτη σέ δείπνο πού παρέθεσεν πρός την τού 'Οντυδεσμούς 'Ελληνορθοδόξων Κοινοτήτων M. Βρετανίας στό Royal National Hotel.
23. Τέλεσε τή Θεία Λειτουργία στό Καθεδρικό Ναό της Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου και ἡ 'Αποστολή. 'Ανδρέα στό Birmingham και στή συνέχεια χειροτόνησε σό διάκονο τόν Παναγιώτη 'Επαρχιανώδη δινοντάς τον τό δύναμις Αίμιλιανος. Τό ἀπόγευμα τέλεσε τή βάπτιση τῆς Αικατερίνης, θυγατέρας τού ζεῦγος Λεωνίδα Χρ. Λάζαρη, στό Καθεδρ. Ναό τῶν 'Αγίων Πάντων, Camden Town και παρεκάθησε σό δείπνο πού ἀκολούθησε.
24. Τόν ἐποκέφθηκαν δό Αίδεο. Samuel Philpot, ὁ Αίδεο. Δρ. Jeremy Kirk και ὁ Stephen Parkinson. 'Αργότερα παρέθεσε γεύμα στήν κα. Καλλιρρόη Πίκουνα. Τό δράμα τέλεσε Μέγα 'Επονερίο γιά τήν εορτή τού 'Αγ. Γρηγορίου τού Θεολόγου στό παρεκκλήση τῆς 'Αρχιεποκοπῆς.
25. Τέλεσε τή Θεία Λειτουργία στό παρεκκλήση τῆς 'Αρχιεποκοπῆς και, μέ τήν εύκαρπία τῆς δύναμις παρατακής του Εορτῆς, ἐδέχθη στή συνέχεια εύχες ἀπό τούς πιστούς.
26. Παρεκάθησε σέ γεύμα μέ τόν Πολύτιμο Πολυύδιον (Προϊστάμενο - 'Επιθεωρητή τῆς Κυπριακῆς 'Εκπαίδευσικής 'Αποστολῆς). 'Αργότερα τόν ἐποκέφθηκε δό Πρωτοπ. Alexander Cherney.
27. Τόν ἐποκέφθηκε ὁ Μητροπ. Περγάμου 'Ιωάννης, μέ τόν όποιο και παρεκάθησε σέ γεύμα. 'Αργότερα ἐπισκέφθηκε τήν κα. 'Ακριθί Παπαζαχαρίου και τόν σύνγραψης της, στό ξενοδοχεῖο τους.
28. Τέλεσε τή βάπτιση τού 'Αλεξάνδρου, γιού τού Igor και Oksana Yeremko, μέ ἀνάδοκο τόν Χαμπή Προδρόμου στό παρεκκλήση τῆς 'Αρχιεποκοπῆς. 'Αργότερα παρεκάθησε σέ γεύμα μέ τόν Καθ. Μηνᾶ 'Αλεξάνδρη και τήν οικογένεια του.
29. Τό ἀπόγευμα τέλεσε τούς γάρμανος τού Christopher Blay και τής 'Ελένης Κτορῆ στόν Καθεδρ. Ναό τῆς 'Αγίας Σοφίας Baywater. 'Αργότερα τόν ἐποκέφθηκε στήν 'Αρχιεποκοπή δό Νικόλαος Σαρδέλλης. Τό ἀπόγευμα τέλεσε Μέγα 'Επονερίο στόν Καθεδρικό Ναό τῆς 'Αγίας Σοφίας και στή συνέχεια παρακολούθησε τήν όμιλα τού Καθ. τού Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν Μηνᾶ 'Αλεξάνδρη μέ θέμα: 'Οι Τρεις 'Ιεράρχες και ἡ 'Ελληνική Λαογραφία' και στή δεξίωση πού ἀκολούθησε στήν Κρυπτή τού Ναού.
30. Τέλεσε τήν 'Αρχιερατική Θεία Λειτουργία και δοξολογία μέ τήν εύκαρπία τῆς 'Ερθρής τῶν Τριῶν 'Ιεραρχῶν, στόν Καθεδρικό Ναό τῆς 'Αγίας Σοφίας Baywater.
31. Τόν ἐποκέφθηκε δό 'Αναστάσιος Σαλαπάτας μέ τήν Πρεσβυτέρα του και τόν Πρωτοπρεθ. Γεώργιο Σούλα. 'Αργότερα τόν ἐποκέφθηκαν δό 'Άδωνις Κονσταντινίδης, δό Πολύτιμο Πολυύδιον και δό 'Ανδρέας Δαμιανοῦ. 'Αργότερα παρακολούθησε τήν όμιλα τού Anthony Breyer, Καθηγ. τού Πανεπιστημίου τού Birmingham, μέ θέμα: 'Οι Πρεις 'Ιεράρχες και ἡ 'Ελληνική Λαογραφία'.
2. Τέλεσε τή Θεία Λειτουργία στόν Καθεδρικό Ναό Γενεσίου τῆς Θεοτόκου Νοτίου Λονδίνου και στή συνέχεια ἐποκέφθηκε στό Νοοκούριο τόν δισθενότυπον 'Επισκόπο Τελμησσού Χριστόφορο. 'Αργότερα στήν 'Αρχιεποκοπή τόν ἐποκέφθηκε δό Δημοσθένης Σεβέρης, τό δέ ἀπόγευμα παρέστη στήν παρουσίαση βεβαίως γιά τής ἀνασκαφές στήν Κύπρο και τής δραχαντέρες πού φιλοδέσινούται σό Μουσείο τού Cambridge. Τό δράμα παρεκάθησε σό δείπνο στήν οἰκία τού Λοΐζου Σάθθα.
3. Παρέστη στήν όμιλα τού Καθηγ. Μηνᾶ 'Αλεξάνδρη μέ θέμα: "Η Βιβλιοθήκη τῆς Μονῆς 'Αγίου Ιωάννου τού Θεολόγου στήν Πάτρα".
4. Τό ἐποκέφθηκαν διαδοχικά ἡ οικογένεια Καπτάνογλου, και ἡ κυρία Eirini Λαμπού. Τό ἀπόγευμα τέλεσε Μέγα 'Επονερίο στόν 'Ιερό Ναό 'Αγίου Δημητρίου Edmonton και στή συνέχεια παρακολούθησε τήν όμιλα τού Καθηγ. Μηνᾶ 'Αλεξάνδρη μέ θέμα: "Η Λαογραφία τού Διωδεκαπέμπου", τό δέ ἔκει Κοινότητα παρέθεσε δείπνο στήν προσκεκλημένους της στήν παρακείμενη διδόκητη αίθουσα τελετῶν.
5. Εὐλόγησε τό κόψιμο τήν βασιλόπιτας γιά τούς φοιτητές τού Πανεπιστημίου τού Κέντρου Στήνερτη στήν πόλη Κάντερχερφούρου και στή συνέχεια παρακάθησε σέ γεύμα πού παρέθεσεν δό Μαρίνος 'Αδάμου. 'Επιστρέφοντας στό Λονδίνο τόν ἐποκέφθηκε δό Παντελής Χατζηπατέρας οικογενειακώς, τό δέ δράμα δεξιώθηκε τόν Καθηγητή Μηνᾶ 'Αλεξάνδρη και τήν οικογένεια του σό δείπνο.
6. Τέλεσε τήν 'Αρχιερατική Θεία Λειτουργία στόν 'Ιερό Ναό 'Αγίου Γεωργίου Kingstον και στή συνέχεια παρεκάθησε σέ γεύμα πού παρέθεσε πρός την τού ἡ Κοινότητα. 'Αργότερα προήρευσε συνεδρία τῶν Συμβουλίων τῆς Κοινότητος.
8. Προέστη τής νεκρωσίμου 'Ακολούθιας γιά τόν 'Ανδρέα Φουστιάρη στόν 'Ιερό Ναό τού Σωτηρού Χριστού στήν πόλη Καθηγητή. Τό ἀπόγευμα ἐπιστρέφοντας στό Λονδίνο παρέστη στήν έπιστημα συνεδρίασης τῶν Βρετανικής Σχολής 'Αθηνῶν (στό Βρετανικό Μουσείο), και ἀργότερα παρεκάθησε σέ δείπνο στό 'Ελληνικό Κέντρο πρός την τού ἐποπτεία Στρατηγού John Galvin, Κομιτήτων τῆς Fletcher School of Law and Diplomas τού Πανεπιστημίου Tufts.

9. Τόν ἐποκέφθηκαν διαδοχικά ὁ Παναγιώτης Πιερῆ καὶ ἡ Ρεθέκκα Clarke, ὁ Χρητάκης Ιωάννου, καὶ ὁ Ἀντώνης Στεφόπουλος.
10. Ἐποκέφθηκε στὸ ξενοδοχεῖο τὸν Ὑπουργὸν Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ Κύπρου, Οὐράνιο Ιωαννίθ. Τὸ μεσημέρι παρέθεσε γεῦμα στὸν Andrew McRae, τὸ δὲ ἀπόγευμα παρέστη σὲ συνεδρία τῆς Γραμματείας τοῦ ΕΦΕΠΕ, στὴν ὥποια παρευρέθη καὶ ὁ Ὑπουργὸς Παιδείας τῆς Κύπρου, στὴν συνέχεια δὲ διοι παρεκάθησαν σὲ δεῖπνο στὴν Ἀρχιεποκοπή.

11. Παρεκάθησε σὲ γεῦμα στὸ Ἑλληνικὸν Κέντρο πρὸς τιμὴν τοῦ Ὑπουργοῦ Παιδείας τῆς Κύπρου.
12. Παρεκάθησε σὲ γεῦμα πρὸς τιμὴν τοῦ Ὑπουργοῦ Παιδείας τῆς Κύπρου ποὺ παρέθεσε ἡ Κοινότητα τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα Βορείου Λονδίνου. Ἀργότερα εὐλόγησε τοὺς γάμους τοῦ Νικολάου Μ. Λοιζῆδη καὶ τῆς Κυριακῆς Χατζημαχῆλ. Στὴν συνέχεια εὐλόγησε τοὺς ὄφραβοντες τοῦ Νικολάου Κ. Νικόλα καὶ τῆς Κατερίνας Χοφεσπούλη. Ἀργότερα παρέστη στὴν κοινονικὴ ἐκδηλώση τῆς ΟΕΣΚΕΑ στὸ Κυπριακό Κέντρο τοῦ Wood Green.

13. Τέλεσε τὴν Θεία Λειτουργία στὸν Ἱερό Ναό Ἀγίας Τριάδος καὶ Ἀποστόλου Λουκᾶ Βιρτζίνγχαμ καὶ στὴν συνέχεια παρεκάθησε σὲ γεῦμα μὲ τὸν Ὑπουργὸν Παιδείας Κύπρου, ποὺ παρέθεσε ἡ ἑκεὶ Κοινότητα. Ἀργότερα εὐλόγησε τοὺς ὄφραβοντες τῶν ἑκεὶ ὄφρενῶν Γεωργίου Μακρῆ καὶ τῆς Ἐλένης Ἐλευθερίου.

14. Τόν ἐποκέφθηκε ὁ Ἐπανεινώνδας Πιττικᾶς. Στὴν συνέχεια παρεκάθησε σὲ δεῖπνο, μαζὶ μὲ τὸν Μητροπολίτη Κύπρου Χρυσόστομο καὶ τὸν Ἀγγελὸν Ἀγγελίδην, ποὺ παρέθεσε ὁ Κύπρος Νικόλας.

15. Τέλεσε τὴν νεκρώποιν Ἀκολούθη γιὰ τὸν Κωνσταντίνο Ιωάννου στὸν Καθεδρικὸν Ναὸ Τιμοῦ Σταυροῦ καὶ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ Ηένδον. Τὸν ἐποκέφθηκαν διαδοχικά ἡ Τρία Παγούρα, ὁ Ἀρχιμ. Δαμιανὸς Κωνσταντίνου καὶ ὁ Μανώλης Σταυρανάκης. Τὸ ἀπόγευμα παρέστη σὲ ἐποπεινὸν στὸ Ρωσικὸν Ὁρθόδοξο Καθεδρικὸν Ναὸ στὸ Kensington Λονδίνου ποὺ τελέσθηκε μὲ πρωτοιουσία τῆς Ἀδελφόποτος Ἀγίου Ἀλβανοῦ καὶ Σεργίου, καὶ καλούσσορεις ἐξ ὄντων τῆς Ἀδελφόποτος τῶν νέων Πρόεδρο τῆς Ἀδελφόποτος, Ἐπίσκοπο τοῦ Λονδίνου Richard Chartres.

16. Παρέστη σὲ εὐχάριστηρικὴ τελετὴ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας στὸν Ναὸ τῆς Ἀγίας Μαργαρίτας στὸ Westminster Abbey, καὶ στὴν συνέχεια μίλησε σὲ μέλη τῆς Βρετανικῆς Βουλῆς (ἀγγλιοτὸι) μὲ θέμα: "Ὑπάρχει Ἐπίδια γιὰ τὴν Πιστή στὴ Νέα Χιλιετία; Μία Ὁρθόδοξη Προσποτική". Ἀργότερα ἐποκέφθηκε στὸ Νοοσφορεῖο τὸν ἀσθενοῦντα Πρόεδρο τῆς Κυπριακῆς Βουλῆς Σπύρο Κυπριανοῦ. Τὸ θράδυ παρεκάθησε σὲ δεῖπνο, μαζὶ μὲ τὸν Μητροπολίτη Αὐστρίας Μιχαήλ, στὴν οἰκία τοῦ Φίλιππου Καθουνίδη.

17. Τόν ἐποκέφθηκαν διαδοχικά οἱ κυρίες Μαρία Παύλου καὶ Μαρία Μακεδόνης, οἱ ειρείς Μιχαήλ Harper καὶ Ἀλέξανδρος Haig, καὶ ὁ Martin Harding. Τὸ θράδυ παρέστη στὴν Ομιλία τοῦ Μητροπολίτη Αὐστρίας Μιχαήλ, στὸ Ἑλληνικό Κέντρο, μὲ θέμα: "Ἡ παρούσα στὸν Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον στὴν Εὐρώπη καὶ ὁ ρόλος τοῦ Μητροπολίτη Γερμανοῦ Καραβαγγέλην".

18. Παρέθεσε γεῦμα στὴν Ἀρχιεποκοπή πρὸς τιμὴν τοῦ Μητροπολίτη

- Αὐστρίας. Ἀργότερα τὸν ἐπισκέφθηκαν διαδοχικά ὁ Ἀντώνιος Ἐμπειρίκος, ὁ Ἀρχιμ. Νικόπρός Κυκκόνης καὶ ὁ Ἀρχιμ. John Maitland Moir. Τὸ θράδυ παρεκάθησε σὲ δεῖπνο στὴν Ἀρχιεποκοπή μὲ τὶς κυρίες Μαρία Μακεδόνης καὶ Μαρίνας Καλογήρου.
19. Τό μεσημέρι παρεκάθησε σὲ γεῦμα, στὴν Ἀρχιεποκοπή μὲ τὸν Μητροπολίτη Νιγηρίας Ἀλέξανδρο.
20. Παρέστη σὲ ἐκδήλωση τοῦ Συνδέσμου Ἀγγλοακανθοῦ στὸ Royal National Hotel, Russell Square.

20. Τέλεσε τὴν Θεία Λειτουργία στὸν Ἱερό Ναό τοῦ Ἀγ. Κωνσταντίνου & Ἐλένης Croydon.

22. Τόν ἐποκέφθηκε ὁ Ἀρχιμ. Σπυρίδων Καταραμάδος, μὲ τὸν ὥποιο παρεκάθησε σὲ γεῦμα. Ἀργότερα τὸν ἐποκέφθηκαν διαδοχικά ἡ καὶ Ἀγγέλα Hoche καὶ ἡ κα. Χριστίνα Καραβᾶ. Τὸ ἀπόγευμα παρακολούθησε συναυλία τῆς Oxford Philomusica στὸ Queen Elizabeth Hall, Southbank Λονδίνου.

23. Τόν ἐποκέφθηκε ὁ Οἰκ. Κ. Κωνσταντίνηδης, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν κ. Χατζημωρᾶ καὶ τὸν Ἀντόνιο Ἀντ. Σταύρατη, στοὺς ὅποιους παρεθεσε γεῦμα. Ἀργότερα τὸν ἐποκέφθηκε ὁ Roger Gale, τὸ ζεῦγος Ἀνδρέα καὶ Βασούλας Καραγεώργη καὶ ὁ κ. Νικολαΐδης. Τὸ ἀπόγευμα παρέστη στὴν ὄμιλο τοῦ Θεοδ. Πάγκαλο μὲ θέμα: "Οἱ Τελευταὶ Ἐξελίξεις στὰ Ἐθνικὰ μας Θέρατα", που δόθηκε στὸ Κέντρο Athena Palace, Harringey.

25. Ανεχώρησε γιὰ τὴν Κύπρο. Ἐκεὶ φίλοδεντήθηκε στὸ Σενόδ. Forum, σάν προσκεκλημένος τῆς Εγκληματίας τῆς Κύπρου.

26. Ἐποκέφθηκε τὸν Φαριδό Σταύρο Κύπρου, ποὺ καὶ ἔδωσε συνέντευξη. Στὴν συνέχεια τοῦ παρέθεσε γεῦμα ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου κ.κ. Χρυσόστομος. Ἀργότερα ἀνεχώρησε γιὰ τὴν Μονή Μαχαιρᾶ, ποὺ καὶ διανοτέρευσε.

27. Τέλεσε τὴν Θεία Λειτουργία στὴν Μονή Μαχαιρᾶ καὶ ἀρχιερ. μημόσυνο γιὰ τὸν ἥρωα τῆς ΕΟΚΑ Γρηγορίου Αύγεντινού. Στὴν συνέχεια μετέσθη στὶς ἐργασίες τοῦ ΙΘ. Παγκυρίου Συνεδρίου, ὃντος ὄμιλος, μὲ θέμα: "Ἡ Ἱερὰ Ἀρχιεποκοπή Θυστείρων στὰ Πρόδρομα τῆς Τρίης Χιλιετίας". Ἀκολούθησε δεῖπνο στὸ Ἐστιατόριο "Μακεδονίτισσα". Ἀργότερα συναντήθηκε μὲ τὸ ζεῦγος τοῦ διακόνου Ιωάννη-Edmund καὶ Βασιλείας Hookway καὶ τὸ ζεῦγος Πρεσβ. Μιχαήλ Πηγασίου, τὸν Ἀρχιμ. Ἀδαμάντιο Κυκκώτη, τὸν Ἕγουρενο Μονῆς Κύκου Νικόπροφο, τὸν Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας κ.κ. Πέτρο καὶ τὸν Μητρο. Ζημάπους Μακάριο.

28. Εποκέφθηκε τὸν Πρόδρομο τῆς Κύπρου Γλαύκο Κληρόδοτον, τὸν Ὑπουργὸν Παιδείας καὶ Πολιτούμονα τῆς Κύπρου Οὐράνιο Ιωαννίδη, τὸν Γρηγόρη Γιάρκα, τὸν Ἀριστο Καψούδηρον, τὸν Γεωργίο Ιακώβου καὶ τὸν Στρατηγὸν Πεντάτοπο. Τὸ μεσημέρι τοῦ παρέθεσε γεῦμα ἡ Τράπεζα Κύπρου. Ἀργότερα τὸν ἐποκέφθηκαν ὁ Παναγιώτης Θεοχάρους καὶ ὁ Ἀθίδης Βασιλαρᾶς. Τὸ ἀπόγευμα αναχώρησε γιὰ τὸ Λονδίνο.

29. Τόν ἐποκέφθηκε ὁ Οἰκ. Ιωσήφ Παλιούρας. Τό ἀπόγευμα παρέστη στὴν ἐκδήλωση ἀπονομῶν στὸν Brian Pearce, Διευθυντὴ τοῦ Interfaith Forum, ἀπὸ τὸ Συμβούλιο τῶν Βρετανῶν Ἐθραίων.

HIS EMINENCE ARCHBISHOP GREGORIOS' DIARY

JANUARY

1. In the morning, His Eminence celebrated the Divine Liturgy at the Cathedral of the Divine Wisdom in Bayswater, following which he blessed and cut the traditional St. Basil's cake (or *Vassilopitta*). In the afternoon, he blessed and cut the St. Basil's cake of the Greek-Cypriot Brotherhood at their premises in North Finchley.
2. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy at the Cathedral of the Holy Cross & St. Michael in Hendon, during the course of which he ordained Christopheros P. Christophorou to the diaconate. In the afternoon, he attended the Millennium Service for England to welcome the year 2000, held at St. Paul's Anglican Cathedral in the City of London in the presence of Her Majesty the Queen and the Duke of Edinburgh. Returning to Thyaiteira House, he baptised Andreas, the infant of Georgios & Vassiliki Hadjimina in the chapel of the Archdiocese.
3. In the morning, he was present at the Shared Act of Reflection and Commitment to welcome the year 2000 by the Faith Communities of the United Kingdom that was held at the Houses of Parliament in the presence of Their Royal Highnesses the Duke and Duchess of Gloucester. During the afternoon, he received Mesdames Maria Roussou & Margaret Does; Jack & Sophia de Ridder together with their son, Kimon (who were accompanied by Dr. Soterios Mouselimas); and Dr. Costakis Evangelou.
4. In this morning, he flew to Cyprus. On arriving, he travelled to Limassol, where he read a *Trisagion* for his sister, Kyriaki Orthodoxou, who had passed away on 2nd January. Afterwards, he was entertained to supper by Sotiris & Marina Orthodoxou. Archimandrite Nikolaos Sideras was also present.
5. In the morning, he presided at the funeral of his sister, Kyriaki, at the church of St. Nicholas in Limassol. He also read a *Trisagion* for Loizos, Margarita, Ioannis & Georgios Yiannopoulos. He was entertained to lunch by Nikolaos & Stella Modestou. Afterwards, he visited his brother-in-law, Georgios Yiorkas. He returned to London in the late evening.
6. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy at the church of St. John the Baptist in Hornsey and (in continuation) presided at the Great Water Blessing. In the afternoon, he visited John Grant in the Wellington Hospital.
7. During the afternoon, he received Ioannis Yiannopoulos and Georgios Amirthom.
8. In the morning, he was present at the Millennium Service for Londoners held at the St. Paul's Anglican Cathedral in the City of London. In the afternoon, he received Lavrentis & Eugenia Spanos.
9. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy at the church of St. Michael the Archangel in Margate and, in continuation, went in procession to the Marine Sands where he performed the annual ceremony of the Blessing of the Sea. Afterwards, he attended the luncheon given by the Margate Charter Trustees and the local Greek Orthodox Community in the Main Hall of the Winter Gardens.
10. In the morning, he bid farewell to Archimandrite Dionysios Kykkotis. In the

afternoon, he received Kyprianos Loizidis.

11. During the morning, he received Constantinos Bitsios (Hellenic Chargé d' Affaires) and Deacon Stephanos Chrysanthou.
12. In the morning, he received Mrs. Sophia-Chezene Theophilou. At midday, accompanied by Bishop Athanasios of Tropaeou, he visited Bishop Christophoros of Telmissos in King's College Hospital. During the afternoon, he received Mrs. Susan Idreos, the Misses Esther & Rebecca Hookway, and Haris Hotroudis.
13. In the morning, he blessed and cut the St. Basil's cake at the Hellenic College. At midday, he entertained Daid MacRae to lunch.
14. In the afternoon, he received Emmanuel Stavrianakis. He entertained Constantinos Svolopoulos (general Director of the "Constantinos G. Karamalis Foundation") and his wife, the actress Katerina Helmi, to supper.
15. In the morning, he visited Spyros Kyprianou (Speaker of the Cyprus Parliament) and his wife at their hotel. At midday, he flew to Dublin in the Irish Republic where he was greeted on his arrival by the Ambassador of the Republic of Cyprus and the Hellenic Chargé d' Affaires. After visiting the house of the Cyprus Ambassador, he presided at Great Vespers at the church of the Annunciation. He spent the night at the Ambassador's residence.
16. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy at the church of the Annunciation in Dublin in the presence of the President of the Irish Republic, Mrs. Mary McAleese (whom he welcomed to the church and to whom he presented the Cross of the 75th anniversary of the Archdiocese). Following a buffet luncheon at the Cyprus Ambassador's residence, he presided at a meeting of the church committee. He returned to London in the evening.
17. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy at the church of Ss. Anthony & John the Baptist and the Holy Trinity in Holloway on the occasion of one of its title feasts. In the mid-afternoon, he blessed and cut the traditional St. Basil's cake at the Hellenic Embassy. Returning to Thyaiteira House, he received the Cyprus High Commissioner. In the evening, he presided at a meeting of the Secretariat of the Greek Co-ordinating Educational Committee (EFEPE).
18. In the afternoon, he received Protopresbyter Pavlos Koundouris and his presbytera together with Costas Papadopoulos.
19. He entertained Antonios Naslas (Honorary Hellenic Consul in Leeds) and the Chairman and representatives of the Community of the Three Hierarchs there to lunch.
20. During the morning, he received Miss Hara Galanou, Christos Kitromilidis and Andreas Avgoustis. In the afternoon, he visited Bishop Christophoros of Telmissos in King's College Hospital. In the evening, he blessed and cut the St. Basil's cake for the London Lyceum of Greek Women at the Hellenic Centre.
21. During the day, he received Andreas Sokratos, Haris Sophokleidis,

Archimandrite Kyrillos Eleftheriadis, Mrs. Maro Laemou, Miss Katerina Mina and Mrs. Klio Papadopoulou. In the evening, he attended a performance of Beethoven's Ninth Symphony at the Sheldonian Theatre in Oxford, which was given by the Oxford Philomusica to mark its first anniversary.

22. During the morning, he received Dr. Christakis Georgiou, Andreas Christou & his father, Photis Papaphotis, and Michalis Takousies. At midday, he had lunch at the house of Georgios & Ioanna Karapatas. In the evening, he was present at a dinner given by the Association of Greek Orthodox Communities in Great Britain at the Royal National Hotel.

23. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy at the Cathedral of the Dormition of the Mother of God and St. Andrew the Apostle in Birmingham, during the course of which he ordained Panayiotis Epameinonda to the diaconate, conferring on him the name Emilianos. In the afternoon, he baptised Aekaterina, the infant daughter of Mr. & Mrs. Leonidas Chr. Lazar, at the Cathedral of All Saints in Camden Town ad afterwards attended the celebratory dinner.

24. In the morning, he received the Revd. Prebendary Samuel Philpott, the Revd. Dr. Jeremy Kirk and Stephen Parkinson. At midday, he entertained Mrs. Kalliroe Pikoula to lunch. In the evening, he presided at Great Vespers of the feast of St. Gregory the Theologian in the Chapel of the Archdiocese.

25. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy in the chapel of the Archdiocese on the occasion of his namesday and, in continuation and throughout the day, received the congratulations of the faithful.

26. He entertained Polyvios Polyviou (head of the Cyprus Educational Mission) to lunch. In the afternoon, he received Protopresbyter Alexander Cherney.

27. In the morning, he received Metropolitan Ioannis of Pergamon, whom he later entertained to lunch. Later, he visited Mrs. Akriki Papazachariou and her husband at their hotel.

28. In the morning, he baptised Alexander, the infant son of Igor and Oksana Yeremenko, in the Chapel of the Archdiocese. He entertained Professor & Mrs. Minas Alexiadi and their sons to lunch.

29. In the afternoon, he blessed the marriage of Christopher Bloy and Miss Eleni Ktori at the Cathedral of the Divine Wisdom in Bayswater. Returning to Thyaera House, he received Nikolaos Sardeis. In the evening, he presided at Great Vespers at the Cathedral of the Divine Wisdom. Afterwards, he was present at the lecture delivered there by Minas Alexiadi. Professor at the University of Athens, entitled "The Three Hierarchs in Greek Folk-Law", and at the reception held in the crypt.

30. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy at the Cathedral of the Divine Wisdom in Bayswater.

31. During the morning, he received Father Anastasios Salapatas & his presbytera and Protopresbyter, Georgios Soulos. In the afternoon, he received Adonis Konstantinidis, Polyvios Polyviou & Andreas Damianou. In the evening, he received Adonis Konstantinidis, Polyvios Polyviou & Andreas Damianou. In the evening, he was present at the lecture given by Anthony Bryer, Emeritus Professor at the University of Birmingham, entitled 'The Three Hierarchs: a Byzantine Vision of Wisdom' that was delivered at the Hellenic Centre. Afterwards, Nicholas and Matrona Egon entertained him and the lecturer to supper at the nearby Caravan Serai Afgan restaurant.

FEBRUARY

1. In the afternoon, he travelled to Birmingham where, after a brief visit to the Cypriot Hestia, he went to inspect a disused Anglican church in Palfrey near Walsall in the West Midlands. Returning to Birmingham, he presided at Great Vespers at the church of the Holy Trinity and St. Luke in Erdington, following which he attended the lecture delivered by Professor Minas Alexiadi entitled "The Three Hierarchs in Great Folk-Law" and was entertained to supper by the Community.

2. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy at the Cathedral of the Nativity of the Mother of God in Camberwell. Afterwards, he went to King's College Hospital to visit Bishop Christophoros of Telmissos. Returning to the Archdiocese, he received Dimosthenis Severis. In the evening, he was present at book presentations: at the Hellenic Centre of "Excavating at Salamis in Cyprus, 1952-1974" and "The Art of Ancient Cyprus in the Fitzwilliam Museum, Cambridge", held under the auspices of the A.G. Leventis Foundation. He was entertained to supper at the house of Loizos Savva.

3. In the morning, he was present at the lecture delivered by Professor Minas Alexiadi at the church of St. Pantaleimon in Kenton (Harrow) entitled "Teachers and Folklore", being entertained to lunch by the Community afterwards. In the afternoon, he received an English Professor, whose name the Archbishop will find Eirini Laemou. In the evening, he presided at Great Vespers at the church of St. Demetrios in Edmonton, following which, he attended the lecture delivered by Professor Minas Alexiadi entitled 'Folklore of the Twelve Days of Christmas' and was entertained to supper by the Community.

5. At midday, he blessed the St. Basil's Cake for the Orthodox students studying at the University of Kent in Canterbury. Afterwards, he was entertained to lunch by Marinos Adamou. Returning to London, he received the family of Pantelis Hadjipateras. In the evening, he entertained Professor Minas Alexiadi and his family to supper.

6. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy at the church of St. George the Great Martyr in Kingston-upon-Thames. Afterwards, he was entertained to lunch by the Community and presided at a meeting in continuation.

8. In the morning, he presided at the funeral of Andreas Foutsiaris at the church of the Transfiguration of Christ the Saviour in Coventry. In the early evening, he attended the annual meeting of Subscribers to the British School at Athens (held at the British Museum). Later, he was a guest at the dinner given at the Hellenic Centre in honour of retired General John R. Galvin, Dean of the Fletcher School of Law and Diplomacy at Tufts University.

9. During the morning, he received Panayiotis Pieri & Rebecca Clarke, Christakis

Ioannou, and Antonios Stephopoulos.

10. In the morning, he welcomed Ouranios Ioannides, Cyprus Minister of Education and Culture, at his hotel on his arrival in the United Kingdom. He entertained Andrew McRae to lunch. In the evening, he presided at a meeting of the Secretariat of EFEPE at which the Minister of Education was present; and, afterwards, he hosted a dinner party in his honour at Thyaera House.

11. At midday, he was present at a luncheon given in honour of the Minister of Education at the Hellenic Centre.

12. At midday, together with the Minister, he was entertained to lunch by the Community of St. Barnabas in Wood Green. Afterwards, he blessed the marriage of Nikolaos M. Loizidis & Kyriaki G. Hadji-Michael. In the early evening, he blessed the engagement of Nikolaos K. Nicholas & Katerina Hovsepian. Later, he was present at the annual Dinner and Dance of the Federation of Greek-Cypriot Teachers' Associations of England (OESEKA) at the Wood Green Community Centre.

13. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy at the church of the Holy Trinity and St. Luke in Erdington (Birmingham), being afterwards entertained to lunch (together with the Minister of Education, who had accompanied him) by the Community. In the afternoon, he blessed the engagement of Georgios Makris & Eleni Eleftherio at the National Motorcycle Museum in Solihull.

14. In the early evening, he received Epaminondas Pitticas. Later, accompanied by Metropolitan Chrysostomos of Kitium and Angelos Angelidis, he was entertained to supper by Kypros Nicholas.

15. At midday, he presided at the funeral of Constantinos Ioannou at the Cathedral of the Holy Cross and St. Michael in Golders Green. During the afternoon, he received Miss Triada Paghoura, Archimandrite Damianos Constantiou, and Manolis Stavrianakis. In the evening, he was present at Vespers at the Russian Orthodox Cathedral of the Dormition of the Mother of God and All Saints in Kensington, afterwards attending a reception organised in the adjoining hall by the Fellowship of St. Alban and St. Sergius (of which he is Orthodox President), and at which he officially welcomed the newly-nominated Anglican President, Bishop Richard Chartres of London, in the Fellowships name.

16. In the early morning, and following a celebration of Anglican Eucharist at St. Margaret's church, Westminster Abbey which he attended, he addressed a group of Parliamentarians at the residence of the Speaker of the House of Commons on the topic "Is there room for Faith in the New Millennium? An Orthodox perspective". Later, he visited Spyros Kyprianou in St. Mary's Hospital, Paddington. He entertained Savvas Karayannis to lunch. In the evening, he and Metropolitan Michael of Austria were entertained to supper by the Kavounidis family.

17. During the morning, he received Mesdames Lia Pavlou and Maria Makedon. During the afternoon, he received Fathers Michael Harper & Alexander Haig, and Martin Harding. In the evening, he attended the lecture delivered at the Hellenic Centre by Metropolitan Michael of Austria entitled "The Presence of the Ecumenical Patriarchate in Europe and the role of Metropolitan Germanos Karavangelis".

18. He entertained Metropolitan Michael of Austria to lunch at Thyaera House. During the afternoon, he received Antonios Embiricos, and Archimandrite Nikiphoros Kykkotis and John Maitland-Moir. In the evening, he entertained Mesdames Maria Makedon and Marina Kaloyirou to supper.

19. He attended the Social Function by Anglokanthou Organization, at the Royal National Hotel, Russell Square.

20. He celebrated the Divine Liturgy at the Church of Saints Constantine and Helen, Croydon.

22. He received Archim. Spyridon Katramados whom he entertained to lunch. Later he received Angela Hoche; Christina Karavas. In the evening he attended a concert by Oxford Philomusica, at the Queen Elizabeth Hall, Southbank, London.

23. He received Rev. Oeconomos K. Constantinides who was accompanied by K. Hadjithomas and Antonios Stamatios, whom he entertained to lunch. Later he received Roger Gole, Andreas and Vassoula Karageorgis, and K. Nicolaides. In the evening he attended the lecture by Theodoros Pangalos on "The latest developments of our National Problems", given at the Athena Palace, Harringay.

25. He departed by air for Cyprus, where he stayed at the Forum Hotel, Nicosia, as a guest of the Church of Cyprus.

26. He was interviewed at the Cyprus Broadcasting Station. In continuation he was entertained to lunch by Archbishop Chrysostomos. In the evening he went to the Makarios Monastery where he spent the night.

27. He celebrated the Divine Liturgy at the Monastery and in continuation he officiated at the memorial service for the EOKA hero Gregory Avxentio who had been murdered by the British in his hideout near the Monastery. Later he participated at the XIX Pancyprian Conference organised by the Cypriot Christian Scientists, and spoke about "The Archdiocese of Thyaera at the threshold of the Third Millennium". Then he sat of lunch with the organizers and the other guests. Later he met with Deacon John-Edmund Hookway, his wife Vassileia; Rev. Michael Pegasios and his wife; Archim. Adamandios Kykkotis; the Abbot of Kykko Monastery, Archim. Nikeforos; and the Patriarch of Alexandria Petros, accompanied by Metropolitan Makarios of Zimbabwe.

28. He visited the President of Cyprus, Glafkos Clerides; the Minister of Education and Culture, Ouranios Ioannides; Gregoris Giorgas; Aristos Kapsosideris; George Iakovou; and General Pntassis. Later he sat at lunch given by the Bank of Cyprus. In continuation he received Panayiotis Theocarous and Avivos Bassilaras. In the afternoon he flew back to London.

29. He received Rev. Oeconomos Joseph Palouras. In the afternoon he attended the ceremony of the presentation of the Interfaith Gold Medallion to Brian Pearce, Director of the Interfaith Network, Board of Deputies of British Jews at the Commonwealth House, New Oxford Street.